ARHIVA DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂŢII PENTRU CERCETAREA ŞI STUDIEREA DOBROGEI

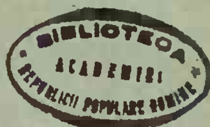
PUBLICATĂ SUB AUSPICIILE CASEI ŞCOALELOR

ŞI SUB INGRIJIREA D-LUI

CONST. MOISIL

PROFESOR SECUNDAR

VOL. I.

BUCUREŞTI

TIPOGRAFIA «JOCKEY-CLUB» ION C. VĂCĂRESCU
No. 4, STRADA UMBREI, No. 4
1916

ARHIVA DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII PENTRU CERCETAREA ȘI STUDIEREA DOBROGEI

PUBLICATĂ SUB AUSPICIILE CASEI ȘCOALELOR

ȘI SUB ÎNGRIJIREA D-LUI

CONST. MOISIL

PROFESOR SECUNDAR

VOL. I.

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA «JOCKEY-CLUB» ION C. VĂCĂRESCU

No. 4, STRADA UMBREI, No. 4

1916

Sunt treisprezece ani de când am încercat pentru întâia oară înfiinţarea unei societăţi care să aibă de scop cercetarea şi studierea Dobrogei. Eram atunci director al liceului din Tulcea şi în urma numeroaselor călătorii ce făcusem mai mulţi ani dearândul în toate părţile acestei provincii, cât şi din studiile ce întreprindeam, ajunsesem să-mi dau seama de importanţa cu totul escepţională, ce are această regiune pentru ţara şi neamul nostru întreg, pe cum şi de netemeinicia multor păreri, ce circulau asupra ei nu numai în public, dar şi în cercurile cari trebuiau să fie mai bine informate.

Cunoşteam de altă parte serviciile mari ce le aduseseră în alte ţări societăţile de acest fel şi informaţiunile preţioase ce le-au scos din publicaţiunile lor nu numai oamenii de ştiinţa, dar chiar şi bărbaţii de stat şi diplomaţii.

In sfârşit reuşisem să câştig pentru această ideie, pe lângă mai mulţi intelectuali, pe mult regretatul Luca Ionescu, pe atunci prefect al judeţului Tulcea, un om pătruns de cele mai bune intenţiuni pentru propăşirea Dobrogei şi care s'a arătat dispus să ne susţina şi printr'o largă subvenţiune bănească din partea judeţului. Intr'un raport ce-i prezentasem în Noemvrie 1903, cu ocazia împlinirii unui sfert de veac dela reanexarea Dobrogei, justificam în următorul chip necesitatea studierii Dobrogei şi înfiinţarii unei societăţi cu acest scop:

«Misiunea noastră în Dobrogea este pe cât de importantă, pe atât de grea. In primul rând sarcina noastră este, să stabilim legături cât se poate mai intime între diferitele neamuri ale provinciei, pentru a face din ele o populaţiune cu aceleaşi sentimente şi aspiraţiuni. Iar de altă parte această populaţiune trebuie unită prin legături indisolubile cu patria-mamă. Acest fel de legături nu se pot însă stabilì numai prin comunitate de interese, ci pentru ca ele să fie etern durabile, trebuie să aibă o bază morală, psihică. Interesul variază cu timpul, pe câtă vreme legăturile de natură sufletească devin tot mai tari, prin faptul că intră tot mai adânc în caracterul, în natura oamenilor. Dar pentru aceasta este necesar să cunoaştem mai întâi sufletul acestor popoare, să le cunoaştem viaţa din trecut şi din prezent, obiceiurile, credinţele, etc. Şi aceasta nu se poate decât în urma unui studiu amănunţit.

«În al doilea rând noi trebuie să promovăm bună starea economică a acestei populaţiuni. Nici aceasta însă nu o vom putea face decât daca vom cunoaşte, vom studià mijloacele de producţie şi de schimb. Pentru a ridicà agricultura şi viticultura trebuie să studiem terenul şi condiţiunile climaterice. Pentru a da avânt industriei şi comerţului trebuie să cercetăm materiile prime ce putem găsì acì, mijloacele mai lesnicioase de fabricare şi de schimb. In orice caz starea economică a provinciei nu se poate ridicà pe baze solide, decât după ce se vor fi studiat pe baze temeinice toate condiţiile de care depinde ea.

«În sfârşit noi avem în Dobrogea şi o misiune ştiinţifică. Această ţară prin poziţia ei geografică, prin configuraţia terenului, prin fauna şi flora ei, prin rolul ei istoric, prin varietatea neamurilor ce au locuit-o şi o locuiesc, a obiceiurilor şi credinţelor lor, prezintă atâtea curiozităţi ştiinţifice, cum poate nu prezintă nici o ţară din Europa. Nu este numai o datorie a noastră faţă de ştiinţă, ci

trebuie să fie şi o mândrie, o ambiţiune naţională, ca noi, nu străinii să o studiem.

«Iată de ce susţin, că studierea Dobrogei, din toate punctele de vedere, este o chestiune de cea mai mare însemnătate şi utilitate, şi că de ea depinde succesul muncii noastre a tuturor aci» [1]*.*

Dar cu toate stăruinţele mele şi cu toată bunăvoinţa lui Luca Ionescu, anumite împrejurări locale au împedicat înfaptuirea acestei idei. Ea însă n'a încetat să mă preocupe şi mai departe, iar după stabilirea mea în Bucureşti am crezut, că activitatea ce am depus timp de zece ani în Dobrogea, îmi dădea dreptul să urmăresc şi de aci realizarea ei. Mai ales că cu cât trecea timpul mă convingeam tot mai mult despre necesitatea de a se înfiinţa astfel de societăţi în toate ţinuturile româneşti.

În adevăr, dintre toate popoarele culte, noi ne cunoaştem mai puţin pământul pe care îl locuim de veacuri şi pe care l-am putut păstra cu atât de mari sacrificii. Din toate punctele de vedere: istoric şi etnografic, geologic şi geografic, economic şi folkloristic, din punct de vedere al florei, faunei, etc. pentru cele mai multe regiuni ale pământului românesc nu avem decât informaţiuni cu totul insuficiente. Cât de păgubitoare este această lipsă de cunoştinţe pentru intreagă activitatea noastră, se vede mai ales astăzi, când ne pregătim pentru realizarea unităţii noastre politice! Studierea ţinuturilor româneşti se impune cât mai neîntârziat şi cel mai practic mijloc pentru aceasta este înfiinţarea de societăţi regionale cu acest scop. Rezultatele strălucite ce le-au dat în alte ţări societăţile de acest fel, sunt cea mai bună dovadă despre marea lor utilitate şi cea mai sigură garanţie pentru reuşita lor.

---

[1]) Luca Ionescu, *Judeţul Tulcea*. Dare de seamă pe 1903.

Dar în afară de folosul lor ştiinţific, aceste societaţi au şi un rol social din cele mai salutare. Grupând la olaltă pe intelectualii din fiecare ţinut, smulgându-i din când în când din mijlocul preocupărilor obişnuite — de cele mai multe ori de ordin intelectual şi moral inferior — îndemnându-i să se gândească la probleme mai înalte, mai generoase, societăţile regionale sunt menite să producă o reacţiune, o înviorare în mentalitatea cărturarilor noştri din provincie şi să limpezească întru câtva atmosfera greoaie, ce pe mulţi îi împedică de a-şi utiliza puterile intelectuale pentru propăşirea ţării şi a neamului.

Anul 1913 a fost pentru Dobrogea de o importanţă capitală, deoarece partea ei sudică, ruptă prin Tratatul dela Berlin, a fost în nou alipită şi întreagă provincia ce se chemà în antichitate Scythia minor, a intrat în stapânirea urmaşilor lui Mircea cel Batrân, vechiul Domn al acestui tinut. Dar în acelaş timp şi pretenţiunile nedrepte asupra ei, ale unor vecini, începusera să se manifesteze cu mai multă tărie decât oricând. Mi s'a părut atunci momentul cel mai potrivit să încerc din nou înfiinţarea unei societăţi pentru studierea Dobrogei, în credinţa că lucrările ce le vor publicà membrii ei, de o parte vor lămurì opinia publica şi cercurile conducătoare asupra importanţei vitale ce are pentru noi această regiune, de alta parte vor oferì barbaţilor noştri de stat arme puternice pentru susţinerea drepturilor ce avem asupra ei.

De data aceasta mi se prezintau şi garanţii de reuşită cu mult mai mari. In primul rând, un număr de foşti elevi ai mei dela liceul din Tulcea, cari acum ajunseseră oameni cu studii superioare, s'au arătat dispuşi să-şi sacrifice o parte din timp pentru cercetarea şi studierea diferitelor probleme dobrogene. De altă parte omul de bine care este D-l Mihail Popescu, Administratorul Casei Şcoalelor, care totdeauna a încurajat cu cea mai mare bună-

voinţă lucrările menite să contribue la propăşirea noastră culturala, a primit să ia sub ocrotirea D-sale această societate, precum şi toate societăţile similare ce se vor mai înfiinţa şi să asigure tipărirea publicaţiunilor lor.

Mulţumită acestor împrejurări am fericirea să dau la iveală astăzi primul volum din «Arhiva Dobrogei», publicaţiune menita să cuprinda lucrările membrilor societaţii pentru studierea provinciei noastre transdanubiene.

Dacă ea va izbutì să facă cu timpul mai bine cunoscute diferitele probleme dobrogene şi dacă va putea servì ca îndemn pentru înfiinţarea de societăţi şi publicarea de lucrari similare şi în alte ţinuturi româneşti, satisfacţia noastră va fi deplină şi munca noastră în deajuns de răsplatită.

CONST. MOISIL

Bucureşti 13 Martie 1916.

CÂTEVA CONSIDERAŢIUNI ETNOGRAFICE
ASUPRA DOBROGEI

Culegeri de folklor şi studii de etnografie dobrogeană sunt păsări rare în ţara noastră. Şi totuşi, din acest punct de vedere, ca şi din multe altele, Dobrogea e un pământ al făgăduinţii. In geologie, în geografie, în arheologie, ea a răsplătit şi va răsplătì din belşug pe harnicul cercetător, setos de a descoperì tainele acestui pământ, precum şi trecutul istoric al fragmentelor de omenire ce îl locuesc. Măsurătorile antropologice ale lui Eugène Pittard asupra mozaicului de naţionalităţi din acest colţ al României, ne-au arătat că şi în această privinţă omul de ştiinţă are un câmp bogat de experienţă, fiindcă pe un spaţiu relativ mic, găseşte îngrămădită o mare varietate de elemente. Ai uneori impresia că te afli într'un muzeu etnografic.

Cu toate acestea, studii de etnografie dobrogeană ne lipsesc. E adevărat că această ramură de cunoştinţe, născută târziu ca disciplină a parte, chiar în ţările de cultură mai înaintată, abia în ultimul timp şi-a câştigat o atenţie specială şi un loc de onoare alături de celelalte discipline mai vechi. Este explicabilă prin urmare neglijarea ei la noi unde, din lipsa unei catedre închinate acestor studii, nu s'au format până acum cercetători bine dăscăliţi, cari să urmărească cu sistem cultura materială şi sufletească a poporului dela ţară, adică descrierea etnografică a neamului românesc în pătura sa cea mai interesantă.

Filologia şi istoria şi-au îndeplinit aproape din prisos

datoria lor, una descurcând originea elementelor linguistice din tezaurul vorbirii noastre şi fixând proporţia de fond latin şi străin din limbă, ceialaltă, pe cât au ajutat-o isvoarele, lămurind trecutul nostru politic, social, economic, militar etc; domeniul etnografiei însă stă ca un câmp aproape în întregime părăginit. Casa şi felul ei particular de construcţie, partea originală şi de influenţă străină din stilul arhitectonic românesc, aderenţele locuinţei cu tot ce au ele specific neamului nostru în *deosebire de alte neamuri vecine; instrumentele agricole*, întrucât nu sunt produse ale fabricilor streine; instrumentele muzicale populare; obiectele casnice; portul, în bogata lui varietate şi adesea în strălucitoarea sa frumuseţe; motivele ţărăneşti de desen şi pictură; în scurt, întreaga cultură materială, abià au oprit când şi când paşii câte unui cercetător izolat, înzestrat cu o fericită curiozitate. Lucrări de sinteză lipsesc cu desăvârşire. Totuşi cultura sufletească s'a bucurat de o atenţie mai statornică. Avem chiar şi publicaţii destinate înregistrării avutului nostru folkloristic: basme, descântece, ghicitori, doine, balade, colinde, superstiţii etc. S'au publicat şi numeroase colecţii de asemenea produse, unele chiar după provincii. S'au tipărit şi oarecare studii, aşa încât putem notà în această direcţie o mişcare îmbucurătoare.

Dar şi acì, dacă filologul poate aduce în foarte multe cazuri partea sa de învinuire în felul cum s'a colectat şi înregistrat asemenea material, nu mai puţin îşi poate aduce învinuirile sale şi etnograful. De altfel, şi pentru cât s'a făcut nu putem fi decât recunoscători. Fiecare generaţie lucrează potrivit cu pregătirea ce i-a îngăduit-o vremea şi, ca să fim drepţi, chiar în apus, o privire mai limpede, mai metodică, asupra felului cum trebue tratat asemenea material, este rodul activităţii deceniilor din urmă. Ba chiar, în unele privinţe, nici astăzi unele chestiuni de metodă n'au ajuns la o clarificare deplină.

S'au cules şi la noi multe bogăţii ale spiritului popular.

După secarea acestui isvor preţios, ar trebuì să urmeze studii de etnologie, adică de etnografie comparată. Cele mai frumoase şi mai captivante probleme s'ar ridicà atunci şi ne-ar lămurì o sumă de alte probleme în legătură cu filologia şi istoria Românilor.

Filologul, alegând oarecum grâul de neghină, ne-a dat dicţionare ale tesaurului latin şi străin: cunoaştem astfel în ce măsură suntem prin limbă Romani şi în ce măsură am fost influenţaţi de Slavi, Francezi, Greci, Turci etc. Antropologia, o ştiinţă care încă nu s'a născut la noi, ne va arătà în ce măsură prin făptura noastră somatică aparţinem varietăţii mediteranee, alpine sau atlantice a rasei albe europene. Dar ce ne-a dat în aceeaşi direcţie etnografia? In ce proporţie prin cultura noastră materială şi sufletească populară suntem latini, în ce proporţie suntem originali şi întrucât suntem influenţaţi de vecini? Care e vechimea diferitelor strate de cultură, dincotro au venit ele şi cum s'au suprapus în timp şi spaţiu unele peste altele? Ce provincii culturale geografice avem? Până acum articole de această natură sunt de asemenea păsări rare la noi şi cele câteva care s'au publicat, sunt semnate mai ales de nume streine. Câteva studii de folklor comparat au stabilit oarecare afinităţi între noi şi balcanici. Provincii *etnogeografice;* zone de acculturare, adică de influenţă reciprocă; curente de migrare urmărite istoriceşte şi pe cale etnografică, ori filologică: despărţirea bunurilor culturale originale de cele de împrumut, şi multe alte probleme de acest soi, rămân în sarcina prezentului şi a viitorului.

Nici un popor nu e omogen în toată întinderea sa. Migrările din trecut şi invaziile armate i-au alterat, după regiuni, fiinţa sa somatică; izolarea sau circulaţia mai intensă, influenţele diverse, precum şi însuşi substratul antropologic diferit, au dat naştere la dialecte; influenţe geografice, mai ales climaterice, alături de curentele culturale streine, au creat

provincii etnografice cu un habitus deosebit; chiar şi istoria politică a provinciilor nu a fost aceeaşi în decursul secolilor să se compare d. ex. Banatul cu Bucovina, Oltenia cu Dobrogea, Transilvania cu Basarabia. Toate aceste cauze au contribuit ca în massa unuia şi aceluiaş popor, luat în toată întinderea sa, să nu găsim o omogeneitate desăvârşită, ceeace ar fi şi o pretenţie absurdă, ci mai de grabă o mare varietate, care ne conduce la stabilirea de provincii filologice, etnografice, istorice, după cum studiul pământului ne conduce la stabilirea de provincii geologice şi geografice.

Grija etnografului va fi să limiteze asemenea provincii El va urmărì cercurile de cultură şi stratele de cultură exact ca şi geologul, care urmăreşte întinderea şi stratificarea rocelor de aceeaşi vârstă. Pentru cultura materială asemenea studii se pot realizà mai uşor. Ele totuşi trebuesc organizate, fiindcă aceasta nu poate fi opera unui singur om. O largă anchetă oficială, urmărită ani de-arândul este mijlocul cel mai eficace. Ea poate pornì numai dela Universitate, dela un muzeu etnografic, sau dela o societate culturală, care să cheme specialişti ca conducători. Altcum, individul izolat, cu toată bunăvoinţa lui, nu va reuşì să ne dea decât informaţii din câteva centre cercetate, dar care niciodată nu vor putea conduce la stabilirea de graniţe. Totuşi, pentru cercetarea tipologică şi chiar cronologică, şi asemenea anchete izolate sunt suficiente şi bine venite. Cunosc în regatul României regiuni unde nu se colindă. Ce graniţe de răspândire are obiceiul colindului şi ce subdiviziuni se pot face în acest cuprins? Care este centrul de unde a radiat acest obiceiu şi ce împrejurări istorice sau etnografice i-au dat naştere? Cunosc de asemenea răspândirea aproximativă a unor obiecte de sport popular: este această răspândire de natură etnografică, sau mai curând antropogeografică? Este practica unor asemenea sporturi precum şi invenţia unor asemenea obiecte o creaţiune spontană, independentă de alte centre, sau e un împrumut?

La rândul său, este acest împrumut un împrumut nou—pentru a putea stabilì cronologia stratificării, — sau e o moştenire din timpuri istorice, sau chiar preistorice, după cum e d. ex. patinagiul pe «oase», care în judeţul Tulcea se numesc «catalige»? Iată o sumă de probleme în adevăr captivante, care urmărite cu metodă şi sintetizate apoi, sunt în măsură a alimentà şi creà o întreagă disciplină intelectuală, care să ne lămurească structura sufletească a poporului român.

Am întreprins deocamdată asemenea studii în Dobrogea. Ele vor cere ani şi ani de adunare de material şi cercetări continue: o perspectivă care, de sigur, nu poate surâde oamenilor pripiţi. Nu cunosc în tot pământul românesc un alt ţinut care să ne ofere un câmp de experienţă mai bogat ca cel din dreapta Dunării. In urma colonizării Dobrogei cu elemente româneşti de pretutindeni, ea este un rezumat, un muzeu al etnografiei întregii Dacii. Acì găsim pe Moldoveanul din Neamţ şi Hotin, alături de românul Bănăţean; pe Munteanul din regiunea dealurilor alături de cel din câmpie; pe Oltean alături de Transilvănean; pe Românul dobrogean vechi, alături de Românul dobrogean nou. Fiecare ne-a sosit din provincia lui cu portul şi obiceiurile sale, cu dialectul şi făptura sa somatică deosebită; cu o altă cultură materială şi sufletească, în scurt cu un habitus etnografic diferenţiat. Iar din totalizarea şi contopirea acestor aspecte se făureşte pe acest pământ al experienţii o nouă cultură populară, care este mult mai bogată decât fiecare din componentele sale, tocmai pentru că le cuprinde pe toate. Mult mai bogată apoi, fiindcă la cultura populară a Românilor se adaugă şi cultura celorlalte neamuri conlocuitoare, care şi ele reprezintă naţia şi trecutul lor şi prin urmare o altă experienţă a vieţii. Găsim acì Bulgari din părţile Macedoniei şi Rumeliei, purtaţi de vremuri spre Basarabia şi apoi spre Dobrogea; Ruşi moscoviţi şi Rusnaci din stepă; Turci şi Tătari; neamuri negustoreşti de Armeni, Evrei şi Greci; rămăşiţe ale unor

popoare dispărute, precum sunt Găgăuţii; apoi Albaneji şi Sârbi; Ţigani româneşti şi turceşti; Nemţi şi Italieni; orientul alături de occident; străini risipiţi cu toţii în massa precumpănitoare a elementului românesc, care tinde să imprime cu timpul pecetea sa sufletească întregii regiuni, alterându-se totuşi în parte, după cum e şi natural. Dobrogea e un soiu de Americă a României, un fel de muzeu etnografic însufleţit, un soiu de focar de lupă, în care se adună razele culese de pretutindeni şi concentrate într'o lumină mai vie, ce oferă cu mai mare înlesnire cercetătorului obiectul ştiinţei sale.

In revista de faţă «Arhiva Dobrogei», al cărei nume e aşa de ospitalier unor asemenea cercetări, vom publica cu timpul materialul pe care l-am cules şi-l vom culege în această provincie, având grija întotdeauna să dăm şi unele indicaţii necesare pentru viitoarele sinteze etnogeografice. O deosebită atenţie vom avea asupra produselor româneşti ale vechilor Dobrogeni, pentru ca apoi, adunate la un loc în volum, să poată folosì la reconstituirea vieţii sufleteşti a acestei ramuri de Români, care prin trecutul lor istoric s'au deferenţiat întrucât-va de cei din stânga fluviului. Regretând imposibilitatea de e satisface întotdeauna cerinţele filologice în vederea exactă a particularităţior dialectale de limbă, tocmai din imposibilitatea de a aduna eu însumi întreg materialul risipit în atâtea sate, voiu fi cel puţin mulţumit dacă voiu putea pregătì terenul pentru o cercetare etnografică mai temeinică a Dobrogei. Studiul istoric al curentelor de migrare în sec. XIX, vechimea aşezării diferitelor neamuri dobrogene, cultura lor materială şi sufletească, influenţele reciproce, înregistrarea de material folkloristic din toate satele etc. etc., iată un program de activitate etnografică, pe care ne propunem a-l realiza.

C. BRĂTESCU
Profesor la Şcoala Normală din Constanţa.

Iancu-Vodă

Mustafa
De la Baba [1])
Irimia
Din Chilia [2])
Şi cu hogea Diiului [3])
Nădejdea 'npăratului
La Iancu-Vodă sosià
Şi din gur'aşa-i grăià:
— Turceşte-te, Iancule,
Şi te dă pe legea noastră
Lege bună şi bogată
Şi de toate 'ndestulată:
Şi de miere şi de unt,
De aur şi de argint,
Care este la Turc mult,
Dulceaţă de pe pământ.
  Iancu-Vodă răspundeà:
— Eu, măre, că m'oiu turcì
Dacă voi m'ăţi dăruì
Cu cinzeci de iepe roaibe,
Iepe roaibe, umblătoare
Pintenoage la picioare,
Cu dungi negre pe spinare,
Strănutând de câte-o nare.
Eu vă dau sfatul la voi,
Voi să-l daţi la înpăratu!
La'npăratu de-mi pornià
  Inpăratu-i întrebà:
— Turcit-aţi pe Iancu-Vodă?
  Iar delìi răspundeà:
— Noi, măre, nu l-am turcit
Că el, măre, s'o turcì
Dacă noi l-om dăruì
Cu cinzeci de iepe roaibe,
Iepe roaibe, umblătoare,
Pintenoage la picioare,
Cu dungi negre pe spinare,
Strănutând de câte-o nare,
Inbuestră'n fuga mare!
  Inpăratu răspundeà:

---

[1]) Babadag, orăşel dobrogean, aproape de lacul Razelm.
[2]) Chilia Basarabici.
[3]) Vidinul.

— Bac sanà [1]) de ghiauru
Ce i-a poftit sufletu!
Păsaţi, măre, de mi-i daţi
Şi siliţi
De mi-l turciţi,
Că de nu mi l-ăţi turcì
Noi n-om mai înpărăţì!
Ei la Iancu se pornià
Iepele că-i dăruià.
Iară Iancu de-i vedeà,
Mustăcioara îi râdeà,
Mai frumos mi-o răsucia
Şi delìi aşa grăià:
— Turceşte-te, Iancule,
Şi te dă pe legea noastră,
Lege bună şi bogată
Şi de toate 'ndestulată:
Şi de miere şi de unt,
De aur şi de argint,
Care la Turc este mult
Dulceaţă de pe pământ!
Iancu-Vodă răspundeà:
— Eu, măre, că m'oiu turcì
Dacă voi m'ăţi dăruì
Cu cinzeci de berbeci berci,
De la coade pân'la coarne
Tot de douăsprece palme;
Coarnele cât braţele,
Să mă culc pe dânsele.
Eu vă dau sfatul la voi,
Voi să-l daţi la înpăratu!
La 'npăratu de-mi pornià
Inpăratu-i întrebà:

— Turcit-aţi pe Iancu-Vodă?
Iar delìi răspundeà:
— Noi, măre, nu l-am turcit,
Că el, măre, s'o turcì
Dacă noi l-om dărui
Cu cinzeci de berbeci berci
Dela coade pân'la coarne
Tot de douăsprece palme;
Coarnele cât braţele,
Să mă culc pe dânsele.
Inpăratul răspundeà:
— Bac sanà de ghiauru
Ce i-a poftit sufletu!
Păsaţi, măre, de mi-i daţi
Şi siliţi
De mi-l turciţi
Că de nu mi l'ăţi turcì
Noi n'om mai împărăţì!
Ei la Iancu iar pornià
Berbecii îi dăruià.
Iar Iancu când mi-i vedeà
Mustăcioara îi râdea
Mai frumos mi-o răsucia.
Şi delìi-aşa grăià:
— Turceşte-te, Iancule,
Şi te dă pe legea noastră
Lege bună şi bogată
Şi de toate 'ndestulată;
Şi de miere şi de unt
De aur şi de argint
Care la Turc este mult
Dulceaţă de pe pământ.
Iancu-Vodă răspundeà:

[1]) Ia te uită.

— Eu, măre, că m'oiu turcì
Dacă voi m'ăţi dărui
Cu cinzeci de catâraşi
Incărcaţi cu gălbinaşi.
Eu vă dau sfatul la voi
Voi să-l daţi la înpăratu!
Inpăratu răspundeà:
— Bac sanà de ghiauru,
Ce i-a poftit sufletu!
Păsaţi, măre, de mi-i daţi
Şi siliţi
De mi-l turciţi,
Că de nu mi l'ăţi turcì
Noi n'om mai înpărăţì!
Delìi dacă pornià,
La Iancu-Vodă sosià
Gălbinaşii descărcà.
Iar Iancu când mi-i vedeà,
Mustăcioara îi râdeà,
Mai frumos mi-o răsucià
Şi la masă mi-i poftià,
Masa mare le'ntindea
Cu purcei de-mi ospăta,
Alţi doi în dăsagi punea
Şi la 'npărat mi-i pornià.
Impăratu-i întreba:
— Turcit-aţi pe Iancu-Vodă?
Iar delìi răspundeà:
— Nu ştiu noi de l-am turcit
Ori el că ne-a românit.
Dacă, măre, nu ne crezi
Cată în dăsagi şi vezi.
Când dăsagii îi cătà,
Purceluşii fripţi găsià
Şi din gur'aşa grăia:
— Lăsa-ţi, măre, să domniască
Să domniască 'npărăţească
De nimeni să nu gândească!

Această baladă istorică a fost culeasă de Constantinescu Pimen, elev al şcolii normale din Constanţa, din gura lui *Niculai Dorobanţu*, bătrân de 70 ani, din comuna Tortoman, plasa Megidia, judeţul Constanţa. Tortoman este un sat curat românesc. După statistica din 1914 numără 877 suflete. Până la războiul din 1877 n'aveà picior de creştin în el. Plecând Musulmanii, s'au aşezat în locul lor Români, mai ales din judeţele Ialomiţa, Brăila şi Râmnicul-Sărat. Pe lângă ei se mai află şi Ardeleni. In graiul popular primii sunt porecliţi «Cojani»; aceştia din urmă, «Mocani». Ardelenii sunt în minoritate, vr-o zece familii, dintre cari jumătate s'au înstărit cu pământuri mai întinse, cumpărate foarte ieftin de la Turci. Moş Niculai Dorobanţu face parte dintre Cojani.

C. B.

DIN ETNOGRAFIA DOBROGEI

AŞEZĂRILE BULGARILOR

Rare ţinuturi prezintă o varietate mai mare în ceeace priveşte populaţiunea conlocuitoare, ca Dobrogea, şi în puţine părţi se pot studià mai cu uşurinţă fenomene de influenţă culturală, ce s'au exercitat dela o naţiune la alta, ca aici. Dintr'o regiune în alta fapte caracteristice se înfăţişează cercetătorului.

Dela satele germane, ordonate, aliniate şi până la informele aşezări tătăreşti, varietatea e foarte interesantă.

Pentru cine nu e deprins a vedeà în spiritul unei grupări etnice felul particular de viaţă şi de organizare, lucrul e de puţină importanţă.

O cercetare mai adâncă arată însă, că fiecare notă constitutivă şi particularitate specială e rezultatul unor elemente culturale adânci, pe cari oricare din grupările etnice de azi, ce au luat parte la acest proces de influenţe reciproce, le-au adus cu dânsele şi le păstrează încă în bună parte, constituind tocmai caracteristica individualităţii sale proprii. Pe lângă atâtea elemente comune ce apropie aşa de mult popoarele din acest colţ al Europei sud-orientale, se vor arătà şi înţelege alte multe elemente ce le caracterizează pe fiecare în parte.

Aşa bunăoară, nu se va puteà înţelege felul particular

de îmbrăcăminte al Românilor din Dobrogea, care variază și el dintr'o regiune în alta, mulțimea de cuvinte străine ce se întâlnesc în graiul acestor Români într'un număr mai mare sau mai mic, după cum se află așezați în nordul, mijlocul sau sudul provinciei, către Mare sau pe întreaga linie a Dunărei, dacă nu se va puteà ști în care parte înglobarea lor în masse de populațiune străină a fost mai mare și de când dăinuește această conviețuire comună.

Se va puteà pricepe astfel mai ușor de ce se construesc casele într'un fel, în nord-răsăritul Dobrogei, spre deosebire de sud unde tipul de clădire e altul.

Numai o amănunțită cercetare asupra fiecărei grupări etnografice aparte, o cercetare a vechimei, a organizației și a puterei lor de influență și de conservare, ne va puteà ajutà a înțelege o mulțime de fapte cari altminteri rămân nelămurite.

Cercetând în acest capitol, așezările bulgărești din Dobrogea, credem că vom aduce puțină lumină asupra vechimei lor în aceste părți, mai ales că unii din publiciștii bulgari, din motive patriotice rău înțelese, le-au atribuit o vechime de secole, ajungând la concluziunea că aceasta le dă dreptul de stăpânire politică pentru timpurile actuale.

* * *

De bună seamă că îndată după înceata disparițiune a vieței romane ce se sprijineà pe un întreg lanț de cetăți de apărare, cari începeau aproape de gurile Dunărei, întinzându-se dealungul pe trei părți din cursul ei, în părțile vechei Scythiei minore, Slavii, ca și în alte părți ale Peninsulei Balcanice, s'au așezat mai durabil decât popoarele cari înainte de dânșii au călcat aceste pământuri, în drumul lor de năvălire.

Noviodunum, Isaccea de astăzi, devenise un puternic

centru de așezare slavă [1]). Pătrunzând mai apoi în interior, ei se așează în jurul cetăței Ulmetum [2]).

---

[1]) Iordanes pag. 62--63.

[2]) Procopii, *De Aedificiis* ed. Bonn Liber IV. Cap. VII. p. 292: «Post, arx vetus erat, Ulmiton dicta; quae quoniam Sclavensis barbaris grassatoribus diu sedem praebuerat, vacabat penitus nec iam nisi nomen servabat». Dr. I. Weiss, *Dobroudscha im Altertlum* Sarajevo 1911, p. 39; V. Pârvan, *Cetatea Ulmetum* Analele Academiei Române, XXXIV, pag. 3.

Cele câteva nume toponimice slave, se datoresc desigur Slavilor și nu Bulgarilor.

Numele satului de astăzi *Telița* e vechiu slav, deși hărți sau alte indicațiuni nu ne atestă prezența lui decât tocmai târziu în veacurile XVIII și XIX. Cele ce ne fac să susținem vechimea lui. sunt următoarele fapte: Satul de azi Telița se află cam la vre-o 25—30 km. la sud de Isaccea. Știm că Isaccea, vechiul Noviodunum, împreună cu împrejurimile, erau locuite de masse compacte slave. O parte din Slavi, ne spune Constantin Porfirogenitul, se scoborau din spre miază noapte, enumărând printre alte cetăți de proveniență și cetatea *Teliutza*. Constantini Porphirogeniti: *De administrando imperio* Cap. IX; «Lintres ab ulteriore Russia Cpolim appellentes a Nemograda proficiscuntur, ubi Sphendosthalbus Ingor Russiae principis filius habitabat. Sunt etiam a castro Miliusica, *Teliutza*, Tzernigoga et Rusegrade . Vezi pentru aceasta și Joseph Schafarik: *Slavische Alterthümer vol. I p. 514* și *vol. II p. 129*. Un sat cu acest nume se află și in Moldova, în veacul al XVIII având în el o fabrică de potasă. N. Iorga, *Istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea, vol. I. p. 107*. Probă mai evidentă că e slavă, e faptul că se găsește o asemenea numire și în Moldova pe unde sigur că au locuit Slavi, dar Bulgari nu. Aceasta e mai de admis decât că numirea s'ar trage dela un *Teletz* care erà un conducător bulgar. (N. Iorga, *Notes d'un historien relatifs aux événements des Balkans*. Bucarest 1913, pag. 7).

De asemeni numele pârâului *Taița* e probabil tot slav, dăinuind din acele vremi, și însemnează ceva care picură tainic, ascuns. Poate să i se fi dat acest nume și din cauză că pârâul seacă în timpul verei, iar în celalt timp al anului deabea duce puțină apă. Cuvântul e sigur format din vechiul slav **taiti** ocultare. Fr. Miklosisch: *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum*, pag. 982. Un cuvânt mai apropiat de forma noastră ni-l dă limba polonă în care există forma *taič* = cacher, céler, vergeben, verstecken, de unde s'ar puteà mai ușor explicà forma Taița (taič + a). (Fr. Miklosisch: *Dictionnaire de six langues slaves*, p. 832).

Poate tot un nume vechiu slav să fie și numele satului *Tristenic* de azi din plasa Tulcea, pe care îl locuesc mai mult Tătari. Că numele în sine e vechiu slav, o știm sigur. Avem mărturie, că la 1096, pe coastele Dalmației numirile latinești incepuse a fi înlocuite cu cele slave, printre cari se găsește și acesta. C. Iirěcek, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters I pag. 61*, in Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophische-Historische Classe. Band XLVIII (1901): «In der Umgebung von «Spalato» (Local) der Tabela Peuti... ist die Zahl der vorslavischen Flurnamen nicht gering...; in Calamito C. 1096 R. 177 *ad vallem, quae slauonica dicitur*

Bulgarii năvălind dincoace de Dunăre s'au aşezat în regiunile răsăritene ale ei, pe aproape de Varna, în regiunea Preslavului, din care şi-au făcut şi capitală [1]).

In secolul al X stepele Dobrogei şi ţinutul de lângă Silistra, erau locuite de Pecenegi, cari sub conducerea lui Kegen se botezară şi în număr de 20.000 îşi aleseră locuinţe în aceste părţi [2]). Pentru mai târziu însemnări sigure asupra neamurilor ce vor fi locuit Dobrogea nu avem. Menţiunea cu privire la populaţiunile coprinse în tratatul lui Ivanko cu Genovezii din 1387 care vorbeşte de «Graeci, Bulgari vel alii» nu ne spune nimic mai clar şi precis.

Grecii desigur că formau majoritatea populaţiunei oraşelor de pe litoralul mărei, iar Bulgarii vor fi locuit în părţile răsăritene ale Bulgariei de azi, adică prin regiunea Varnei şi vecinătatea ei, unde, după cum vom vedeà mai departe, peste câtăva vreme ni se vor da amănunte mai edificătoare, de către Paul Georgiu. Din cauza pădurilor mari din părţile sudice, în Deliorman, şi din cauza mlăştinilor cari trebuie să fi fost foarte numeroase în mijlocul Dobrogei — valea Carasu şi regiunea marilor lacuri, — e foarte puţin probabil ca să fi putut trăì stabilă aici o populaţiune mai numeroasă.

Tirstenic, latino vero Calamet, 1144 Lucius bei Schwandtner 3, 447, k. 2, 37, jetzt Häuser **Trstenik**, zwischen Spalato und Strobeč am Meere .

Faptul că tot timpul satul cu acest nume din Dobrogea a fost locuit de Tătari şi Turci, ne-ar face să credem că e una dintre puţinele nume de localităţi, ca şi cele de mai sus, ce-au fost păstrate poate şi de populaţiunea musulmană aşezată în Dobrogea.

[1]) I. Schafarik, *Slavische Alterthümer, II, p. 163.* Als die Bulgaren Mösien zu bedrohen begannen zog zwar Kaiser Konstantin Pogonat gegen sie (678) allein ohne etwas auszusichten, zog sie aber hinter über die Donau. Noch im demselben Iahre besetzen sie die *Gegend von Varna*, später das ganze von dem slaven bevolkerte Moesien. cf. N. *Iorga*, Notes d'un historien relatifs aux événements des Balkans pag. 3.

[2]) C. Jireček, *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanem*, in Sitzungsberichte der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (Philosophische-historische-philologische Classe). Jahrgang 1888 pag. 4. N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, pag. 79.

După 1400 stăpânirea turcească care se întinse și în aceste *părți aduse coloniști musulmani cu cari, poate pentru* prima oară, se coloniză mai puternic Dobrogea [1]. Felul cum se va fi făcut această colonizare turcească e puțin clar, în stadiul de astăzi al cercetărilor [2] și rămâne încă de studiat. Cercetările lui Drinov începute în Periodicesko Spisanie (VII—VIII), — «Lămuriri istorice asupra statisticei populațiunei în răsăritul Principatului bulgar» — prin cari voia să clarifice «Când, cât și de unde s'au înmulțit aici Turcii? Pentru ce în aceste ținuturi s'au înmulțit într'atât, pe când în alte locuri ale Bulgariei numărul e foarte neînsemnat, și ce s'a întâmplat cu populațiunea bulgară în aceste vechi provincii bulgare, unde acum e mai multă populațiune turcă?» — au rămas neisprăvite.

Totuși din ceea ce a publicat el reese, că în părțile răsăritene ale Bulgariei de azi, înainte de așezarea Turcilor, populațiunea era mai numeroasă. Faptul pe care-l discută Drinov că armata regelui Vladislav în lupta dela Varna (1444) n'a întâlnit nici o rezistență din partea populațiunei, ceia ce ar arătà, după el, că era o populațiune creștină, nu spune mai nimic. Se poate că nici să nu fi existat o populațiune și armata să-și fi urmat drumul fără a întâlnì nimic.

Martorul ocular al luptei dela Varna *Andreas del Palaggio*, referindu-se la Dobrogea spune că era un «*desertum*» [3]. Populațiunea creștină din părțile răsăritene ale Bulgariei de dincolo și dincoace de Balcani, ajunsese a fi în veacul al

---

[1] N. Iorga: *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, p. 388.

[2] Ne vom ocupà mai de aproape de această chestiune când vom cercetà etnografia Dobrogei sub stăpânirea turcească, și când vom vorbì despre Tatari și Turci.

[3] C. Jirecek. *Das Fürstenthum Bulgarien* pag. 49; și *Etnograficeskĭ promĕnia vu Bulgaria ot Ocnovanieto na Kniajestvoto,* in Sbornik V (1891) 501—517, publicat și in Osterr-Ungar. Revue 1890 XI—XII sub titlul Ethnographische Veränderungen in Bulgarien seit der Errichtung des Fürstenthums.

XVI în minoritate față de elementul turcesc [1]. In acest veac Paul Georgiu ne arată ca sate locuite curat de Bulgari pe următoarele: *Devna, Manastir, Dobrina, Krivna, Ravna, Nenovo, Neavoşa,* (Gniauscia), *Gulița* (Guglie), *Călugărița, Iancovo, Novo-Selo, Mostu, Cenghe,* (Cenga) *Divdeadovo* (Divdeo), ce toate cad aproape de granița de nord a regiunei Bugariei nord-estice, pe aproape de calea ferată sudică ce trece între Rusciuk şi Varna. Referindu-se la Deliorman — Cadrilatetul de astăzi — şi la Dobrogea, Georgiu observă că acestea n'au fost aşa de populate ca Gorilovo şi că în ele elementul creştin n'a ocupat decât oraşele Silistra, Cerven (Cirvenigi) Razgrad, Şumen şi Preslavul, cari oraşe erau locuite mai mult de creştini decât de Turci [2]. Dobrogea erà locuită numai pe malul mărei de creştini, în ținuturile: *Charar* (Caraharman ?) *Maluch, Costanza, Mongalia, Irosta, Balcich, Varna, Orachovsa, Cavarno, Corbir, Eiherrena, Franga, Novosello* şi *Galata*. Toate, adaugă el, erau locuite şi de creştini şi de Turci, afară de Balcic unde erau numai creştini.

Innăuntrul Dobrogei, căci de ea ne vorbeşte Paul Georgiu, locuiau numai Turci în ținuturile: *Zatuchio, Baba* (Babadagul) *Carassuui* (Carasu), *Cassasui, Pastargi* (Pazargic?) şi *Provadia*. In *Sasaucci* (Isaccea?) şi *Babassi*, — poate e vorba de oraşe—numărul creştinilor era mai mare decât al Turcilor [3].

[1] Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* in Schriften der Balkancommission [Linguistische Abtheilung], Wien 1903, coloana 12.

[2] Lj. Miletici: *Staroto bulgarsko naselenie vu seaveroiztocina Bulgaria* Sofia 1902, pag. 6.

[3] *Monumenta historica Slavorum meridionalium* II, (formând vol. XV din Glasnik), pag, 243. Paul Georgiu delimitează Dobrogea astfel: «...la prima è chiamata Dobruccia, la quale è piana e aperta senza boschi e fratte è di lunghezza per la marina, comminciando il suo principio dalla foce del Danubio, ove sbocca in mare fino a Vaivar, che questa provincia per molti anni ho praticato».

O identificare a localităților despre care vorbeşte Paul Giorgiu s'a încercat s'o facă M. Drinov, *Istoricesko osveatlenie*, in Periodicesko Spisanie, Sreadetu (VII 1874) p. 1 urm.

Cine erau aceşti creştini pe care ni-i arată Paul Georgiu? Jireček a admis că ei nu sunt decât Cumani creştinaţi, cari s'au aşezat în părţile acestea în evul mediu şi cari fiind creştinaţi înainte de venirea Turcilor, au putut să se menţie, — având aceeaşi limbă ca şi populaţiunea osmanlâie aşezată în ţinuturile Dobrogei, — până în vremurile noastre, formând astăzi cele câteva insule de populaţiune găgăuţă. Aceasta cu atât mai mult, spune Jireček, cu cât aceleaşi localităţi pe cari le enumără Georgiu şi Stanislav, se menţin şi până astăzi cu aceleaşi nume, şi conţin, unele din ele, populaţiune găgăuţă [1]). Cu mult mai probabilă mi se pare însă părerea d-lui Iorga, care susţine că aceşti creştini nu erau decât Greci foarte vechi, cari au fost câştigaţi pentru limba turcă, dar şi-au păstrat religia creştină. D-sa zice: «Când Turcii cari colonizau în veacul al XIV-lea marile drumuri şi litoralul mării, se fixară în ţara pe care Dobrotici urmà să o transforme într'o Dobroge, găsiră pe ţărmul Mării-Negre o populaţiune greacă, foarte veche, cu rădăcini antice, populaţiune care este menţionată în actele medievale până la tractatul din 1387, înaintea Bulgarilor. Ea locuià în oraşe, mai ales în porturi, şi nu era dispusă să emigreze. Dar numărul ei era inferior celui al coloniştilor turci. Situaţia ei era întru toate asemenea celei a Caramanlâiilor, Grecii din Caramania, câştigaţi pentru limba turcă, dar păstrându-si religia greacă, cari aveau în veacul al XVI-lea, după mărturia lui Gerlach, o biserică la Constantinopol, unde se făceà slujba în limba

[1]) C. Jireček. *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanenm*, pag. 28. Acelaş, *Das Fürstentum Bulgarien*, pag. 145. Die meisten Kumanen sassen wohl in dem heutigen Gagauzenlande, wo sich der Zusammenhang der Bevölkerung historisch verfolgen lässt.

. . . .

Die continuität der christlichen Bevölkerung in derselben Kustengegend zwischen Varna und Kustendze beweisen die Beschreibung des Ragusaners Giorgi, 1595 und des Bischofs Stanislav 1659 sowie die Erhaltung so vieler alter Ortsnamen.

turcă și pentru cari a apărut mai târziu o ediție turcească a Bibliei (v. și Albert Wächter, *Die Verfall des Griechentums in Kleinasien im XIV Iahrhundert,* Leipzig 1903). Deci ei suferiră aceiași influență. Un oarecare călător englez a crezut că descoperă în dialectul lor elementele unui «romaic impur». Li se ziceà — dar nu din cauza legăturilor politice cu renașterea greacă — «Găgăuți greci» (Romansky, *Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja Roumaine* p. 23); se vorbește și de urme de influență greacă» la «Găgăuții de pe litoral»; cei din interior, n'au fost la început Bulgari, ci numai au devenit mai târziu ca și cei din Basarabia și România. Mai trebue de observat, că Găgăuții au aceleași ocupațiuni caracteristice vechei populațiuni grecești, fiind vieri, pescari și marinari, de vreme ce Bulgarii vecini sunt agricultori (Jireček, *Fürstenthum Bulgarien,* p. 143).

«Cât privește numele de Găgăuț, este, se înțelege turc și face parte din familia numelor cu sufixul *uz*, ca și *ogursuz*, dela *ogur, topuz* dela *top*, etc. Radicalul *gaga* este o poreclă, ce servește a desemnà o populațiune, a cărei limbă neînțeleasă, pare o simplă gângăvire; trebue apropiat de βάϱβαϱος al Grecilor și *zomzom* al Evreilor. Românește *găgăuț* însemnează prost [1]». Colonizarea turcească deci — pe care o vom studià aparte — a dat un colorit special Dobrogei. Până în veacul al XVII-lea, fără îndoială că elementul turcesc formà majoritatea populațiunei. Aceasta o știm din toate relațiunile de călatorie cari amintesc Dobrogea și cari sunt unanime în a recunoaște că cu excepțiunea regiunei Dunărei unde locuiau și Români și a orașelor unde populațiunea era amestecată, populațiunea era musulmană.

Când și cum s'a întâmplat însă ca o populațiune bulgară să se fi așezat în Dobrogea, aceasta este întrebarea la care ne propunem să răspundem deocamdată.

* * *

[1]) N. Iorga, *Bulletin de l'Institut de l'Europe sudorientale,* 1915, p. 242.

In faţa progresului pe care-l făceà colonizarea turcească, în Balcanul de răsărit şi anume în regiunile Varnei, Pravadiei, Novi-Pazarului şi Deliormanului până la Dunăre, puţinele rămăşiţe de populaţiune bulgară din sus zisele regiuni n'au mai putut să se menţie şi au fost nevoite să emigreze în Muntenia sau să se turcească [1]. Aceste emigrări — după Miletici — s'au făcut neobservat şi pe încetul încă de pe la sfârşitul veacului al XVII-lea, în număr mic. La jumătatea veacului al XVII, în socotelile episcopului catolic Philipp Stanislav, 1659, găsim enumărate printre naţionalităţile ce populau oraşul Babadag, pe lângă 1700 case turceşti şi «Bulgarorum, Graecorum, Valachorum schismaticorum domus sunt 300 circiter, animae 2000 circiter» [2]. Mai avem ştiri despre «*creştinii bulgari*», şi din „Călătoriile Patriarchului Macarie" din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Plecând dela Chiustenza, şi străbătând o câmpie joasă şi netedă, Macarie ajunge «într'un orăşel al creştinilor bulgari, numit *Iglitsa,* în mijlocul Dunărei. Există un drum de mers pe uscat, e sub guvernământul mahometan, dar am văzut cruci ridicate în acest orăşel pe marginile drumurilor şi pe mormintele lor. Există o biserică în oraş, porci în mare număr îşi caută hrana pe uliţi. Din acest loc am ajuns într'un oraş numit *Majina (Matchin),* pe malurile Dunării conţinând 420 case de creştini bulgari. E cel din urmă de sub guvernământul mahometan şi e în paşalâcul Silistrei. Are administratori turci şi un cadi [3]).

Localităţile există şi astăzi, satul Igliţa şi orăşelul Măcin.

[1]) Lj. Miletici *Staroto bulgarsko naselenie,* p. 8.

[2]) *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* vol. XVIII coprinzând Acta Bulgariae ecclesiastica ab. a. 1565 usque ad. a. 1799, p. 264.

[3]) *The Travels of Macarius Patriarch of Antioch written by his attendant archdeacon, Paul of Aleppo in Arabic,* translated by *F. C. Belfour,* A. M. Oxon London MDCCCXXIX. vol. I, p. 42. Şi aceştia vor fi fugit din ţinuturile Bulgariei propriu zisă, de oarece vorbind de populaţiunile Ismailului, Paul de Alep, adaugă «că în acest oraş (Ismail) sunt mai mult de 12.000 familii de Români şi **Bulgari** *cari au fugit de tirania Turcilor şi au venit aci unde* viaţa e mai

Şi aceşti Bulgari vor fi fost refugiaţi mai dinainte de prin ţinuturile Bulgariei cotropite de aşezarea turcească.

Resturile vechii populaţiuni bulgăreşti cari au rămas conlocuitoare cu populaţiunea musulmană au avut de suferit foarte multe din această convieţuire.

Când războaele ruso-turce au transformat aceste regiuni într'un veşnic teatru de războì, o bună parte din populaţiunea creştină din nordul şi sudul Balcanului a început să treacă în ţările vecine şi mai cu seamă în Muntenia şi Rusia.

Incă către sfârşitul veacului al XVII şi începutul celui de al XVIII-lea din cauza războaelor austro-turce, numeroase familii de bulgari catolici din Ciporovci se aşezară în Oltenia, de unde după ce această provincie trecù sub dominaţiunea austriacă — la 1718 — fură transportaţi cam 4600 suflete în Banatul Temişoarei, în Vinga şi Besenov [1]). Asemenea emigrări s'au făcut pe încetul, după cum tot aşa şi ţărănimea noastră din judeţele dunărene treceà dincolo din cauza dărilor grele, dând astfel un aspect românesc şi malului vecin [2]). Pe de altă parte regiunile muntoase ale Bulgariei, ca cele ale Balcanilor şi ale Rhodopei şi-au revărsat prisosul lor de populaţiune în spre şesurile Dunărei şi ale Traciei [3]).

O mişcare de emigrare mai puternică se produse în massa populaţiunei bulgare în spre regiuuile arătate, şi mai

plăcută. unde se poate bucurà cineva de dreptate şi siguranţă şi unde impositele, afară de haraciu sunt fără importanţă» (*ed. Cioran*, p. 262).

[1]) L. Milctici: *Na gosti y Banatski gă Bulgari* Sofia 1896, extras aparte din Bălgarski Prêglcd III, Ianuarie pag. 40—57. Februarie 63—88. Vezi şi Archiv für slavische Philologie XIX (1896) p. 309; Jirecek. *Das Fürstenthum Bulgarien*, p. 50.

[2]) N. Gh. Dinculescu. *Contribuţiuni la mişcările de populaţie*, in Anuar de geografie şi antropogeografie 1914, Bucureşti 1915. Gh. Vâlsan: *Românii din Bulgaria şi Serbia*. pag. 15, în România şi popoarele balcanice, (conferinţe ale Ligei Culturale). N. Iorga. *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. II, p. 88. N. Iorga. *Contribuţiuni istorice* eu privire la viaţa agrară a Românilor, pag. 40, 77.

[3]) Jirecek, *Geschichte der Serben*, p. 10.

cu seamă în spre Rusia, la finele veacului al XVII-lea şi începutul celui următor.

Prima emigrare în veacul al XVIII-lea ar fi fost între 1752—1754 spre guvernământul Hersonului [1]) în număr de 620 de familii. Chiar în cursul acestei emigrări se vor fi aşezat unii din ei şi în Dobrogea de oarece Iosif Boscovich în călătoria pe care o face spre Constantinopol prin anii 1761—1762, trecând prin Dobrogea, ne dă câteva informaţiuni incidentale din cari vedem că locuiau prin unele sate ale ei şi Bulgari. Călătorind prin orăşelul *Karassu* şi satul *Lefzé,* Boscovich ajunge în *Baltazikioi* care era format din două mahalale: una locuită de Turci şi alta de *Bulgari* creştini [2]). Un alt sat pe care-l găseşte locuit de Turci şi Bulgari e *Taschburun,* format din 50 de case [3]). Astăzi un sat cu acest nume nu mai există. Totuşi el trebuie să fi fost aşezat lângă dealul cu acest nume, ce înaintează în lacul Razelm, un însemnat punct de pescărie şi astăzi, ca şi în trecut [4]). Pe o hartă de după 1780 *[Neueste Karte von der Moldau, Walachei Bessarabien ... von General Bauer et K. I. F. Schmid],* se găseşte însemnată o localitate «*Bolgar*», care poate fi pusă în legătură cu acest fel de populaţiune.

Asupra vechimei acestor Bulgari Boscovich nu spune nimic. Necontenite emigrări de populaţiune din părţile Balcanului de răsărit au fost determinate de jafurile *Cârjaliilor.* *(Kyrcali* înseamnă în turceşte hoţ de pustiu; în scrieri contemporane se mai numesc şi *Daglii,* locuitori de munte sau mai simplu haiduci).

---

[1]) Lj. Miletici: *Staroto naselenie..*, pag. 14; acelaş, *Das Ostbulgarische,* col. 13 după A. Skalukovskiy: Bolgarskija Kolonii v. Bessarabii i Novorossijskom Krae., Odessa 1848.

[2]) Boscovich I. *Voyage de Constantinople en Pologne,* pag. 153. Ediţia germană: Des Abt Joseph Boscovich Reise von Konstantinopol durch Romanien, Bulgarien und die Moldau nach Lemberg in Polen. Leipzig 1779.

[3]) Boscovich ed. I. franceză pag. 167.

[4]) Asupra importantelor pescării ce se făceau aici vezi: Th. Volkov: *La pêche ukrainienne à Dobroudja.* (Ukrainscke ribalustvo y Dobrydji), pag. 37.

Aceştia au fost cea mai mare nenorocire pentru ţinuturile bulgăreşti mai ales în zilele lui Selim al III-lea, când din cauza lipsei de ordine şi a relei administraţiuni a imperiului, au jefuit şi măcelărit timp de 12 ani într'un mod neomenos, regiuni întregi. Şi astăzi încă se pomeneşte în cântecele şi amintirile moştenite din bătrâni despre sălbătecia şi groaza acelor vremi [1]) Astfel de evenimente îi sileau să-şi ia drumul pribegiei. Nu rare ori au trecut şi în Muntenia, deşì numărul lor cel mare, străbătând Dobrogea, se ducea în Rusia.

Cei cari treceau în Muntenia se aşezau pe unele moşii şi de acì decurgeau o mulţime de plângeri împotriva lor. Aşa o jalbă la Divan semnalează, că Bulgarii bejenari veniţi din ţinutul Silistrei, s'au aşezat pe moşia mănăstirei Colţea, *Lichireştii*. Aici vânează peştele arendaşului, folosindu-se chiar de leasa lui, fără a li se da voe. Plângerea înregistrează că şi Românii se întorc de peste Dunăre, probabil tot din aceleaşi cauze ca şi Bulgarii [2]).

Incepând deci din veacul al XVIII, când regiunile din jurul Adrianopolului erau încă liniştite, în vreme ce ţinuturile Dunărei se despopulau din cauza deselor războaie ale Turcilor împotriva Transilvaniei austriace, a Poloniei şi a Rusiei, nenumărate familii din aceste regiuni au luat drumul pribegiei [3]).

Drumul acelora cari se duceau în Rusia trecea prin Dobrogea. De atunci a început ca pământul Dobrogei să fie cutreerat de aceste cete pribege, în toate părţile, aproape un veac. Insă

---

[1]) C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren* Prag, 1876, pag. 482.

[2]) V. A. Urechiă, *Istoria Românilor*, vol. IX, pag. 547. vol. XI pag. 570. Pentru aşezările Bulgarilor în Muntenia vezi *G. Weigand* în *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache VIII* pag. 248; Dionisiu Fotino *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Ţărei munteneşti şi a Moldovei* (traducere de G. Sion) Bucureşti 1859. Vol. IV pag. 163. După această informaţiune numărul lor erà în jud. Ialomiţa de 899.

[3]) C. Jireck: *Das Fürstenthum Bulgarien*, pag. 50.

după pacea dela Iaşi (1792), ele începură a fi din ce în ce mai numeroase şi sporiră, când cruzimele şi nelegiuirile Cârjaliilor ajunseră de nesuferit.

Tot puhoiul acesta de populaţie se îndreptà spre Rusia, trecând de sigur cea mai mare parte prin ţinuturile dobrogene [1]). In Basarabia şi sudul Rusiei s'au aşezat prin satele părăsite de Tătari şi prin câşlele de lângă oraşele Ismail, Chilia, Reni, Akerman şi chiar Chişinău [2]).

Războaele dela începutul veacului al XIX între Ruşi şi Turci au despopulat şi mai mult încă anumite părţi din Bulgaria.

Intre 1801—1812 s'a făcut una din cele mai mari emigraţiuni.

Ar fi emigrat atunci peste 4000 de familii. Peste vre-o 20 de ani, numai, se numărau în Basarabia Bulgarii cam 70.000 de suflete [3]). De altă parte se pare că Ruşii s'au servit de aceste războaie pentru a transportà neîncetat populaţiunea din Balcani spre a colonizà *Basarabia* cu o populaţiune străină [4]). Martin, consul în Principate, constată într'un raport al său din 17 Iulie 1810 către Champigny că

---

[1]) Jirecek: *Geschichte der Bulgaren*, pag. 526; Z. Arbure: *Basarabia în secolul al XIX* p. 104; N. Iorga: *Chilia şi Cetatea Albă*, pag. 265—266; N. Iorga: *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. II, p. 203; Petrescu şi D. A. Sturdza: *Acte şi documente relative la România*, vol. III, p. 1083, No. 802.

[2]) Asupra aşezărei lor în ţinuturile de care e vorba mai sus vezi: G. Zanetov; *Bulgarskite Kolonii vu Rusija* (Periodicesko Spisanie (1895, pag. 249—298); Menkov: *Über die Uebersiedlung der Bulgaren nach Bessarabien* 1853—1856 şi in Vbornik Razvĕdcika 1896—1897 Heft $^2/_4$. G. Lejan: *Ethnographie der Europäischen Turkei* pag. 29. (Ergänzungsheft zu Petermann's geographischen Mittheilungen), Gotha, 1861.

[3]) Dr. Wilhelm Ruland; *Geschichte der Bulgaren*, Berlin, 1911, p. 61.

[4]) N. Iorga: *Chilia şi Cetatea Albă*, p. 265: «Cea dintâiu grije a Ruşilor în «Basarabia» autentică şi propriu zisă fusese să înlocuiască pe Tătarii dispăruţi printr'o poporaţiune creştină, care *să nu fie* românească. Neamurile cele mai deosebite deveniră vecine pe acest vechiu pământ moldovenesc. Contra «străinilor» biroul de colonizare, aduse întâiu Nemţi şi chiar Italieni — Germanii formau pe timpul lui Demidov cinci comunităţi agricole — apoi Armeni, Cazaci, Lipoveni, *Bulgari*».

prin Iaşi treceau coloane de prizonieri compuse mai ales din copii şi femei. După informaţiunele pe cari le căpătase anunţă deasemenea că prin Galaţi trecuse, dela începutul războiului, mai mult de 16.000 de indivizi, Turci, *Bulgari* şi Sârbi [1]). Acelaş lucru îl arată şi *Ledoulx*.

Intr'un raport acesta spune că un general rus ar fi declarat că alte 12.000 de familii au trecut Dunărea şi că sunt încă mulţi cari se strecoară pe partea Moldovei. Generalul mărturisià că războiul le-ar puteà da cam vre-o 50.000 de suflete de astfel de populaţiuni în migraţiuni silite [2]).

Intr'un raport din 27 Septembrie 1810 se constată precis că: «l'avantage le plus réel que la Russie ait retiré jusqu'à présent de la guerre actuelle c'est d'avoir envoyé les habitants du *Dobroudje* et de la Bulgarie, peuplé la Bessarabie, et même le gouvernement d'Odessa» [3]). Că Bulgarii, despre cari avem ştiri că erau luaţi din Dobrogea şi duşi în Rusia, proveneau din Bulgaria propriu zisă, ne-o arată pe deoparte tradiţia care se mai păstrează încă în unele sate din Dobrogea de azi şi Bulgaria răsăriteană şi care povesteşte despre rătăcirea populaţiunei prin pustiurile Dobrogei, de unde apoi au trecut în Basarabia; iar pe de altă parte faptul că până

[1]) *Hurmuzachi*, XVI No. MDCCLXV, p. 861.

[2]) *Hurmuzachi*, XVI, pag. 871: Uzând de forţă Kutusof duse cu dânsul în 1811 peste Prut, Bulgarii din Rusciuk. (C. Robert: *Les Slaves de la Turquie* 2 vol. Paris 1844, vol. II. pag. 326.

In 1810 locuitorii din Şiştov trebuiau să fie transportaţi în Rusia. Se mai spuneà că 8.000 de familii bulgare au părăsit lăcaşurile lor cu aceeaşi destinaţie ca şi cei luaţi din Razgrad, Silistra şi din alte părţi. *Hurmuzachi*, XVI, No. MDCCLXXX, pag. 383.

[3]) *Hurmuzachi*, XVI, pag. 876. La 10 Oct. 1810 locuitorii «des pays situés entre l'Hemus et le Danube» sunt transportaţi în Basarabia dar mai ales în guvernământul Oceacovului. *Hurmuzachi* XVI, p. 878. Câteva proecte de ordin militar ne arată încă intenţinea pe care o aveau Ruşii de a aduce astfel de populaţiuni dela sud la nord.

Hurmuzachi III. Supl. I. No. LI, p. 371. «Les seuls avantages apparents que nous puissions par conséquent tirer d'une expédition pareille — en supposant qu'elle réussisse — serait de détruire tout ce qu'il y a de villages entre les Balkans et le Danube et d'en emmener les habitants en Moldavie».

acum nici un izvor nu vorbeşte de o numeroasă populaţiune aşezată aici [1]). Scurgerea convoiurilor de Bulgari spre Rusia ni-o arată şi faptul că o armată rusească care operà în Dobrogea în 1809 surprinde în mânăstirea «situé à 5 ou 6 verstes d'Isatchy» 1200 de ţărani bulgari ce se pregăteau să fugă şi cari îndată au fost conduşi în Basarabia. La 2/14 August ocuparea Tulcei de generalul Boulatow face ca populaţiunea de aici, care de sigur că numără şi Bulgari, ce veniseră din diferite părţi ale Bulgariei, să fugă spre Babadag. Sunt prinşi, şi 1500 de locuitori sunt trecuţi în Basarabia cu toate căruţele, bagajele şi animalele lor [2]). Războiul din 1828 pustieşte cu desăvârşire Dobrogea, iar după acest an urmează o nouă perioadă de emigraţiune din Bulgaria balcanică. Cauza acestei emigraţiuni a fost rolul activ pe care populaţiunea bulgară din Bulgaria propriu zisă, l-a avut în această campanie de partea Ruşilor. Generalul englez *Johmuse* care a călătorit în anul 1847 prin Balcani, dă multe ştiri asupra războiului din 1828—29 şi asupra emigrărilor provocate de acest război. Bulgarii au avut un rol foarte mare atunci. Ei duceau un războiu de uzură în ţară şi serviau Ruşilor drept călăuze şi spioni. Turcii înşuşi i s'au plâns că au avut mai mult de suferit după urma Bulgarilor decât a Ruşilor [3]). De aceea prin tratatul dela Adrianopole se hotărăşte chiar că aceia

---

[1]) Asupra tradiţiei vezi Lj. Miletici, *Staroto naselenie...* pag. 9.

[2]) *Journal de campagnes faites au service de la Russie* (1809) par le comte de Langeron, in Hurmuzachi-Odobescu, vol. III, Supl. 1 [1709—1812] p. 176. Aici trebuie observat că mânăstirea Cocoş, de care sigur e vorba în raportul citat, e mai veche decât 1830—1840, după cum se afirmă în lucrarea «*Mânăstirile dobrogene*» de Arhim. Roman Sorescu, Bucureşti 1914, p. 16—17, căci la 1809 raportul pomeneşte precis de o asemenea mânăstire. Că n'ar fi biserica veche din *Nicoliţel* se vede din faptul că nu se spune nimic despre sat, care e mai vechiu decât acest an, ci numai «l'armée occupa sur le champ le monastère situé à 5 ou 6 verstes d'Isaktchy». Vezi şi recenzia din «*Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-Orientale*» I-er Année No. 4 Avril 1914, pag. 88.

[3]) Cartea lui Johmuse se întitulează: «Notes of a journej into the Balkan or mont Haemus» London 1853 şi traducerea rusă de N. Masolov 1868. Vezi şi A. Isirkov, *Romunska Dobroza* in Bulgarski Prěgled An. V vol. IV, pag. 79.

dintre dânşii cari voesc să părăsească Bulgaria pentru a se duce în Rusia, au permisiune chiar din partea împărăţiei turceşti [1]). Din aceştia unii se vor fi simţit mai siguri rămânând, în drumul lor de emigrare, în colţul retras al Dobrogei, unde administraţiunea turcească era mai slabă. Cât timp războaele ruso-turce au dăinuit, au fost trecuţi într'una în Rusia [2]).

Expediţiunea condusă de *Dibici Zabalkanski* pare a fi provocat cea mai mare emigrare, care se socoteşte să fi fost mai mare de 25.000 de familii, ce-au străbătut Dobrogea dela sud la nord. Insuşi Dibici, se zice, nu era de acord pentru o astfel de emigrare în massă, care prezentà mari greutăţi mai ales în vremuri de războiu. Sub conducerea generalului *Roth* trecură spre Basarabia, unde fură aşezaţi ca oameni liberi, bucurându-se de o mulţime de privilegii pe cari le acordă guvernul rus [3]). «Din emiganţii dela 1828, după cum e cunoscut. o mare parte s'au reîntors din nou în Bulgaria. Aceşti emigranţi mai mulţi din Turcia, nu toţi s'au întors la locurile lor vechi, ci mai mulţi din ei s'au aşezat în Bulgaria dunăreană. Tot aşa o parte mare din aceşti emigranţi n'au putut să meargă în Rusia şi au rămas în

---

[1]) Petrescu şi Sturza: *Acte şi documente relative la România*, vol. III, No. 802, pag. 1083—84. «Par le traité d'Adrianople, signé de 14 Septembre 1829, dans le but de mettre fin à la guerre entre la Russie et l'Empire Ottoman, il a été decidé que ceux des habitants de la Roumelie et de la Bulgarie qui voudrait se retirer sur le territoire russe, pourraient le faire librement et sans être inquietés. Un certain nombre des paysans bulgares, entrainés par des motifs religieux, s'étaient compromis pour les Russes pendant le cours des hostilités. Ils profitèrent seuls de la stipulation du traité de paix, et se retirèrent. avec leurs familles. dans la Bessarabie, ou des terres leur furent concedées».

[2]) «...partout les Turcs s'enfuyaient dès qu'ils apercevaient un des nos cavaliers et l'on rassemblaient et l'on expediait en Bessarabie les habitants bulgares. *Hurmuzachi-Odobescu*, vol. III, supl. I, p. 177.

Franz Bradaska: *Die Slaven in der Turkei* in Petermann's Mitteilungen 1869, pag. 448.

[3]) C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, p. 526 şi 530; Jirecek, *Das Furstenthum Bulgarien* p. 50; Cyprien Robert, *Les Slaves dela Turquie*, volumul II, pag. 232.

Dobrogea». Mulţi din aceştia s'au aşezat în ţinuturile dobrogene «după ce au colindat Dobrogea, câţiva ani dearândul după pacea dela Adrianopol, căci drumul cel mai bun spre Rusia, unde se îndreptà puhoiul principal, trecea prin Dobrogea» [1]. Astfel o parte din populaţiunea bulgară din Dobrogea s'a aşezat în ea fără a se mai duce în Rusia, oprindu-se în acest mod unii emigranţi ai ţinuturilor Bulgariei, cari căutau refugiu către pământurile fraţilor slavi de nord. Cea mai mare parte a populaţiunei ce formează astăzi satele bulgăreşti ale Dobrogei s'a înapoiat însă din Basarabia. Neputându-se împăcà cu noii colonişti, aduşi de Ruşi pentru a populà aceleaşi ţinuturi în cari erau aşezaţi şi Bulgarii [2], neîmpăcându-se cu noua situaţie şi cu locurile ce trebuiau să le locuiască, din cauza lipsei de vegetaţie. cu a cărei abundenţă erau obicinuiţi în ţinuturile păduroase ale Balcanilor, au început să treacă din nou în dreapta Dunărei. S'a întâmplat ca în timpul aceleaşi generaţiuni, să se fi petrecut emigrarea şi reîntoarcerea lor înapoi în ţară [3]. Dece se opreau însă în Dobrogea aceşti Bulgari?

[1] Lj. Miletici *Staroto bulgarsko*, pag. 14 şi capitolul Romanska Dobrydja p. 167, 199. [Capitolul citat a fost tradus şi publicat de Ap. Culea în ziarul Dobrogea Nouă» din Constanţa. Asupra cărţei s'a făcut o dare de seamă în Buletinul societăţei geografice române» pe anul 1912 No. 1 şi 2, p. 360 de L. T. B. După «Revista de Iaşi» An. I. No. 6 a publicat şi ziarul «Dobrogea Jună» IV No. 14 din 10 Iulie 1908, o scurtă dare de seamă].

[2] C. Robert: *l. c.*, II, p. 327, «ceux qui suivirent en 1829 l'armée de Diebitch en Bessarabie, n'y purent cohabiter avec les colons russes; il y avait entre ces colons et les Bulgares toute la distance qui sépare un citoyen d'un esclave».. «ils n'ont pu continuer à vivre en Russie, et sont revenus la plupart aux huttes de leurs ancêtres», pag. 328.

[3] Aşà un bulgar batrân din satul Riş povesteà cum acest sat numărà înainte de plecarea lor de acolo, după războiul din 1828, 700 case. Plecând spre Rusia au trecut prin Varna şi Cavarna şi au ajuns în *Ieni-Kubei*, unde au stat trei ani, şi de unde neputând să se obicinuiască cu noua situaţie s'au reîntors înapoi. Nu e umbră, nu sunt arbori, apă bună din puţ e, spuneà el; am arat, am semănat, a venit o muscă şi a supt mezul grâului, şi mulţi am zis să mergem înapoi orice ar fi . Din acei cari s'au întors cei mai mulţi trecând prin Dobrogea au rămas acolo, iar ceilalţi au venit în Smeadovo. L. Miletici. *Staroto bulgarsko naselenie*... p. 42—43.

Dobrogea după războaele dela începutul veacului XIX şi mai ales după acela din 1828—29 ajunsese un pustiu. Ştim din informaţiunile pe care le avem, ce s'a petrecut în timpul acesta în Dobrogea. Ruşii au devastat tot ce au întâlnit. Marea hartă rusească a statului major ne arată pentru întreaga Dobroge vre-o 40.000 de locuitori. Cele mai multe sate pe care le însemnează sunt devastate, iar din cele existente ici-colea, abia dacă unele din ele au 40—50 de case. Cele mai mari oraşe erau Babadagul cu 500 case, Isaccea cu 150 case şi Constanţa cu 68 [1]). Informaţiuni mai autentice şi mai sigure, chiar din 1828, 1829 şi de mai târziu, ne-o arată ca o regiune pustie unde nu se întâlnesc sate de cât la foarte mari distanţe, din care cauză populaţiunea este extrem de rară [2]). Totuşi şi pe această hartă găsim o localitate *Bulgarskiei Amsaloi,* cu mai puţin de 5 curţi, care va fi fost colonizată dela început tot de asemenea cete pribege.

Aşa dar din cauza lipsei de populaţie, a abundenţei de pământ cum şi din cauză că găsiau chiar locuinţe în satele pe cari le părăsise Turcii şi Tătarii, populaţiunea bulgară ce fugeà din Bulgaria spre Rusia, ca şi aceea care se reîntorceà din Rusia spre ţinuturile de origină, începe a se aşezà în masse compacte în Dobrogea [3]). Ceiace întăreşte şi mai mult

---

Petrescu şi Sturza: *l. c.*, vol. III, p. 1084. No. 802. ... un assez grand nombre de famille, ne pouvant supporter l'existence nouvelle qui leur était faite, retournèrent, au bout de quelques années dans leur pays natal .

[1]) G. Vâlsan: *O fază în populaţiunea ţărilor româneşti* (cu prilejul unei hărţi statistice vechi descoperite în ultimul timp) în Buletinul societăţei geografice 1912, pag. 225.

[2]) Moltke, *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829,* Paris. 1854 (trad. de A. Demmler) pag. 36. Ami Boué: *Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe,* Vienne 1854, vol. I, pag. 136. «L'eau y manque en été dans beaucoup de localités et la population y est fort clairsemé, surtout depuis que les Russes ont transporté une partie des habitants dans les îles du Delta du Danube que les Turcs ont eu la bévue de leur céder».

[3]) E. Ritter, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Turkei aus den Iahren 1835 bis 1839,* Berlin 1841, pag. 159. «Das Land hat fürchterlich gelitten; gewiss ein Dritel der Häuser stand leer».

această afirmaţie este faptul că satele *Ciamurli. Ciamârli, Karamkeui (Caramchioi), Potur, Beidaud, Starija Casemdja. Novaia Casemdja, Karanasub,* cari astăzi aproape toate sunt locuite numai de o populaţiune bulgărească, erau pustii la 1828, după cum se observă pe harta rusească, despre care fu vorba mai sus. Aceasta însemnează că numai după această dată populaţiunea bulgărească s'a aşezat în ele, înlocuind astfel pe cea osmanlâe, care le părăsise, retrăgându-se în imperiul otoman. In mod foarte sigur putem spune că aşa s'a întâmplat şi cu toate celelalte sate din vecinătatea celor de mai sus.

Timpul liniştit dela 1828 până la 1856 a favorizat chiar într'o oarecare măsură aceste aşezări. Se pare că au avut o deosebită predilecţie pentru regiunile din apropierea apelor, de oarece în majoritatea lor s'au aşezat în regiunea lacului Razelm.

Fiindcă cea mai mare parte din populaţiunea care se aşezase în Basarabia sudică şi în celelalte părţi ale Rusiei de miazăzi, provenia din regiunile Sumen, Sliven şi Provadi cari pierduse jumătate din locuitorii lor [1]), de aceea şi cea

[1]) Jirecek. *Geschichte der Bulgaren.* pag. 530; Fr. Bradaska: *Die Slaven in der Turkei.* (Petermann's Mitteilungen) 1869, p. 448; Lj. Miletici: *Das Ostbulgarische,* col. 23: Mon findet den *o* Dialekt, wie unten ausführlicher gezeicht wird, in vielen neuen Ansiedlungen in der *Dobrudza* und im Bezirke von Silistra; diese wurden meistens von Emigraten aus der Umgebung von Sumen, Provadija und Razgrad zu Anfang des XIX Iahrhunderts und noch mehr, nach dem russisch-turkischen Kriege im Jahre 1828 angelegt. Aus derselben Zeit datieren meistens auch die Colonisten, die den *o* Dialekt sprechen in Bessarabien und Sudrussland. Der *o* Dialekt hat sich am reinsten und alterthümlichsten in der Umgebund vom Sumen, d. h. im Bezirke von Sumen, Preslav, Novipazar und Pravadija erhalten». col. 30. Deswegen finden wir auch hier (Dobrudza) Vertreter unseres *o* Dialekt, namentlich Ansiedlungen aus der Umgebung von Varna, Sumen, Provadija, Preslav und Razgrad».

Lj. Miletici *Staroto Bolgarsko* pag. 167. Am zis mai sus că şi în Dobrogea română populaţia bulgară se compune din colonişti recenţi, dela finele secolului precedent (XVIII) şi chiar până la războiul româno-ruso-turc. Ca provenienţă aceşti colonişti sunt din aceleaşi locuri din cari provin coloniile bulgare dela Silistra şi Varna, de oarece mai mulţi din ei s'au fixat aici, după ce au colindat Do-

mai mare parte din populaţiunea bulgară care s'a aşezat în Dobrogea — fie ducându-se spre Rusia, fie întorcându-se înapoi din Rusia — provine tot din aceleaşi regiuni. Nu există un singur sat în toată Dobrogea în care să se întâlnească veche populaţiune bulgărească, şi aceasta după lucrările celor mai de frunte învăţaţi bulgari şi străini, cari s'au ocupat cu această chestiune.

Faptul că locuitorii bulgari din Dobrogea provin exact din aceleaşi ţinuturi ca şi cei din Basarabia arată până la evidenţă origina lor nouă şi provenienţa din ţinuturile Balcanilor de răsărit.

Pe lângă acest fel de aşezări — provocate de emigraţiuni în timpul războaelor şi din cauza opresiunei administraţiunei turceşti — Bulgarii din Dobrogea mai provin şi pe altă cale.

Dobrogea a fost multă vreme foarte căutată de păstori cu turmele lor de oi. Majoritatea Mocanilor din judeţele Constanţa şi Tulcea provin de pe urma păstoritului întins ce s'a făcut odinioară pe aici. Ştim că în câmpiile ei iernau păstori din Ardeal, mai cu seamă din Ţara Bârsei. Pentru aceasta chiar şi ajunsese renumită lâna de Dobrogea [1]).

Chiar în timpul războiului Crimeii fizionomia generală a Dobrogei semănà cu o stepă în care cutreerau turme de oi dela un capăt la celalt, pierzându-se printre iarba ce creşteà aşa de înaltă încât caii o păşteau din mers [2]). Pentru aceste motive o cercetau şi ciobanii din Cotel, regiune renumită tocmai prin desvoltarea mare a păstoritului. Ca regiune de stepă cu

brogea câţiva ani dearândul după pacea dela Adrianopol. Căci drumul cel mai bun spre Rusia, unde se îndreptase puhoiul principal al emigrărei, trecea prin Dobrogea. Şi aşa că din aceeaşi massă e populaţiunea bulgară din prejurul Silistrei ca şi din Dobrogea.

Şi aici elementul emigrărei provine din Şumla, Provadia din Balcanii răsăriteni (între Cotel şi Guliţa) şi din Tracia, din împrejurimile Slivnei, Iambol, Kavaclii şi Adrianopole».

[1]) N. Iorga: *Braşovul* şi *Românii* (formând vol. X din Studii şi Documente), pag. 49.

[2]) Dr. G. Allard: *La Bulgarie Orientale;* Paris 1864, pag. 28, 29, 30

ierburi mari şi bogate în timpul primăverii şi cu o iarnă dulce mai cu seamă spre gurile şi bălţile Dunărei, Dobrogea atrăgeà până şi păstorii din ţinuturile de miază-zi ale Balcanilor. Şi dacă Românii păstori veniau tocmai din Transilvania aici, cu mult mai uşor le era celor din Cotel să o cutreere şi ei. Făcea parte din împărăţia turcească Dobrogea ca şi ţinuturile din jurul Cotelului, iar prin aceasta le era mult mai uşor lor să-şi păşuneze oile, decât celor cari veniau tocmai din Ardeal şi cari întâmpinau o mulţime de dificultăţi pentru a trece dintr'o ţară în alta. Gândindu-ne la viaţa păstorească a Românilor din Balcani, mai ales în decursul evului mediu când cutreerau munţii plecând din Tesalia pentru a trece în Albania şi Serbia şi a ajunge tocmai în Bosnia [1]), pare foarte natural ca şi cei din Cotel să ajungă din sudul Balcanilor până la gurile Dunărei.

Păstorii din Cotel locuiau înainte de a se aşeza în Dobrogea, Tracia, şi se numiau *Turlaţi*, trăind fără locuinţe statornice, iarna în câmpiile Traciei, iar vara între Balcani şi Marea-Neagră. Numeroase *câşle* de ale lor, neîngrădite împrejur, erau în ţinuturile Babadag, Hârşova şi Silistra, şi au dăinuit aproape un veac în Dobrogea: după războiul din 1812, până la războiul Crimeii (1855) [2]), când această provincie părea un imens pustiu [3]).

La aceşti Bulgari se referă poate Robert când ni-i arată totdeauna umblând călare şi nevetuind decât «dans les pâ-

[1]) St. Novakovici, *Selo iz dela narod i zemlja u staroj srpskoj drzavi* , pag. 43 ş. m. departe, şi în *Glasnicul Academiei sârbe XXIV 1891;* C. Jirecek, *Geschichte der Serben vol 1. pag. 154 ;* C. Iirecek, *din Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Ragusa pag. 112—113,* in Sitzungsberichte der Königl. bohm. Gesellschaft der Wissenschaften 1879. Fr. Miklosich. *die Wanderungen der Rumunen pag. 4.*

[2]) I. Ev. Gheşov, *Obraritu otu Kotlensko i jitvaritu otz Tarnovsko (Periodicesko Spisanie XXXII—XXXIII* (1890) (310—326) pag. 311—312; St. Novakovici *Selo* pag. 21 nota 1.

[3]) E. Ritter, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Turkei aus den Iahren 1835 bis 1839* pag. 162.

turages» [1]). Bătrâni de 90 de ani spuneau că erau chiar rugați de diferiți funcționari turci să se așeze în satele pustiite—și dintre cari unei treimi nu-i mai rămăsese decât urmele [2]) — pentru a le popula, înlesninduli-se și lor ca și Tătarilor așezarea. Astfel de câșle, în timpul războiului Crimeii aveau dela 3000—6000 și chiar până la 10.000 de oi. Această viață decade însă, așa că la venirea Tătarilor în Dobrogea cea mai bogată câșlă nu avea mai mult de 3000 de oi. O astfel de stare a dăinuit până la războiul româno-ruso-turc când Dobrogea a fost împărțită. Rămășițe din ei s'au așezat ca locuitori statornici în Dobrogea română, întocmai ca și păstorii ardeleni, deși cei dintâi într'un număr mult mai restrâns ca ceștialalți [3]).

In ținuturile Dobriciului și Balcicului se găsiau însă într'o proporție mult mai mare ca în Dobrogea veche română. In aceste județe numai 10 % din satele bulgărești n'au câșle Cotlenești [4]). Așadar Bulgarii de azi din Dobrogea provin și pe această cale. In prima jumătate a veacului al XIX așezări ciobănești bulgare se întideau dela Balcic până la Tulcea, cari mai apoi au rămas ca locuitori stabili în satele pe cari după 1877—78 Osmanii le-au părăsit [5]).

[1]) C. Robert, *le Slaves de la Turquie* Vol II, pag. 226.

[2]) E. Ritter *l. c.* pag. 163.

[3]) Lj. Miletici, *Staroto bolgarsko naselenie.* pag. 168. E cunoscut căci din Cotel în timpul dominațiunei otomane, se duceau mulți în Dobrogea, ca ciobani. Așa că s,ar fi presupus că între coloniști, cei din Cotel. ar forma partea importantă. Insă așa importanță nu trebuie să dăm ciobanilor Cotleni. de oarece foarte mulți din ei petreceau aici neînsurați întorcându-se în urmă iar în Cotel, pag. 45 «Mulți Cotleni au lasat locul lor natal . . . . . . așa că sunt Cotleni în Vârbița, Gerlovo, dar mai cu seamă sunt în Dobrici și Dobrogea română.

[4]) I. Ev. Gheșov, *l. c. pag. 311.*

[5]) C. Iirecek, *Archäologische Fragmente aus Bulgarien. IV Das Pontusgebiet und der ostilche Haemus, pag. 131* în Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich Ungarn, herausgegeben von O. Benndort und E. Bormann *An. I. 1886;* C. Iirecek *Das Furstenthum Bulgarien pag. 50.* «In der Friedenzeit 1829 1877 wurde das öde Donaugelände durch Bulgaren des dicht bevölkerten Nordanhanges der Balkankette besiedelt. Balkaudzi aus dem Kreise-

Pe aceste două căi s'au putut stabili locuitorii bulgari de azi ai Dobrogei.

Aşa cum se află aşezaţi Bulgarii în Dobrogea românească şi chiar în cea bulgară arată limpede drumul pe care l-au străbătut aceşti pribegi. Populaţiunea de ţară, fără excepţie e nouă şi originară din Bulgaria mijlocie, pe când negustorimea bulgară din oraşele Tulcea, Babadag, Constanţa, Măcin, etc., e în bună parte venită din România şi din oraşele bulgare Sumen şi Cotel. La aceleaşi rezultate a ajuns şi profesorul de Universitate A. Isirkow care a făcut studii etnologice speciale în Dobrogea asupra Bulgarilor în 1895, 1896 şi 1897 [1]).

* * *

Incercând a stabili cari au fost localităţile ocupate de la început de Bulgari, numărul şi chipul cum s'au menţinut sau au fost absorbiţi de celelalte naţiuni conlocuitoare, ar trebui să ne adresăm statisticilor sau diferitor relaţiuni de călătorii, cari din nefericire lipsesc aproape cu desăvârşire.

---

von Trnovo liessen sich bei Ruscinknieder, *Hirten aus der Gegend von Kotel in der Ebene von Dobrudza*, wo sich zuerst nur auf die Winterweide kamen, schliesslich aber Grundstücke kauften und blieben», şi pag. 52 « . . . . . die von Kotel wie früher, in die Dobrudza».

Un anonim scrie în articolul *Bolgarete i Rumonite vă Tulcianski sandzak*» (publicat în ziarul bulgăresc din Constantinopole *Istocno Vreme*» 1875 No. 9) că o bună parte din locuitorii oraşului *Tulcea* se trăgeau din regiunea *Cotel* şi că aceştia numiau pe Bulgarii care-i găsise acolo şi în alte părţi din Dobrogea «*Cerni Bolgare*» (e vorba de găgăuţi).

Emmanuel de Martonne *La vie pastorale et la transhumance dans les Karpathes méridionales*, în *Zu Friedrich Ratzels Gedächtnis*. Leipzig 1904 pag. 240 La transhumance est pratiqué aussi par les Bulgares du Balkan éleveurs de boeufs, qui hivernent dans la basse Maritza ou vers Burgas, et par ceux du Kotel qui gagnent en hiver *la Dobrondja* .

F. Kanitz, *La Bulgarie danubienne* pag. 485 «En général on peut dire que le habitant de la Dobroudja doit son existence aux moutons, dont les troupeaux sont gardés presque exclusivement par des montagnards bulgares, pour la plupart originaires des environs de Kazan».

[1]) *A. Isirkov, Romonska Dobroza in Bolgarski' Pregled An. V. Vol. 4 pag. 80.*

Harta cea mare rusească nu ne poate arăta cari erau satele unde se aşezase atunci Bulgarii. Ea însemnă numai satele de creştini şi de mahomedani, fără a preciza mai de aproape anume ce naţiuni locuiau. Ne poate servi ca să ne arate satele locuite de Turci sau Tătari, precum şi cele cari fusese devastate în urma războaielor trecute. Ca să avem amănunte mai detaliate asupra localităţilor în cari se aşezară noii locuitori bulgari trebuie să ne referim la harta etnografică a lui I. Ionescu alipită la lucrarea lui asupra Dobrogei [1].

Incepând dela sud către nord Bulgarii locuiau în 1850, amestecaţi cu alte populaţiuni în satele: *Palaz, Cheremet, Toksofi, Kasap* (Kasapchioi), *Sariguouli,* (Sarighiolul bulgăresc de azi), *Soryordi,* (Sariurt), *Potour, Beydaut, Turquitchamilla, Ioutchououiuzi, Tatarchamilla, Bascheui.* — La un loc cu alte neamuri se aflau în satele: *Kiatchupunar* jumătate Turci, jumătate Bulgari; *Kiosseler* două părţi Bulgari şi una Turci; *Taschaoul* trei părţi Turci şi una Bulgari; *Karanasiu* (Caranasuf) două părţi Bulgari şi una Turci; *Tariverdi,* jumătate Bulgari şi jumătate Români; *Paschakischlà* jumătate Bulgari, jumătate Români; *Karamak* (Karamanchioi) două părţi Bulgari şi una Turci; *Baba* (Babadag) o parte Bulgari, una Români şi una Turci; *Kamber* două părţi Tătari şi una Bulgari; *Kamena* două părţi Bulgari şi una Turci; *Tcherna* (Cerna), două părţi Bulgari şi una Turci; *Tulcea,* două părţi Bulgari, una Români şi una Turci; *Saktcha* (Isaccea) o treime de bulgari, una Români şi una Turci şi *Zatoka,* jumătate Bulgari şi jumătate Români.—Se mai aflau şi în districtul Mangaliei locuind la un loc cu 393 Turci şi 5 familii bulgăreşti [2]. Intre cele 89 sate din districtul Pazargicului de azi se aflau

---

[1]) I. Ionescu, *Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja avec une charte ethnographique et topographique* Constantinople (Imprimerie du journal de Constantinople) 1850.

[2]) I. Ionescu, l. c. pag. 32—33.

încă 120 de case bulgăreşti [1]. In acest din urmă district se aflau locuind satele *Bogdankeui* cu 27 case şi *Karadournouz* cu 4 case. [2].

Era recentă amintirea venirei Bulgarilor în Dobrogea, căci bătrânii povesteau că nu trecuse încă nici douăzeci de ani de când se întâmplase aşezarea acestor nouă elemente de populaţiune. «Les Bulgares sont venus dans la Dobrodja depuis une vingtaine d'années abandonnant des terres ingrats pour celles bien plus fertilles qu'ils ont trouvés dans ce pays. Le nombre des familles bulgares est presque égal à celui des Tartares [3].» In statistica pe care acelaş autor ne-o dă, populaţiunea bulgară e reprezentată pentru vremea din jurul anului 1850, astfel: Cazaua Tulcei cu 9 sate avea 200 familii; cazaua Isaccea cu 11 sate n'avea nici o familie de Bulgari; cazaua Măcin cu 18 sate cuprindea 92 familii bulgare; cazaua Hârşova cu 33 sate nimic; cazaua Babadag cu 71 sate avea 871 familii; cazaua Kustendjé cu 37 sate avea 26 familii, a Mangaliei cu 36 sate 5 familii, Balcicul cu 84 sate 482 familii şi Pazargicul cu 89 sate 538 familii.

Pentru întreaga Dobroge erau atunci 2.214 familii de Bulgari, aproape cât numărul familiilor tătare cari se numărau la 2225 [4].

Doctorul C. Allard care a cercetat şi cunoscut de aproape Dobrogea, ne dă prea puţine relaţiuni asupra populaţiunei

---

[1]) *Ibidem*, pag. 20,
[2]) *Ibidem*, pag. 21.
[3]) *Ibidem*, pag. 82.
[4]) *Ibidem*, l. c. pag. 82. O statistică tot din aceiaşi vreme, — publicată în No. 9 anul 1850 al Jurnalului din Constantinopole, *Ţarigradski veastniku* dă pentru Bulgarii din Dobrogea numărul 3734 de familii repartizate astfel după Cazale: Tulcea 850, Isaccea Măcin 162, Hârşova 20, Babadag 1007, Constanţa 60. Mangalia 18, Balcic 682 şi Pazargic 932. *Lj.* Miletiči. *Staroto bolgarsko naselenie... pag 169—170.* Se vede şi de aici că numărul cel mai mare se află in cazalele, Babadag, Tulcea şi Pazargic.

bulgare. El i-a cunoscut numai în satele *Karanasuf, Kasabkioi, Tchamurla* [1]), *Merland* locuit de Bulgari și de Români [2]), *Oltina* ‹village bulgare› [3]), *Ostrov* «avec des habitants bulgares et valaques› [4]) și în fine Silistra unde ‹nous vîmes beaucoup de femmes valaques et bulgares vêtues de leurs gracieux costumes nationaux [5]). «La population bulgare y est peu nombreuse, à moins qu'on ne considère comme telle une partie de la population turque, formée surtout des descendants d'anciens Bulgares rénegats» [6]).

In 1861 aceștia locuiau în regiunea Constanței, pe lângă satele menționate în harta lui Ionescu, și în *Jenìdjé,* în apropiere de *Anadalchioi, Palaz, Taschaul* și *Topsopovoloi.* Se aflau apoi în regiunea lacului Razelm în satele *Sarigeli* (Sarighiolul bulgăresc) *Kasap, Sarijordi, Mouchtoun, Potur, Beidaut, Eski-Baba, Kamena, Tchamurlu, Caramanchioi;* apoi *Turcoaia* localitate pusă greșit în locul satului Cerna, și în fine o întreagă regiune, pe malul mărei, la sud de Mangalia și la nord de Cavarna în satele; *Kartaldji, Katschmak, Djafir-Faki, Karamanji, Karanasi, Sutalmich, Tchabla, Ialji-Tcherman, Nunsuf-Pacha, Kujasu, Gyubenlick, Selim, Islandjik, Veli-Faki, Sujuciuk, Magalbej, Miutschul* [7]).

Pentru regiunea nordică a Dobrogei Lejean urmează în

---

[1]) Dr. C. Allard, *La Bulgarie Orientale,* pag. 103.

[2]) *Ibidem* pag. 129.

[3]) *Ibidem* pag. 131.

[4]) *Ibidem* pag. 132.

[5]) *Ibidem* pag. 136.

[6]) *Ibidem* pag. 7.

[7]) După harta etnografică a Turciei europene anexată la lucrarea lui G. Le Jean, *Ethnographie der europäischen Turkei.*

Cu ocaziunea aparițini lucrărei lui Le Jean — 1861 — o dare de seamă complectatoare asupra etnografici Turciei socotia numărul bulgarilor din Bulgaria propriu zisă, Rumelia, Albania, Basarabia și **Dobrogea** la cifra ds 4.500.000.

(Dr. Adolf Ficker, *Ueber die ethnographischen Verhältnissen der europäischen Turkei.* Aus Anlass der Vorlage vom Lejean's Karte, in Mittcilungen der Kais.-Königlich geographischeu Gesellschaft, Wien V Jahrgang 1861 pag. 123—131).

deaproape pe I. Ionescu. Partea nouă şi interesantă e aceia care se raportă la sudul Dobrogei, ţinutul ce se întinde dela sudul Mangaliei. Discutând harta tuturor Slavilor alcătuită de Schafarik, Le Jean zice că «la race bulgare ne forme qu'une faible minorité dans la Dobroudja»[1]).

Peters, în 1865—1867, găseşte pe Bulgari în satele *Karamankioi, Pascha-Kischla, Kaukadschi, Tschamuri, Hamamdschi, Sarighiol, Kassabkioi* şi altele încă, până la capul Midia, dar pe cari nu le numeşte.

Satele, însemnate ca locuite numai de Tătari, pe hărţile lui Ionescu şi Le Jean; *Ienikioi, Congaz, Adschilar, Trestenik*, Peters le găseşte ocupate de Bulgari, ceiace înseamnă că continuele emigrări din Basarabia sporeau necontenit numărul lor în Dobrogea, unde se aşezau în locul Tătarilor ce emigrau.

El ni-i arată uneori stabiliţi şi în locul Românilor, cari nu ştim unde s-or fi dus. Astfel satul *Tschinili* pe care Le Jean îl înseamnă locuit de o populaţiune curat românească, Peters îl menţionează ca locuit de Bulgari. In *Baschioi*, o bună parte din satul *Gretschi, Tscherna* — unde din 140 case numai 25 erau turceşti şi 2—3 moldoveneşti — numărul lor e covârşitor. Regiunea Babadagului numără ca sate bulgăreşti *Beidautul, Sarighiolul* şi *Tergikioi*. Nu cred să fi locuit şi în satele din regiunea *Carassu*, unde nici astăzi nu se află, — după cum spune Peters (pag. 52).

De altminteri, el, care a străbătut cu deamănuntul Dobrogea pentru studiile sale geologice şi care o cunoştea aşa de amănunţit, nu ne dă măcar o singură numire de sat locuit cu Bulgari pentru această regiune. Pe lângă Dunăre locuiau împreună cu Românii sau singuri în *Seimeny, Tschernavoda, Rassova, Oltina* întreagă numai ei «*Oltina ganz*»

---

[1]) Le Jean. *Ethnographie*, pag. 1.

Kusgun și în regiunea *Deli-Ormanului* unde Peters socotește a fi fost mai multe sate decât citează Le Jean [1]).

In 1861 continuau chiar emigrările lor spre sudul Rusiei [2]).

Peters referindu-se la așezările lor în jurul lacului Razelm observă, cu multă dreptate că nu ocupațiunea pescăritului i-a atras în aceste părți, după cum susține Lejean [3]), ci calitatea pământului care e mult superioară în regiunea sus numită [4]).

Numărul total al Bulgarilor din Dobrogea era, după Peters, de 25.000 suflete.

Harta tuturor Slavilor de Schafarik înseamnă întreaga Dobroge ca slavă, deși el însuși spune că în ea sunt mulți Turci. Că nu era așa și că Bulgarii erau o minoritate se vede din scrisoarea unui bulgar din Rusciuk pe care o adresează foii «*Zeitschrift für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft (1865 II Bd. 6 Heft p. 430)*. unde se spune: *Die Einwohner (Bulgariens) sind mit Ausnahme von der Dobrugea und den grossen Städten durchängig Bulgaren* [5]).

După 1856—57 când se vor fi început a se înfiripa și satele din așa numitul «Cot al Bugeacului» coprins între marele lac Razelm, brațul sudic al Dunări, Sf. Gheorghe, și o linie ce-ar duce drept, dela Tulcea la Babadag, care regiune fusese hotărâtă prin tratatul dela Adrianopol să fie

---

[1]) Karl F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* in Denkschriften der Köngl-Kais-Akademie der Wissenschaften Wien 1866 mit geolog. Karte.

Vezi Capitolul Beiträge zur politischen Geographie und Ethnographie pagina 52.

[2]) *Briefe über bulgarische Zustände* in Wiener Journal Wanderer» 1864 No. 63.

[3]) Le Jean l. c. pag. 29.

[4]) K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* pag. 52 nota 1; Luca Ionescu, *Dare de Seamă prezentată Consiliului Județean* pe anul 1904. București 1904 pag. 20.

[5]) Fr. Bradaska, *Die Slaven in der Türkei* pag. 454.

nelocuită, cum o arată toate hărţile pentru acest interval de timp [1]), au început să se aşeze şi Bulgarii în satele de astăzi *Beştepe, Sarinasuf, Sarighiol* şi *Agighiol.* Toate aceste aşezări nu sunt mai vechi decât anii 1856—57. Amintirile oamenilor bătrâni cu cari am vorbit, nu pomenesc de vremuri mai vechi, iar Peters ne spune chiar că în Sarinasuf la 1867 nu existau decât 20 familii de Moldoveni şi 70 de Tătari. Bulgarii veniţi aici după acest an sunt din Potur, Beidaut şi Inan-Cişme. Tot aşa de târziu trebuie să se fi aşezat şi cei din Sarighiol, câteva familii numai, cari astăzi aproape au şi dispărut în massa populaţiunei româneşti.

In comuna Frecăţei se vor fi aşezat într'un număr mare, deoarece populaţiunea românească, care locuia acest sat pe la 1850, a dispărut în massa celei bulgare, mai perzistând doară ca urme din ea unele trăsături caracteristice, regulate ale feţei şi unele nume curat româneşti [2]).

Din statisticele pe cari le posedăm până acuma vedem că numărul lor nu este acelaş chiar în numărătorile cari s'au făcut în cursul aceluiaşi an. Aceasta se datoreşte în bună parte defectuozităţii acestui serviciu pe acele vremuri, dar socotesc că şi faptului că ei se mutau continuu de ici colea.

De aceia chiar socoteala lui Miletici care arăta proporţia în care s'a făcut creşterea populaţiunei, pentru a se apropia de cifra pe care o dă Isircof, nu pare a fi adevărată.

După războiul din 1877—78 care aduce anumite schimbări în ceiace priveşte situaţia politică a Bulgariei, o anumită parte din populaţiunea bulgară aflătoare în Muntenia şi în Dobrogea a început din nou să treacă în Bulgaria. Aşa numai

[1]) Vezi pentru aceasta capitolul care va trata despre vechimea şi aşezările Românilor în Dobrogea.

[2]) Ap. D. Culea, *Românii ardeleni din Dobrogea* în Tribuna din 21 Ian. şi 2 Febr. 1912.

în districtul Varnei se numără 1000 Bulgari emigraţi din Dobrogea română [1]).

O bună parte din populaţiunea ţinutului Dobrici şi Silistrei provine din Dobrogea românească [2]).

Din cele 20 case bulgăreşti şi 29 turceşti ale satului *Osmanfaca*, din ţinutul Dobriciului, locuitorii sunt veniţi din satele dobrogene Cineli, Baschioi (2 case) Beştepe (6 case) Enichioi (2 case) şi 2 case din Babadag.

In satul *Ciamurlia mare* (Goleama Ceamurlia) cu 21 case bulgăreşti şi 34 turceşti, Bulgarii sunt colonişti din satele Cataloi şi Enichioi, judeţul Tulcea. Toţi aceştia sunt veniţi după anul 1884 [3]). Satele Durgutu-Kalfa, Durbali, Uzlaru, M. Bazaurtu, Kovanluku, Giorgenli, Devedji-chioi, Goleamo Ciamurli conţin noi colonişti toţi din Dobrogea veche românească [4]). In *Topcii* din ţinutul Silistrei se găsesc locuitori ce odinioară au stat în marele sat *Almalau* de lângă vechea graniţă româno-bulgară [5]). De asemenea în satul *Pândicli* cu 67 case, care odinioară era în întregime locuit de Turci, iar acum majoritatea o formează „sicovţii" ce aproape toţi provin din acelaş sat, *Almalău* [6]); în *Arabadji* (cu 32 case bulgare şi 78 turceşti) format din «glavanţi» şi noi colonişti din Iambol, locuitorii provin din satul *Kanlia* din vechea Dobroge română; în *Beibunar* (31 case bulgare şi 73 case turceşti) înainte locuit în întregime de Turci, iar acum

[1]) C. Iirecek, *Das Fürstenthum Bulgarien* pag. 52; Lj. Miletici, *Staroto naselenie vo seaveroiztocna Bolgaria* pag. 171. «Se înţelege că după eliberarea Bulgariei un număr mare de familii bulgare din Dobrogea română au emigrat în Dobrogea bulgară"; C. Iirecek, *Etnograficeski promenia vo Bolgaria ot ocnovanieto no Kniajestvoto*, în Sborniko V (1891) pag. 515—516;

[2]) Lj. Miletici, *Staroto naselenie* pag. 155 „osobno treabva da se otbeaJeajatz mnogo preaselenia izo romonska Dobrudja, gdeato bolgaritca toi şaşto sravnitelno sa vse novi kolonisti oto seaverna i iojna Bolgaria".

[3]) Lj. Miletici, l. c. pag. 157.

[4]) *Ibidem* pag. 158.

[5]) *Ibidem* pag. 162.

[6]) *Ibidem* pag. 165.

ocupat pe jumătate de Bulgari din satul *Almalău* și din satele vecine acestuia [1]).

In locul familiilor turcești ce emigrau din Silistra se așează deasemenea locuitori bulgari ce veneau din Dobrogea română, iar scăderea valorii pământului pe care o adusese această plecare a elementului mahometan fu îndată înlocuită de noua așezare bulgărească. In 1879 Silistra numără în cele 7 mahalale ale sale 1399 case pe cari le locuiau 2915 familii turcești, 529 familii bulgare, 210 familii române, 140 familii armene, 115 familii grecești, 65 familii evreești și 58 familii de Țigani [2]).

Statistica făcută din ordinul lui Bieloserkovici, guvernatorul Dobrogei în timpul ocupatiunei rusești (1878) numără pentru districtele Tulcea, Măcin, Hârșova, Babadag, Kiustengea, Medgidia și Sulina 4.750 capi de familie de naționalitate bulgară repartizați astfel: orașul Tulcea 814, districtul Tulcea 465, distr. Măcin 332, distr. Babadag 2068, și distr. Sulina 12 [3]). Tot pentru 1877 o statistică a Dobrogei care coprindeà însă și sangiacatul de Varna pe lângă cel al Tulcei, ne dă cifra de 57.000 de bulgari [4]).

* * *

După cucerirea Dobrogei, prima numărătoare pe naționalități din 1879, alcătuită de ministerul de interne cu adresa No. 1466 din 20 Ianuarie, ni-i reprezintă pe Bulgari după comune și capi de familie astfel: *plasa Babadag:* Alibechioi 7, Armutlia 97, orașul Babadag 170, Baschioi 199, Beidaut 218 (aici sunt trecuți și Găgăuții), Canlâ-Bugeac 108,

[1]) *Ibidem* pag. 166.

[2]) F. Kanitz, *La Bulgarie danubienne et le Balcan* [études de Voyage 1860—1880] Edition francaise Paris 1882 pag. 507.

[3]) L. Ionescu, *Dare de seamă a jud. Tulcea* p. 26—29.

[4]) E. G. Ravenstein, *The populations of. Russia and Turkey*, în journal of. the statistical Society of London. vol. 40, 1877 pag. 433—459

Casimcea 201, Congaz 163, Caranasuf 156, Ceamurlia de sus 242, Ceamurlia de jos 159, Cogelac 65, Caramanchioi 183, Casapchioi 257, Enisala 10, Nalbant 70, Potur 173, Toxof 42, Zebil 45. *Total 2565.*

Plasa Tulcea: Agighiol 37, Beştepe 38, Câşla 4, Cataloi 129, Frecăţei 61, Mahmudia 15, Meidanchioi 14, Niculiţel 10, Parcheş 1, Sarighiol 27, Sarinasuf 49, Somova 3, Teliţa 8. *Total 396.*

Plasa Măcin: Cârjelari 33, Cerna 250, Greci 2, Isaccea 26, Luncaviţa 4, Măcin 87. Pecineaga 3, Satu-nou 49, Văcăreni 2. *Total 456.*

• *Plasa Sulina:* Chilia Veche 21, Sf. Gheorghe 4, Satu-Nou 2, Sulina 2. *Total 29.*

Totalul pentru judeţul Tulcea e de 3446 capi de familie, cu procentul de 25.84% [1]).

Pentru judeţul Constanţa nu am putut aflà o enumerare pe comune a populaţiunei bulgare. Cifrele pe cari le dăm mai jos sunt pentru anul 1880 şi reprezintă totalul acestui fel de populaţiune pe plase. Aşà avem pentru plasa Constanţa 1.107, pl Hârşova 330, pl. Mangalia 522 pl. Medgidia 295, şi plasa Silistra-Nouă 5.784, formând un total de 8038 familii [2]).

Dela 1880 până la 1900 numărul lor pentru întreaga Dobroge e următorul: în 1880 pentru judeţul Tulcea 21.402 iar Constanţa 8.038; în 1885 Tulcea 21.851, Constanţa 7971; în 1890 Tulcea 24.671, Constanţa 9.076; în 1895 Tulcea 24.668, Constanţa 11.671; în 1900 Tulcea 26.617; Constanţa 12.665 [3]).

A. Isircof, în 1895, insemnà ca centre locuite de Bul-

---

[1]) Luca Ionescu, l. c. pag. 34—35 şi tabloul statistic.

[2]) Scarlat C. Vârnav, *Situaţiunea generală a judeţului Constanţa la începutul anului 1903.* Constanţa 1904 pag. 24—25.

[3]) M. D. Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea* Bucureşti 1904 pag. 905.

gari sau unde ei predomină în chip important de la nord la sud satele:

Fricăţei, Ienichioi, Hagilar, Congaz, Cineli, Baschioi, Armutli, Satu-Nou, Camber, Camena, Kavgadgi, Caramanchioi, Testemele, Eski-baba, Ciamurli de sus, Ciamurli de jos, Alifaka, Beidaut, Sarighiol, Hamamgia, Potur, Sariurt, Irimnic de sus, Casapchioi, Inancişme, Caranasuf, Gargalâc şi altele.

In Dobrogea vestică cele mai mari sate bulgăreşti erau Cerna cu 1462 Bulgari faţă de 92 Români şi Satul-nou cu 402 Bulgari faţă de 320 Români. Pe valea Carasu se mai aflau în sate, pe cari nu le enumără, precum şi dealungul Dunărei în Seimeni, Oltina, Cusgun, iar în oraşe locuiau în Tulcea, Babadag, Constanţa şi Măcin. Numărul exact al Bulgarilor din Dobrogea nu-l dă. Totuşi socoteşte că nu sunt mai puţini de 35.000, dar nici mai mult de 45.000 de suflete. *„Sa credem ca sunt mai mult de 50.000 de Bulgari în Dobrogea, cum o facem adesea, însemnează sa ne înşelam într'un mod grosolan* [1])».

Pentru 1904 statistica ne înfăţişează pe Bulgari locuind în satele dobrogene după cum urmează:

Plasa Babadag. Com. Armutlia 784, Babadag 1401, Başchioi 2043, Beidaut 763, Canlâbugeac 589, Caramanchioi 1302, Caranasuf 1750, Casapchioi 2504, Casimcea 463, Ceamurli de jos 1369, Ceamurli de sus 2050, Ciucurova 7, Cogelac 879, Congaz 1723, Jurilofca 6, Nalbant 506, Ortachioi 16, Potur 1367, Sarichioi 28, Slava rusă 26, Toxof 732, Zebil 352. *Total 20670.*

Plasă Măcin. Balabancea 16, Carcaliu 4, Cârjelari 97, Cerna 537 (aici se vede că cifra dată de A. Isircof e exagerată), Greci 106, Isaccea 178, Luncaviţa 30, Măcin 390, Pecineaga 16, Pisica 3, Satu-Nou 393, Turtucaia 8, Văcăreni 9, *Total 1791.*

1) A. Isirkov, *Romunska Dobroza* (Bulgarski Pregled V) pag. 80.

Plasa Sulina. Chilia veche 55, Satu-Nou 14, Sf. Gheorghe 21, Sulina 45. *Total 125.*

Plasa Tulcea. Agighiol 10, Beştepe 329, Cataloi 855, Câşla 59, Frecăţei 588, Mahmudia 79, Malcoci 12, Meidanchioi 98, Morughiol 19, Nicoliţel 29, Parcheş 12, Sarighiol 2, Sarinasuf 165, Satu-Nou 17, Somova 11, Teliţa 70. *Total 2359.* Oraşul Tulcea 4688.

Totalul judeţului Tulcea era deci de 29.633 suflete [1]). După vechime ei se pot încă grupà, pe plăşi, în modul următor: 4049, capi de familie în plasa Babadag, sunt dobrogeni găsiţi la 1877 şi 130 veniţi după reanexare; în plasa Tulcea 328 vechi şi 107 noi; pl. Sulina 29 înainte de 1877, 15 după acea dată; iar în plasa Tulcea 466 vechi şi 14 noi.— Oraşul Tulcea numără 803 găsiţi aici de administraţiunea românească faţă de 274 sosiţi apoi din diferite părţi.

Pentru judeţul Constanţa avem, după recensământul general al populaţiunei pe anul 1902, următoarele cifre pentru populaţiunea bulgărească considerată pe localităţi:

Plasa Constanţa. Oraşul Constanţa 658 familii, Caraharman 199, Peletlia 276, Dorobanţu 1, Caracoium 5, Cogealia 12, Mamaia 2, Palazu mic 46, Taşaul 24, Gargalâcul mare 410, Gargalâcul mic 578, Sahman 6, Hasancea 1, Mahometcea 27, Murfatlar 12, Omurcea 7, Anadolchioi 125, Canara 244, Palazu mare 38, Pazarlia 1, Seremet 32, Agigea 27, Hasiduluc 4, Laz-mahale 20, Techirghiol 58.

Plasa Hârşova. Rahman 6, Cadi-Câşla 6, Ciobanu 26, Dăeni 18, Gârliciu 13, Hârşova 247, Ostrov 5, Muslubei 1, Boascic 3, Topal 1, Topolog 13, Făgăraşu nou 1, Urumbei 1.

Plasa Mangalia. Azaplar 9, Carachioi 1, Mustafaci 32, Calfachioi 7, Caraomer 1, Cerkezchioi 5, Dauluchioi 1, Docuzaci 6, Ghiuvenlia 9, Cavaclar 30, Mangaci 10, Acargea 6, Cadichioi 7, Casimcea 2, Chiragi 18, Papucci 6, Valala 19,

[1]) L. Ionescu, l. c. pag. 20 şi tabloul statistic ce urmează.

Amzacea 2J, Casîcci 12, Buiuc-Enghez 14; Copucci 193, Gheringic 38, Mangalia 127, Carlichioi 9, Muratan-mic 5, Urluchioi 14, Musurat 5, Abdulah 5, Osmanfaca 3, Osmancea 12, Tuzla 278, Acbași 2, Caracicula 22, Hagilar 16, Hanlâc 1, Sarighiol 7, Topraisari 11.

Plasa Medgidia. Alacap 9, Cheostel 3, Docuzol 3, Caratai 8. Chioseler 8, Cerna-Vodă 151, Alibei-Ceair 1, Cocargea 9, Sususali-Bei 13, Mahmut-Cuiusu 10, Medgidia 100, Rasova 41, Băltăgești 7.

Plasa Silistra. Almalău 1644, Asarlâc 330, Cherim-Cuis 3, Chiol-punar 206, Bugeac 112, Canlia 1048, Dobromirul din deal 227, Dobromirul din vale 531, Carvanu-mare 149, Carvanu mic 148, Velichioi 2, Cuzgun 10, Bazarghian 14, Enișenlia 98, Nastradin 42, Techechioi 7, Gârlița 903, Galița 238, Cuiugiuc 564, Esechioi 619, Calaici 4, Lipnița 780, Hairanchioi 15, Oltina 2, Ostrov 79, Parachioi 9. Regep-Cuius 5.

Totalul deci ar fi de 12.188 [1]).

Aproape aceleași cifre le avem și pentru anul 1905, adică 12.245 de Bulgari pentru județul Constanța, 29.633 pentru județul Tulcea făcând un total de 41.978 [2]).

* * *

Din cele spuse până acuma rezultă că față de relațiunile pe cari le avem asupra Bulgarilor din Dobrogea, între 1850—1865, ei nu locuiau pe atunci toate localitățile cari, după cele arătate mai sus, astăzi coprind într'un număr mai mare sau mai mic, populațiune bulgară. Aceasta însemnează, că mai cu seamă după această vreme s'au așezat într'un număr din ce în ce mai mare în satele dobrogene, în cari au trăit și sporit, până în zilele noastre, iar uneori parte din ei au trecut

---

[1]) Sc. Vârnav, *Jud. Constanța* pag. 24—25 și tablourile statistice următoare.
[2]) C. D. Pariano, *Dobrogea* și *Dobrogenii.* Constanța 1905 pag. 4.

şi în ţinuturile vecine, mai cu seamă în Dobrogea bulgară sau regiunea Deliormanului şi a Varnei. Aceste lucruri dovedesc cu prisosinţă origina lor nouă în Dobrogea, unde provin din emigranţii, ce au cutreerat-o în drumul de emigrare spre Rusia sau întorcându-se înapoi în Bulgaria.

Aşa fiind concluzinea la care am ajuns e cea mai conformă cu adevărul. Dealtminteri aceiaşi e concluziunea la care au ajuns şi învăţaţii bulgari cari s'au ocupat în mod ştiinţific şi serios şi pe care faptele de ordin istoric, etnografic şi filologic o dovedesc cu prisosinţă.

* * *

Originea nouă a Bulgarilor dobrogeni o arată şi anumite consideraţii de ordin linguistic.

Vechii locuitori din regiunea Dunărei numiţi «*Erlijici*» sau «*Erlii*» — băştinaşi — (dela vorba turcească jer = loc) „*Horcòi*" sau „*Orcòi*" se deosebesc de cei ce locuesc prin Stara-Planina, Tracia, «*priselcì*» (hinzugewanderten) «*Balkandzii*» sau «*Balkanci*», «*Otejuzlii*», sau «*Otèjofcani*» (de la vorba turcească «otejuz»), în ceiace priveşte limba.

Forma articulată a substantivelor masculine accentuate la genetiv singular se termină în *ò* şi *o* (între o şi u), sau chiar în *u* simplu pentru cele neaccentuate la Erlii sau Horcòi, spre exemplu: *nosò, mostò, stòlu, cilàku, pòpu.*

Aceleaşi forme pentru locuitorii din Bulgaria muntoasă şi din regiunile Traciei se sfârşesc în *ăt* sau *ă*, de exemplu: nosă(t), stolă(t), cilàkă(t) [1]).

Femeile «Balkandzijka» poartă o haină de lână, ca un fel de capot, care acoperă în acelaş timp trunchiul cu sân cu tot (Leib und Rock zusammen) numită «*Sukman*» sau «*Cukmàn*» spre deosebire de cele «Horcòi» cari obişnuesc

[1]) Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* (Schriften der Balkancommission, Linguistische Abteilung col. 20—21); Lj. Miletici, *Staroto naselenie* pag. 23—24.

să îmbrace în locul rochiei două fote, una înainte și alta înapoi, întocmai ca țărăncile noastre din regiunile unde se poartă un asemenea port. Aceste fote de diferite forme și culori se numesc «*Pestemàl*» (vorbă turcească) «*Zaviska*» și «*Korbuka*». Asemenea fote se poartă și în partea vestică a nord-estului Bulgariei precum și în nord vestul Bulgariei, numindu-se «*Tokmenik*» și «*Volnenik*». Bărbații «Horcoi», se îmbracă cu un fel de pantaloni strâmți, de culoare albă, numiți «*Bodènci*», «*Birnèci*» sau «*Benevreci*» spre deosebire de «Balkandzii», cari poartă un fel de șalvari de lână neagră foarte largi, cum se poartă și la noi prin părțile Ialomiței, Vlașcei etc. Pentru aceasta «Balkandzii» sunt numiți și «Bulgari negri» (Cerni Bolgari) sau «Cernite» [1]).

Dialectul în *o* al «Horcoilor» s'ar fi întins odinioară pe toată linia Dunărei dela Marea Neagră și până la râul Isker, care se poate socotì ca cea mai veche graniță de vest bulgară, pe când astăzi se întinde dela Varna și până la Iantra. Vechi și curat s'a păstrat în regiunile Șumen, Preslav, Novipazar și Provadija. Cel în *a* se menține în regiunile Balcanilor sudici, Tracia etc.

Studiile de limbă au arătat că în Dobrogea Bulgarii provin din regiuni unde se vorbesc ambele dialecte, regiuni însă cari se află în nord-estul Bulgariei. Și aceasta arată până la evidență că sunt o populațiune de adunătură, ce s'a refugiat aici din diferite părți ale Bulgariei.

Prin urmare vom avea, și în Dobrogea românească, Bulgari cari vorbesc în dialectul cu *o* și cu *ă*. Ca port se pare că s'a impus cel al «Balkandziilor», care se întâlnește

[1]) O mare asemănare există deci între portul «Horcoilor din Bulgaria și portul nostru românesc din părțile Olteniei și Românici muntoase. Mai multe lămuriri și explicații în această privința se găsesc în lucrarea d-lui *N. Iorga, Portul nostru național* (Vălenii de Munte) unde se admite că aceasta este o moștenire de la populațiunea băștinașă a întregei peninsule balcanice, traco-ilirică.

la toţi Bulgarii din Dobrogea, şi pe care l-au împrumutat chiar unii din vechii Români dobrogeni.

Faptul că aceiaş varietate de limbă se întâlneşte la toţi locuitorii din jurul Silistrei ca şi la cei ce formează astăzi populaţiunea Dobrogei, ne sileşte să admitem că cei dintâi înainte de a se aşezà în regiunea Silistrei au zăbovit multă vreme prin Dobrogea [1]).

«Elementul emigrării, căruia se datoreşte astăzi întreaga populaţiune din Dobrogea veche şi nouă românească, precum şi din ţinuturile vecine Varnei, provine din *Şumla Provadia*, din Balcanii răsăriteni (între Cotel şi Guliţa), din Tracia, împrejurimile Slivnei, Iambol, Kavaclii şi Adrianopole. Mulţi sunt şi din Cotel. Ca şi Erchecenii şi Gulicenii se prezintă buni colonizatori sătenii Aitoşeni, din satele Copara, Oraman, apoi din satele Glavăn (Cavaclii), Adrianopolenii şi mai ales cei din spre Cârclise. Din Bulgaria de nord, element de colonizare energic şi tare sunt emigranţii din satele *sârdţelii*, aşa, numiţii în Silistra *sicovţi* din care sunt mulţi în Dobrogea românească şi în Basarabia [2]).

Cercetând provenienţa acestor fel de colonişti din Dobrogea românească vom vedeà, după graiul ce-l vorbesc şi după amintirile despre locurile de unde au plecat, că sunt noi şi vin din regiunile mai sus numite.

Incepând cu oraşul *Tulcea*, locuitorii din el provin unii din satele din prejur, adică din judeţ, iar alţii sunt veniţi direct din Cotel şi Şumla aşezându-se ca negustori [3]). In *Frecăţei*, sunt Români şi Bulgari din diferite părţi.

In *Beştepe* sunt Bulgari de diferite origini. *Enichioi*

---

[1]) Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* col. 30.

[2]) Lj Miletici, *Staroto naselenie* pag. 167—168.

[3]) Ibidem pag. 173; C. Iirecek, *Das Fürstenthum Bulgarien* pag. 86 vorbind despre Bulgarii veniţi din Cotel în Tulcea ne spune chiar cum unul din ei îşi păstrà cimpoiul în casa de bani, iar după ce-şi terminà afacerile din timpul zilei, cântà cu el seara melodii triste ce treziau amintiri de duioşie din îndepărtatele ţinuturi ale patriei.

(astăzi M. Cogălniceanu) coprinde *zaralii* din spre Stara-Zagora vorbind dialectul cu *at* [1]). In *Agighiol* sunt Găgăuţi Greci şi Bulgari dinspre satul *Coparan* plasa Anchial, şi Bulgari cari înainte de a se aşezà aici au stat în satul Hamamgia.

Un Găgăuţ, din acest sat, îmi spuneà că e din părţile Turtucaiei, şi că a venit de acolo în Dobrogea fără să mai fi fost prin Basarabia. Cunoşteà de aproape Bucureştii, de oarece de copil mic petrecuse prin împrejurimile lui ca grădinar. Vorbià despre el cu mult regret şi doreà să-l mai vadă.

Congaz, sunt *sikovci* din satul Cercovna, plasa Pravadia, şi unii dinspre Stara-Zagora. Alţii sunt emigranţi în 1828 din vechii locuitori ai satului Gebege (Belevo) plasa Varna. Cu toate acestea nu s'au aşezat de atunci în aceste sate, ci vor mai fi umblat rătăcind, de oarece la 1850, în harta etnografică a lui I. Ionescu e arătat ca sat curat tătăresc. De abià după 1861, Peters ne spune că locuiau şi Bulgari. Socotim deci că greşit crede Miletici că sunt aici din 1828.

Hagilar, Bulgari de origină necunoscută. In *Nalbant* sunt Iambonlii sau Iambolii din Iambol cari vorbesc dialectul cu *at*.

Cineli, adrianopoleni.—*Alibeichioi* Greci din satul *Acdere*, în apropierea Varnei, şi puţini Bulgari.—*Baschioi*, Iambolii cu dialectul în *at*.

Armutlia «sat turcesc cu puţini Bulgari», spune Miletici, fără a indicà origina lor. Astăzi Turci aproape nu mai există. La Ionescu, 1850, Armutlia e locuită numai de Tătari.

Se poate că după plecarea Tătarilor mulţi Bulgari din Camber, sat vecin, precum şi din alte părţi, — poate chiar noi colonişti din Basarabia — să se fi stabilit aici.

[1]) Lj. Miletici, *Staroto naselenie* pag. 173; Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* col. 197. Toate informaţiunile în privinţa locului de unde provin sunt luate din aceste două lucrări ale lui *Miletici*.

Satu-Nou, Bulgari din diferite părţi.

Camber. Cei de aici provin din satul *Glavani* (Kavaclii). Peters spune (pag. 52) că atunci locuiau în Camber şi Moldoveni la olaltă cu Bulgarii.

In *Cerna* sunt mulţi Bulgari. Unii sunt din satul *Dragojevo*, districtul Preslav, alţii din satele *Sm'adovo* şi *Ris*. Toţi vorbesc dialectul în *o*, afară de cei din Ris [1]).

Babadagul coprindeà în 1902, o mie de suflete provenind din diferite părţi. *Kamena* are Bulgari de origină necunoscută.

Ceamurlia de sus, sunt *sikovci* din satele sârte Crivna, Ravna şi altele din plasa Pravadia. Limba lor prezintă particularităţile dialectului în *o*.

Ceamurlia de jos. Se află amestecaţi, din satele sârte (plasa Pravadia), din satul Dragoevo (pl. Preslav) şi Traci din regiunea Iambolului.

Eski-baba. Puţini Bulgari din diferite părţi.

Beidaut. Bulgari Găgăuţi din satul *Hambarla-Karaagaci* şi Slivneni din satul Haidar şi altele. Graiul e cel caracterizat prin *ăt*.

Paşa-Câşla, locuitori din satele Dragoevo, Ris, Sm'adovo, (plasa Preslav) şi din Tracia. Dialectul e cel în *o*.

Potur. Sunt de provenienţă din satul *Sm'adovo* (pl. Preslav). Dintre aceştia din Potur, se trag şi o parte a Bulgarilor din Sarinasuf.

Kasapchioi. Locuit de Dragoevceni (din satul Dragoevo, plasa Preslav), amestecaţi cu alţii din Sm'adovo, Ris, (aceiaş plasă). şi Traci din Tracia, aşa numiţii *„Tocani"*.

Caranasuf. Bulgari din Ris şi Sm'adovo (pl. Preslav).

Sarighiol. Sikovci din Şumla şi Provadia. Graiul acestora ca şi acelora din Casapchioi este cel în *o*.

---

[1]) Lj. Miletici. *Das Ostbulgarische* col. 30.

Sariurt. Iambolii cu dialectul în *ăt* ca și cei din *Hamamgià* cari provin din Slivnen și Iambol.

In *Alifaca, Testemel, Irimlic* și *Inan-Ceșme* sunt Bulgari din timpuri recente.

Ghelpunar, adrianopoleni; *Demirge,* din Iambol;

Dobromir, adrianopoleni; *Parachioi*, Bulgari emigrați din diferite părți; *Garvănul mare și mic* Bulgari emigranți amestecați, veniți aici după 1877, în locul Turcilor.

Lipnița, slivneni și iamboleni cu graiul în *at.*

Câșla, din satul Glavan, cavaclii; *Canlia*, erchecenĭ și galiceni; *Cuiugizuc,* slivneni cu dialectul *at*; *Gârlița* slivneni cu acelaș dialect; *Galița,* sicovți și slivneni din preajma Slivnei cu dialectul în *o* ca și acei din *Esechioi* cari sunt sicovți. In acest din urmă sat locuiau la un loc, odinioară, Turci și Bulgari. Cei dintâi au emigrat, rămânând astăzi numai Bulgari.

Bugeacul e locuit jumătate de Bulgari cu graiul caracterizat prin *ăt* și cari provin din preajma Slivnei și Iambolului, iar cealaltă jumătate de Români.

Almalău. Jumătatea populațiunei bulgare e din Grebenci, iar cealaltă jumătate sunt sicovți. Aceștia din urmă s'au fixat aici la 1812 și provin din satele: Enevo (Iànevo), Caspicean, Ravna, Krivna și Marcovcea din plășile Novipazar și Provadia.

Cei din Caspicean au stat la 1812 în Călărași, iar apoi o parte din ei au trecut înapoi fixându-se în Almalău. La acești fugari din jurul Silistrei se va fi referind poate reclamațiunea care constată așezarea forțată a lor și folosința chiar de anumite lucruri ce nu le aparțineau [1]).

Afară de acestea ei se mai află împrăștiați și în o mulțime de alte sate, — pe cari cifrele arătate mai sus nu le indică — însă într'un număr foarte mic, mai cu seamă ca negustori și cârciumari.

* * *

[1]) Vezi mai sus, pag. 28.

Faptele acestea conclud în mod evident asupra noutăţei lor. Cele două dialecte — în *o* şi *at*, — găsindu-se astfel amestecate fără a se puteà fixà oarecari zone ce le-ar puteà delimità în mod precis, precum şi varietatea locurilor de unde provin, arată până la evidenţă că n'au o vechime în Dobrogea de nici o sută de ani. De aceia cu drept cuvânt spune Miletici; *„Sa credem ca in Dobrogea, exceptând oraşele este şi populaţie veche-bulgară, ar fi sa ne înşelam singuri“* [1]). Aceasta o arată şi faptul că în biserică chiar, cartea bulgărească se găseşte numai de pe la 1860, cartea rusească de pe la 1830, iar înainte de aceste date numai cartea românească purtând pe ea în graiu românesc însemnarea vechilor preoţi şi dascăli, vechilor ctitori ţărani din neamul nostru [2]).

* * *

Cu toate acestea, influenţa exercitată asupra băştinaşilor pare a fi fost destul de serioasă. Portul Românilor dobrogeni pe cari stăpânirea românească i-a găsit, e vădit influenţat de acela pe care-l poartă aceşti «balcangii». Bărbatul bulgar umblă îmbrăcat cu pantaloni negri, largi în fund şi strânşi pe picioare dela genunchiu în jos, numiţi «găşti».

Peste cămaşa care acoperă trupul poartă un «ilic» iar iarna «zăbun»; pe cap căciulă sau pălărie; în picioare opinci cu obiele de lână şi acestea strânse cu nişte aţe de păr de cal, din coadă sau coamă, numite *„vânări“*. In zilele de săr-

---

[1]) Lj. Miletici, *Staroto naselenie*... pag. 168 „Da si mislimo, ce vă Dobrudja, kato izkliocimo gradovetea, ima i starovreamsko bulgarsko naselenie, bi bilo golcama samoizmama». Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* coloana 19. «Es ist aber Thatsache, dass ausser diesen Gagauzen, ausgenommen nuch die wenigen griechischen Colonien, die ganze übrige christliche Bevölkerung in den Bezirken von Varna, Balcik, Dobric und zum Theil in Novi-Pazar, Provadija, Kurtbunar und Silistra, *sowie in ganz Dobrudza*, sich als neu coloniesiert erweist, d. h. nicht älter als 100 Iahre, in seltensten Fällen etwa anderthalb Iahrhunderte dort ansässig ist .

[2]) N. Iorga, *Ce reprezintăm în Dobrogea*, Vălenii de Munte 1910 pag. 19.

bătoare poartă şi ghete. Ca haine pentru vremuri de zloată şi iarnă au mantaua, făcută din abà albă şi cojocul din piele de oae, lung până la pământ, sau scurt, un fel de bondiţă; uneori pieptare fără mâneci.

Femeile sunt îmbrăcate pe dedesubt cu o cămasă albă de pânză lucrată în casă, cu mânecile lungi şi largi; de obiceiu cămaşa este mai lungă decât rochia şi are cusute flori pe poalele ei. Deasupra ei se află rochia, sucman, făcută dintr'o singură bucată astfel încât acopere întreg corpul, cuprinzând şi pieptul. In faţă au un şorţ de lână numit «pistelcă».

Pe cap fetele ca şi femeile, deasupra părului, au un fes roşu de formă rotundă, peste care se îmbrobodesc cu «ciumberul», care de obiceiu e de culoare galbenă. Acest obiceiu l-au împrumutat şi femeile romănce, cari de îndată ce s'au măritat trebue să poarte *fesul*, pentru a se deosebì de fetele tinere. De aici una din obligaţiunile mirelui la nuntă este şi aceia, de a-i procurà soţiei un fes pe care chiar de a doua zi trebuie să-l poarte.

Fetele bulgare, în zilele de sărbătoare, îşi atârnă legate de fes nişte mici ornamente de mărgele numite *„muzurchi"*, iar pe frunte un fel de zale de bănuţi de argint. La gât au salbe formate din galbeni, rubiele, mahmudele şi lefţi turceşti. Aceste salbe se moştenesc din părinţi în copii, fără a fi înstrăinate sau schimbate.

In picioare au ciorapi de lână şi iarna şi vara, însă nu-i poartă decât în zilele de sărbătoare, căci în celelalte zile umblă cu picioarele goale numai în papuci numiţi *„calcaţi"*.

In interiorul casei femeile şi chiar fetele obişnuesc să poarte, mai ales în timpul iernei nişte papuci de stofă, cari acopăr întreg piciorul, numiţi *stârlici*.

Toată îmbrăcămintea bărbatului şi a femeii se lucrează în casă, mai ales în timpul toamnei şi iernei. O adevărată artă au în ceiace priveşte vopsitul lânurilor, servindu-se de mordanţi vegetali foarte puternici.

De când agricultura a luat o desvoltare disproporţionată, lucru ce sileşte familia intreagă de a-şi petrece timpul mai mult la lucrul câmpului, confecţionarea îmbrăcămintelor în casă a început să decadă şi citurile oraşelor pătrund puternic şi în satele de Bulgari ca şi la Românii din Dobrogea.

In general Bulgarii sunt de o moralitate foarte severă. Modul de orânduire al gospodăriei, felul de clădire al casei, ca şi chipul în care se mobilează interiorul ei se vor arătà în capitolul ce va tratà această chestiune la Românii din Dobrogea, căutând să vedem punctele de asemănare şi de deosebire cari se întâlnesc la toate naţionalităţile conlocuitoare din această regiune.

ALEXANDRU P. ARBORE

IMPORTANŢA STRATEGICĂ A DOBROGEI

Anii 1912 şi 1913 au făcut ca mulţi Români să-şi aducă aminte de importanţa strategică a Dobrogei.

Dela general la soldat, dela deputat la cel din urmă cetăţean, ştie că războiul din 1913, România l-a purtat ca să dea Dobrogei o frontieră strategică necesară garantărei contra oricărei invaziuni.

Puţini însă sunt aceia ce-şi dau seama de aceste cuvinte, şi anume: importanţă şi frontieră strategică şi de aceia voi căutà în acest studiu să desluşesc întâi, ce se înţelege prin strategie în general şi apoi care este importanţa strategică a Dobrogei.

Strategia este studiul care are de obiect dirijarea generală

a armatelor, alegerea scopului de atins și atitudinea (defensiva sau ofensiva) de luat.

Dirijarea generală a armatelor implică cunoașterea exactă a terenului și deci un studiu de geografie se impune.

Scopul de atins este distrugerea inamicului, care și el depinde de *forțele în prezență*, de *frontierele și poziția regiunei* în raport cu probabilii inimici.

Atitudinea deasemeni, în plus că cere o pregătire diplomatică făcută din timp de pace.

In studiul care-l voi face asupra importanței strategice a Dobrogei, nu mă voi legà de forțele în prezență, ci numai de considerațiunile geografice și voi schițà importanța lor din punct de vedere militar pentru dirijarea trupelor, a scopului și a atitudinei de luat.

Considerațiuni geografice.

a) *Forma generala a regiunei.* Dobrogea este o fâșie de pământ cuprinsă între Dunăre la Vest și Nord, Marea Neagră la Răsărit și o linie convențională ce pornește aproximativ la 15 klm la Sud-Vest de Turtucaia și se termină cam tot atâta la Sud de Ecrene (v. harta).

Se aseamănă foarte mult cu două trapeze suprapuse pe baza mică ce ar fi făcută din valea Carasu, iar bazele mari ar fi la Nord Dunărea, iar la Sud linia convențională Turtucaia-Ecrene.

Această fâșie de pământ, are o lărgime pe valea Carasu de 60 klm. iar la Sud și Nord cam de 300 klm.

Valea Carasu împarte formele de teren în două, ce în strategie se zic eșichiere.

In studiul ce voi face voi studia eșichierul dela Nordul și Sudul văei Carasu.

Eșichierul dela Nord de valea Carasu.

Formele de teren dela Nord au aspectul unei palme care

s'ar găsì cu podul așezat în Măcin (Vârful Tuțuiatul), iar degetele s'ar găsì răsfirate spre Răsărit și spre Sud.

Vom găsì deci înălțimile Măcinului care se împing spre Ghecet și Galați, obligând Dunărea să facă cotul din fața Galaților și această înălțime constitue o bună poziție de oprire spre Reni.

Spre Răsărit din piscul Tuțuiatul se despart colinele Isaccei cu înălțimi până aproape de 300 metri și cari dela Isaccea se numesc colinele Tulcei, care au până la 200 metri. Din colinele Tulcei se ramifică printre Telița și lacul Babadag înlățimele Uzum-Bair, cari încercuesc lacul Razelm.

Tot din piscul Tuțuiatului spre Sud-Est se despart colinele Nicolițelului, colinele Babadagului, înălțimele centrale ale Dobrogei și care se întind până deasupra Medgidiei sub diferite numiri și anume: spre Dunăre avem dealul Ramazau și Dulgherului, ce se termină în fața Hârșovei prin pante abrupte, constituind o poziție importantă militară, iar spre mare sunt: dealul Testemel, dealul Sarighiol cari taie șoseaua națională Tulcea-Constanța între Taliverde și Cogealac, unde dealul poartă numele de dealul Cogealac și care constitue o importantă poziție de oprire.

Linia de despărțire a apelor între dealurile dintre Dunăre și Mare este formată de dealul Inșiratele, ce se termină în fața Medgidiei cu dealul Dorobanților.

Eșichierul dela Sudul vaei Carasu. — Această regiune constitue un podiș care merge înălțându-se dinspre Valea Carasu spre Sud-Vest constituind platoul Deliorman. Prin Deliorman se înțelege podișul de deasupra Silistrei, coprins între râul Oltina, Dunăre și depresiunea din prejurul Rusciucului (Valea Beli-Lom) sub forma unui triunghiu.

Toate aceste culmi pornesc de pe teritoriul nostru de pe malul Dunării, unde au înălțimi de 120—140 m. și ating pe teritoriul bulgar înălțimi de 400—500 m.; Spre Sud-Est

se termină cu un platou ce are pantele dulci şi ia forma unei câmpii.

Linia de despărţire a apelor între Dunăre şi Mare este trasată de înălţimele Dobrici (Bazargic), Caraomer, Cocargea-Copadin-Medgidia.

Regiunea dela Apusul acestei linii şi în special cea vecină Dunărei este tăiată de o sumă de văi care sunt toate pline cu apă şi mlăştinoase, iar dela înălţimea Silistrei formează platoul zis al Deliormanului, pe care frontiera noastră politică de azi îl împarte în două, tăind în curmeziş văile şi vălcelele ce se nasc din creasta lui topografică şi care am spus că se găseşte pe teritoriul bulgar.

Frontiera politică este trasă deci în defavorul nostru din punct de vedere militar.

Cele mai mari înălţimi sunt în jurul Dobriciului 300 metri, iar cele mai mici în regiunea Silistrei-Turtucaia.

Regiunea dela Răsăritul liniei de despărţire a apelor, este o regiune ce are aspectul unei vaste câmpii monotone.

Toată Dobrogea şi mai ales Dobrogea-Nouă (sudică) este o regiune de stepă lipsită de apă.

Hidrografia.

Dunarea. — Din dreptul lacului Greaca ambele maluri ale ei aparţin României. Malul drept mereu mai înalt ca cel stâng.

Udă următoarele oraşe: Turtucáia, Silistra, Ostrov, Cerna-Vodă, Hârşova, Brăila, Galaţi, Isaccea, Tulcea, Sulina şi Sf. Gheorghe.

Intre Turtucaia şi Silistra, Dunărea este adunată în albia sa, lăsând prin mijlocul ei o mulţime de insule ca Coslugea, Călinescu, Cusuiu, în dreptul Turtucaei şi care sunt foarte importante din punct de vedere militar, servind atât la arun-

carea unui pod, cât şi la apărarea lui, după cum şi a flotei ce ar acoperì construirea şi apărarea lui.

Dela Silistra Dunărea curge pe lângă malul drept şi la vreo 2 klm. Nord-Silistra, se împarte în două: Dunărea propriu zisă şi Borcea. Intre aceste două braţe rămâne un ostrov foarte mlăştinos şi acoperit în mare parte cu lacuri numit Balta de Sus; care se termină la Hârşova între Gura Văii şi Vadu Oilor.

Malul Dunărei între Silistra şi Ostrov este ridicat şi abrupt spre Dunăre; între Ostrov şi Cerna-Vodă deasemenea, însă întrerupt din distanţă în distanţă de văile râurilor ce le vom studià imediat şi care toate înainte de a se vărsà în Dunăre se varsă într'un lac cu scurgerea în ea.

Dela Cerna-Vodă malul e ridicat până la Hârşova. Acì în punctul zis al Vadul Oilor, Dunărea se desparte din nou în două braţe pentru a închide un alt ostrov ce se numeşte Balta de Jos şi care se termină la Ghecet.

Vadul Oilor după cum se vede este un punct de o importanţă militară, căci dela Nord de Silistra şi până la Brăila, este un singur loc unde s'ar puteà svârlì vreodată un pod.

Dela Ghecet, Dunărea se îndreaptă dela Nord către Nord-Est străbătând un şes larg şi mlăştinos pe ambele maluri. Cel de pe malul drept este larg cam de vreo 10 klm. şi este dominat de Dealul Bugeacului, înălţime care a avut şi are importanţă militară. Toţi îşi aduc aminte şi vizitatorul va vedeà şi astăzi tranşeele turceşti ce vorbesc despre războiul dintre Ruşi şi Turci în 1877.

Intre Galaţi şi Reni Dunărea face cotul zis al Pisicei, poziţie importantă pentru apărarea României, căci prin acest loc se poate interzice Ruşilor trecerea flotei lor în susul Dunărei şi a oricărui transport, deci apărarea Galaţilor şi a Brăilei.

Dunărea apoi se îndreaptă spre Sud-Vest având amândouă

malurile mlăştinoase şi numai în dreptul Cartalului şi Isaccei cevà mai ridicat şi unde s'ar puteà svârlì eventual un pod.

Prin acest loc Darius a urmărit pe Sciţi în expediţia sa contra lor. Când vin însă apele mari, construcţia podului e foarte grea chiar şi aici.

Dela Isaccea, Dunărea are ambele ţărmuri numai mlăştinoase şi dela Paltageanca se împarte în două braţe, Chilia şi Sf. Gheorghe. Chilia ce face frontiera spre Rusia, iar Sf. Gheorghe ce din jos de Tulcea, dela Ceatal 7—8 klm. spre sùdul Tulcei, se împarte din nou în Sulina şi Sf. Gheorghe. Numai Sulina este navigabil şi aceasta din cauza întreţinerei ce o face Comisiunea Europeană Dunăreană. Dunărea căutând mereu să împotmolească Sf. Gheorghe şi Chilia, cu toate muncile depuse, au fost imposibil de a fi făcute navigabile.

Intre aceste trei braţe se găseşte o regiune zisă Delta Dunării, regiune mlăştinoasă şi foarte insalubră, care în ultimii 2 ani din cauza inundaţiilor, a fost aproape complectamente acoperită cu apă. Cu toată munca depusă pentru a se puteà face o regiune locuibilă a fost imposibil, şi cred că va fi imposibil; deci întreagă această regiune constitue un grozav obstacol militar şi greu se poate încercà vre-o operaţie în această parte.

Dela Isaccea în jos nu mai pot fi treceri peste Dunăre. Unele cărţi militare vorbesc de o trecere dela Tulcea la Ismail; o cred imposibilă atât din cauza Deltei, cât şi din cauza malurilor care n'ajută pe nici unul dintre atăcători de a susţine o aruncare de pod aici.

Afară de acest fluviu mare care udă România, Dobrogea nordică are râurile *Teliţa* şi *Taiţa* ce se varsă în lacul Babadag şi isvorăsc din dealurile Nicoliţelului, despărţind culmele Isaccei de dealurile Nicoliţel şi Babadag; însă ca volum de apă sunt foarte mici neconstituind decât spre Babadag un obstacol la treceri. Alte râuri sunt *Slava Cerchezească* şi

Rusească ce se varsă în lacul Goloviţa şi cari nu prezintă nicio importanţă.

Râul Beidaut deasemenea fără nicio importanţă.

Casimcea, care după Teliţa are un volum mai însemnat de apă şi care prin modul cum este orientată şi prin natura malurilor abrupte formează o bună linie de rezistenţă contra unui atăcător dela Nord.

Râuri fără nici o importanţă militară şi chiar ca volum de apă ce se varsă în Dunăre sunt: *Roştidere* şi *Pecineaga*

Dobrogea de Sud (Valea Carasu).

Valea Carasu îşi are origina dela Vestul Constanţei 3 klm. Hasancea, curge dela Est spre Vest şi împarte în două Dobrogea.

Până aproape de Kiostel n'are apă decât pe ploi, însă are maluri abrupte; pe restul întinderei conţine apă şi mlaştină făcând o lăţime de cel puţin 1 klm. şi care nu se îngustează decât la Mircea-Vodă. Ea are importanţă strategică, acì găsindu-se punctele Cernavodă-Medgidia-Constanţa obiective vizate de ori şi ce inamic.

Importanţa ei militară este scrisă şi de istorie, aici găsindu-se acele valuri Romane construite în scop de apărare.

La Sudul văii Carasu se găsesc o serie de râuri şi anume: Cochirleni, Caramancea, Ghiordumov, Urluia, Beilicului, Oltina, (Dobrici şi Canara-Ceair), Gârliţa (Canaghiol-Dere, Saslar-Ceair, Kiostea) Ioaniţa, Bulanlâk-Dere, Iuk-Deresi, Guzgun-Luc, Carasar-Dere, etc., toate având direcţia Sud-Vest spre Nord-Est şi fiind toate poziţii bune apărărei contra unei invazi dela Sud.

Partea rea a lucrului constă în aceia că toate îşi au izvoarele pe teritoriu străin şi atunci apărarea poate fi cu uşurinţă întoarsă. Câtevà ape fără nici o importanţă se varsă în Mare şi anume Batova la Nord de Ecrene, Kabaigi-Dere şi Mangalia.

Mangalia are importanţă că se varsă în lacul cu acelaşi

nume, care este în studiu a fi unit cu Marea şi a face un adăpost flotei noastre de Mare în caz de războiu.

Căi de comunicaţie.

Căi ferate. — Dobrogea este străbătută în lăţime de calea ferată Cerna-Vodă-Constanţa. Această cale ferată cu cale dublă uneşte cele trei puncte mai importante din punct de vedere militar Constanţa-Medgidia-Cerna-Vodă de aici importanţa ei militară.

Din vecinătatea staţiei Mircea-Vodă o cale ferată de importanţă strategică este făcută acum de curând şi anume: Mircea-Vodă-Copadin-Caraomer-Dobrici şi de acì la frontieră. Această cale ferată este făcută numai pentru a servì la gruparea forţelor în jurul Dobriciului şi pentru o aprovizionare a coloanelor ce ar operà în această direcţie.

O altă cale ferată este în studiu şi anume: Medgidia-Tulcea, care până astăzi se găseşte făcută şi dată în exploatare numai până la Ester. Şi această cale ferată deasemenea are importanţă militară, ajutând gruparea forţelor dela Tulcea în jurul Medgidiei pe valea Carasu ca bază de operaţie.

Şosele. — Dobrogea de Nord este străbătută de câteva şosele foarte bine împetrite şi întreţinute şi un număr de alte şosele sunt în curs de a se face.

Şosele naţionale ce străbat Dobrogea sunt: Tulcea-Isaccea-Gavărn-Ghecet. Această şosea ar fi foarte importantă din punct de vedere al apărării, însă din cauză că în multe părţi şoseaua iesă la creastă şi este văzută din Rusia, nu permite manevre prin surprindere; şoseaua comunală Tulcea Teliţa-Nicoliţel de curând făcută, permite a se efectua manevre între Isaccea şi Tulcea fiind adăpostită de înălţimele Tulcei.

Şoseaua Măcin-Cerna-Orta-Chioi-Teliţa-Tulcea permite deasemenea ca în caz de ocupare a şoselei Isaccea-Tulcea,

să se poată unì și mișcà forțele dela Tulcea și cele dela Măcin.

Șoseaua împarte drumul Tulcea-Cataloi-Topalu-Hârșova, permite manevra forțelor din Muntenia spre Tulcea în cazul unui răsboi la Nord, după cum și a forțelor din Dobrogea contra aceluiași inamic care ar fi trecut de la Focșani-Nămoloasa-Galați și ar înainta asupra Bucureștilor.

O șosea națională Hârșova-Constanța și Hârșova-Medgidia are importanță atât pentru apărarea Dobrogei către Nord cât și spre Sud ajutând gruparea forțelor spre Medgidia, sau retragerea forțelor în caz de cădere al Capului de pod Cerna-Vodă și trecerea pe la Hârșova.

Șoseaua națională Tulcea-Constanța, șosea foarte bine întreținută, permite deplasarea forțelor atât spre Nord cât și spre Sud.

Dobrogea sudica. — Mult mai lipsită în comunicație ca Dobrogea nordică, n'are șosele bune decât spre Dunăre, iar restul de drumuri din cauza stratului de löss sunt impracticabile pe timp de ploae, făcând aproape imposibilă deplasarea forțelor în afară de șosele.

Șoselele mai importante sunt:

Șoseaua Cerna-Vodă-Cuzgun-Ostrov-Silistra-Sarsanlar-Turtucaia-Turcșmil, ce este trasată în preajma Dunărei și care este o bună linie de rocadă în cazul când inamicul ar fi trecut frontiera prin platoul Deliormanului și s'ar fi îndreptat asupra celor două cetăți Turtucaia și Silistra, permițând cooperarea forțelor din aceste două cetăți.

Altă șosea națională foarte importantă din punct de vedere militar este Silistra-Alfatar-Tatara-Asen-Akadânlar, iar de aici se desparte în două spre Omurcea și deacolo spre Razgrad, cealaltă spre Rahman-Asicler și deacolo spre Șumla.

Aceste două șosele prin faptul că merg spre două orașe, care sunt centre bulgărești importante, reesă și importanța lor după cum și a punctelor Akadânlar și Silistra.

Dela Tatar-Asen şoseaua Silistra-Akadânlar se ramifică spre Dobrici formând o bună linie de rocadă pentru trupele ce eventual s'ar găsi pe frontieră.

Şoseaua Silistra pela Bei-Bunar dă în şoseaua Tatar-Asen-Dobrici permiţând mişcarea de trupe între Dobrici şi Silistra.

Dela Dobrici la Varna este şosea şi cale ferată; deasemeni şosea dela Dobrici la Balcic.

Aceste şosele care toate au ca nod Dobriciul ne arată importanţa militară a acestei localităţi.

Din şoseaua Silistra-Cerna-Vodă dela Cuzgun porneşte o şosea prin Copadin la Constanţa şi de la Copadin la Medgidia.

Regiunea dela Estul Dobriciului este lipsită de drumuri

Resurse de trai.

Lipsa de apă a făcut ca cea mai mare parte a Dobrogei să fie lipsită de sate; astfel în Dobrogea nordică satele nu se întâlnesc decât aproximativ din 10 în 10 klm. aşà că aceasta împovărează foarte mult traiul şi operaţiile.

In această regiune trupele pe orice vreme a anului vor fi nevoite a luà bivuacuri sau cantonamente-bivuacuri servindu-se în foarte mare măsură de barace sau bordee improvizate.

Regiunea despre Sud şi spre Dunăre este mult mai populată, sate mai dese aşà că trupele vor puteà să se hrănească şi să locuiască mult mai uşor.

Regiunea dinspre Mare se găseşte în aceleaşi condiţiuni ca şi regiunea dela Nord.

Solul Dobrogei produce mult grâu, secară şi orz. Aproape toate casele sunt prevăzute cu cuptoare pentru fabricat pâinei aşà că trupele s'ar puteà hrănì în foarte bune condiţiun, asupra locuitorilor. Populaţia în mare parte se ocupă cu creşterea vitelor şi pescuitul, ceeace înlesneşte foarte mult hrana.

Clima.

Este ca şi în restul ţărei, o climă continentală cu mult mai bătută de vânturi. In timpul verii se simte o foarte mare lipsă de ploae, o secetă şi o căldură după ora 9 până la 4 p. m. ce face aproape imposibil marşul, lucru ce îngreuiază foarte mult operaţiunile.

Scopul de atins.

Inainte vreme şi încă azi, mulţi din cei ce nu se ocupă cu strategia cred că scopul ei este de a obţine rezultatul războiului fără vărsări de sânge, şi de aici o mulţime de discuţiuni cum trebuesc manevrate trupele în acest scop.

Azi toţi cunoscătorii ştiu că scopul suprem de atins într'un război este distrugerea inamicului.

Războiul purtat de Napoleon în 1812 contra Ruşilor n'a dus la nici un rezultat, deşì el înaintase şi ocupase o bună porţiune de teren însă nu zdrobise pe adversar. Războiul de azi până acum deasemeni nu a ajuns la nici un rezultat şi va trebuì mult timp până să ajungă, căci cu ajutorul mijloacelor technice de azi zdrobirea inamicului implică un timp mult mai îndelungat. Dela început deci, să se ştie că scopul războiului este şi trebue să fie zdrobirea inamicului.

Zdrobirea inamicului depinde însă de doi factori: 1) forţele în prezenţă care şi ele la rândul lor variază după organizare, moral şi calitate, 2) poziţia teatrului de operaţie întru cât acest teatru poate garantà comunicaţiile proprii, poate tăià pe inamic de comunicaţiile sale şi a-l separà de probabilii săi amici.

In studiul ce mi-am propus a-l face nu poate fi vorba de forţele în prezenţă şi rămâne deci de discutat poziţia Dobrogei în raport cu celelalte teatre de operaţie şi cu pro-

babilii inamici, întru cât poate să ne garanteze propriile comunicaţii şi a le ameninţà pe ale inamicului. Acest lucru depinzând de frontiere le vom studià imediat.

Poziţia în raport cu celelalte teatre de operaţiuni.

Prin teatru de operaţiuni se înţelege porţiunea de teren pe care au loc evenimente (operaţiuni) militare. Pe asemenea teatre pot aveà loc evenimente decisive şi atunci teatrul se numeşte principal, iar în cazul când operaţiunile n'ar influenţà zdrobitor asupra restului de evenimente, teatrul se zice secundar. Din modul cum se presintă ţara noastră ca formă, ca resurse şi ca administraţie, rezultă că vom aveà în ori şi ce parte s'ar operà, un teatru principal de operaţii şi anume Muntenia, iar restul de provincii Oltenia, Moldova şi Dobrogea vor fi teatre secundare.

In raport cu teatrul principal Dobrogea formează aripa despre Est împiedicând orice mişcare a inamicului între Mare şi teatrul principal.

Cât priveşte celelalte teatre secundare, cu Moldova ar aveà atingere doar la Galaţi, iar cu Oltenia nici o atingere. Dacă din punct de vedete geografic nu se ating, din punct de vedere strategic însă operaţiunile de pe un teatru trebue să fie înlănţuite cu cele de pe celelalte teatre.

In raport cu ţările vecine Dobrogea se găseşte aşezată între Rusia şi Bulgaria separând complect elementul slav dela Sud de cel dela Nord. Dacă astăzi aceste state se găsesc în luptă şi s'ar păreà la prima vedere că Dobrogea din această cauză nu ar mai aveà nici un rost, atrag atenţia cititorilor că răsboiul ce se desfăşoară între Rusia şi Bulgaria este un răsboi între guverne şi nu este un răsboi dorit de naţiuni şi dacă Rusia ar puteà bate pe Bulgari şi să pună stăpânire pe ţara lor, atunci numai Dobrogea ar fi făşia de pământ ce s'ar opune acestei uniri si deci la com-

plecta înţărmuire a ţărei noastre; ajungând fără nici o eşire la Mare cum e cazul Serbiei şi al Elveţiei; trebuind apoi să luptăm pentru această eşire, de o sută de ori mai mult ca azi, contra elementului slav care caută să se întindă spre Sud în Peninsula Balcanică.

Aceasta este importanţa Dobrogei din punct de vedere naţional şi militar.

Fruntarii.

Dobrogea are 3 fruntarii: La Nord Dunărea, la Est Marea şi la Sud linia convenţională Turtucaia-Ecrene.

Fruntaria Dunării. — Am văzut când am făcut studiul terenului că Dunărea este un obstacol serios contra unei treceri, prezentându-se cu totul în folosul nostru pentru asvârliri de poduri sau apărarea teritoriului spre Nord.

Având în vedere însă inferioritatea noastră faţă de Rusia şi apoi că treçerile prin Moldova sunt mult mai importante, rezultă dela început că pe această porţiune de teren România trebue să se ţie numai în defensivă şi că poziţiile de pe dealul Bugeacului dela Isaccea, Tulcea şi Dealul Beştepe ar constituì bune poziţii de oprire.

Cum însă risipirea de forţe pe aceste poziţii dela început nu ne-ar puteà decât pune în inferioritate, rezultă că aceste poziţiuni nu se vor ocupà decât de forţe neînsemnate, adică posturi de observaţie, iar rezervele aşa zise tactice vor fi grupate în valea Teliţei, permiţând această vale a le mişcà atât spre Măcin cât şi spre Tulcea, adăpostite.

Rezerva generală (trupa ce să fie chemată a oprì cu orice preţ o înaintare spre Sud) trebue numai decât să se găsească la Babadag, căci se găseşte călare pe şoseaua Tulcea-Constanţa, opunându-se unei înaintări spre sud şi apoi la Babadag este o cóntinuă ameninţare pentru trupele ce ar fi trecut Dunărea şi se îndreaptă spre Măcin şi Hârşova.

Rezultă că fruntaria Dunărei nu o putem utiliza decât în cazul unui război la Nord contra Ruşilor şi în asemenea condiţiuni ne prezintă avantaje nouă.

Presupusă căzută linia Dunărei şi Babadagul, bune poziţii de oprire spre Sud ar fi dealul Testemel deasupra Hamamgiei, altă linie de rezistenţă ar fi apoi Sarighiol, Cogealac, Taliverde şi ultima linie până la Cerna-Vodă-Constanţa ar fi Pazarlia-Caramurat-Cicraci.

Insă aceste poziţii succesive nu le cred utilizabile, căci rostul trecerei Dunării în această parte nu poate fi decât pentru a întoarce (cădeà în spatele) liniei întărite Focşani-Nămoloasa-Galaţi şi atunci forţele ce au trecut Dunărea s'ar îndreptà cu o parte spre Babadag pentru a-l ocupà şi a-şi asigurà aripa stângă, iar cu restul ar trece fie pe la Hârşova, fie pe la Măcin şi apoi s'ar îndreptà contra Bucureştilor. In acest caz Hârşova trebue întărită şi de acì reese importanţa strategică a Hârşovei.

Poziţiile care le-am enumărat pot fi socotite numai în cazul unei ofensive ruse cu Bulgaria în această direcţie şi numai pentru a uşurà teecerea Dunărei Bulgarei atrăgând forţe importante în această parte.

Cât priveşte forţele noastre care ar fì trecut Dunărea în Rusia prin punctele enumărate, servesc pentru ca să întoarcă toate poziţiile ocupate de armatele Ruseşti pe dealurile Basarabiei contra armatelor dela Nord, şi aceasta ar servì mai ales la început, în scopul de a depărtà tot mai mult teritoriul nostru de a fi teatru de războiu, ţinând seamă că România mobilizează mult mai repede ca Rusia.

Frontiera de Est.

Marea Neagră, prin felul coastei ei se împarte în două şi anume regiunea dela Nord de Constanţa care este joasă şi ţărmul e mlăştinos, impropriu oricărei debarcări, şi regiu-

nea dela Sudul Constanţei care deşì este ridicată, are maluri abrupte, apoi în apropierea ţărmurilor ape scăzute şi nu permite acostarea de vase cu tonaj mare decât la Sulina, Constanţa, Mangalia şi Balcic.

Cum inamicul dela Sud nu dispune ca şi noi de o flotă, nu ne putem teme contra unor operaţiuni din această parte până în prezent, rămânând a ne teme numai contra unei incursiuni ruseşti.

Având în vedere resursele Rusiei, noi niciodată nu vom puteà obţine superioritatea flotei faţă de cea rusă, aşa că până azi chestiunea unei marine militare este părăsită; şi de asemenea pentru a nu expune portul nostru Constanţa contra unei bombardări a fost părăsită şi fortificarea lui; cred că s'a făcut foarte bine căci Ruşii pot prin modul cum se prezintă deschis portul Constanţa, să-l bombardeze şi apoi să debarce mai la Sud.

Nu va puteà fi vorba de o întărire a lui sau a Mangaliei decât în cazul când România ş'ar face o flotă de mare şi aceasta numai în scopul de a proteja acea flotă.

Apoi cred că nici Ruşii nu pot încercà o debarcare în acest loc căci atunci s'ar găsì cu forţele separate, riscând a fi bătuţi în parte; şi n'ar puteà încercà acest lucru decât în cazul când ar luptà fie aliaţi cu Bulgarii, fie când România ar fi în răsboiu cu ei, iar Bulgarii ar fi nedecişi, numai în scopul de a-i intimida.

Insă cu trupe relativ puţine s'ar puteà supravegheà litoralul dela Constanţa, la Balcic şi deci şi această frontieră, s'ar prezentà în condiţiuni favorabile apărărei ţării noastre.

Frontiera de Sud.

Este o linie convenţională care taie în curmeziş văile ce iau naştere din crestele Deliormanului de pe teritoriul bulgar. Acest lucru face ca să scadă foarte mult din im-

portanţa văilor care ar fi făcut bune obstacole putând a le întoarce cu uşurinţă. Frontiera închide un patrulater strategic de mare importanţă, anume Turtucaia-Silistră-Mangalia-Bazargic, care ar puteà servì ca o bună poziţie de adunare contra unei invazii dela Sud. Frontiera de azi ne permite a fortificà în mod permanent poziţiile dela Turtucaia-Silistra-Bazargic-Balcic şi Mangalia şi a face astfel o perdea de fortificaţiuni contra inamicului dela Sud. Tot ea închide trecerea cea mai bună ce o puteau aveà Bulgarii, trecerea pe la Turtucaia-Olteniţa şi de unde apoi pe valea Argeşului şi Dâmboviţei puteau imediat înaintà asupra Bucureştilor, obiect vizat.

Să vedem acum dacă frontiera sudică se opune unei invaziuni bulgare şi favorizează pe a noastră.

Bulgarii pot aveà două planuri de războiu: sau trecerea Dunărei pe la Rusciuk-Giurgiu, sau Nicopole-Turnu-Măgurele, îndreptându-se asupra Bucureştilor, prin aceasta acoperindu-şi direct şi Capitala; sau să se adune în regiunea Rusciuk-Şumla-Vara şi să înainteze să ocupe Dobrogea.

Trecerea pe la Rusciuk-Giurgiu găsindu-se la 40 klm. de Turtucaia şi vre-o 60 de Bucureşti cade dela început şi atunci iată importanţa Turtucaiei cu fortificaţiile ei.

Rămâne numai trecerea dela Nicopole care îndepărtează prea mult pe Bulgari de obiectivul vizat, Bucureştii.

De altfel planul Statului Major bulgar nu era acum câţiva ani de a trece prin acea parte, ci de a se grupà în regiunea Rusciuk-Şumla-Varna putând operà şi în Dobrogea şi în Muntenia. In cazul unei treceri a Românilor prin alte puncte, prin o poziţie de flanc ar acoperì şi Sofia şi ar ţine piept unei invazii din Dobrogea.

Această adunare astăzi însă trebue părăsită şi luate Biela-Târnova-Şumla-Razgrad ca mai departe de frontieră, perminţând adunarea trupelor.

Liniile de invazie din această regiune ar fi în acest caz

1. Linia Rusciuk-Turtucaia-Silistra care poate însă să

fie interzisă de poziţia fortificată dela Turtucaia şi de poziţia dela Silistra, precum şi de înălţimile dintre aceste oraşe ce constituesc bune poziţii de opunere.

2. Linia Razgrad-Hagifaclar-Staroselo interzisă deasemenea la frontieră şi de poziţia dela Turtucaia.

3. Liniile Razgrad-Omurcea-Akadânlar-Şumla-Rahmann Asiclar-Akadânlar-Alfatar-Silistra pot fi interzise la intrarea din Omurcea şi Rahamann-Asiclar, apoi la Alfatar şi Silistra.

4. Asemenea drumul şi calea ferată Şumla-Novo-Botieva-Dobrici ce poate fi interzis de Culmile Dobriciului.

5. Linia Varna-Baladgea-Bazargic ce poate fi interzisă de culmile Dobriciului.

6. Linia Varna-Ceatal-Ceşme-Balcic ce poate fi interzisă la Ceatal-Ceşme şi la Teké.

Atitudinea.

Din cele spuse la formele de teren rezultă, că regiunea cu liniile de invazie zise ale Deliormanului, este o regiune care împreună cu fortificaţiile dela Turtucaia şi Silistra se vor opune în mod îndărătnic înaintărei în această direcţie şi că o atitundine defensivă în acest senz pentru armata noastră se şi impune, având în vedere forma terenului bulgar, după trecerea frontierei.

In cazul unei invaziuni bulgare având în vedere poziţiile fortificate dela Turtucaia şi Silistra, regiunea din jurul Dobriciului şi a Mărei va atrage o parte din forţele principale de invazie, de oarece punând cazul că obstacolul dela Dobrici va fi învins, forţele se vor mişca mult mai uşor şi apoi pe drumul Dobriciului vor încercà să pună mâna pe calea ferată şi şoseaua ce duce spre Cobadin, care e cheia comunicaţiilor Dobrogei Sudice, şi de acolo la Medgidia şi prin aceasta s'ar pune mâna pe toată Dobrogea sudică.

Pentru a face o opunere mai mare se impune numai decât fortificarea Dobriciului, ale Cobadinului și Medgidiei.

Concluzie.

Din cele spuse până aci rezultă că Dobrogea are mare importanță militară și anume pentru motivele, că :

1. Oprește încercuirea teatrului principal Muntenia.
2. Oprește unirea elementului slav de Nord și cu cel dela Sud.
3. Conține drumul spre Mare.
4. Barează drumul spre București.
5. Formează o bună poziție de amenințare în flanc pentru un inamic ce s'ar gândi să înainteze asupra Bucureștilor. Pentru aceste motive trebue stăpânită și în acelaș timp asigurată stăpânirea ei.

Fortificarea punctelor expuse mai sus se impune.

Prin pacea dela 1913 Guvernul Român trebuia să nesocotească principiul naționalităților și să fi căutat a trasà frontiera cât mai aproape de calea ferată Rusciuk-Novi-Bazar-Varna, pentru a stăpânì întreg platoul Deliormanului. Guvernul Bulgar astăzi nesocotește principiul naționalităților ocupând și căutând să stăpânească o porțiune din Serbia, atacând pe Rusia care i-a dat independența și desigur că ne va atacà și pe noi care ținem seama de toate principiile etnografice și buna cuviință când alții le nesocotesc.

In asemenea chestiuni trebue totdeauna să primeze dreptul celui mai tare și noi în 1913 trebuià să facem să primeze acest lucru.

COPACIUS JUNIOR.

CÂTEVA CONSIDERAŢIUNI GENERALE

ASUPRA

DOBROGEI ŞI DELTEI DUNĂRII

Civilizaţia ca produs al evoluţiei, e direct proporţională cu înflorirea stărei economice a popoarelor, şi cum o ţară care n'are un punct la mare, de unde să pornească adevărate reţele comerciale spre pieţele mondiale e o ţară moartă, datoria şi încă mai mult de cât aceasta, sentimentul conservărei neamului, ne impune să ridicăm din toate punctele de vedere acest colţ al ţărei noastre care se cheamă Dobrogea şi care este adevărata fereastră a României.

Ştim din istorie şi suntem martori încă ai luptei titanice, dusă de către întreg poporul rus pentru îndeplinirea visului lui Petru cel Mare şi de care e legată propăşirea acestei ţări, lupta pentru deschiderea strâmtorilor. Constantinopolul, cheia orientului, internaţionalizat şi visul şi aspiraţiile lor ca şi-a noastre atinse, bastimentele româneşti vor puteà să-şi fâlfâie tricolorul până'n oceanul Atlantic şi Pacific, să facă înconjurul lumei, fără să plece steagul în faţa tunurilor din forturile turceşti.

Călăuzit de aceste gânduri m'am hotărât să arăt acelora, şi din nenorocire sunt încă în Ţara Românească, cari caută Tulcea ori Sulina prin ţări străine, că această provincie aşa de importantă *prin aşezarea ei geografică*, are izvoare de bogăţii interne atât de considerabile, în cât poate să aibă şi din acest punct de vedere un mare rol în propăşirea României. Şi iată ce zicea E. von Sydow, numai despre o parte a acestei

provincii, cu ocazia Congresului dela Paris la 1856, când Europa ne redase delta Dunărei.

«De când s'au dat în mâinele Moldovei gurile Dunărei, asupra cărora ochii întregii Europe erau aţintiţi dejà de mult timp, i-a revenit acesteia şi îndatorirea de a-şi desfăşurà forţele ei naţionale în conformitate cu cerinţele timpului; să asimileze elemente străine cari nu vor fi recalcitrante spre a-i da ajutor şi cu mijloacele secolului nostru inteligent, să muncească din toate puterile spre un viitor măreţ. Răspunsul la întrebarea în ce mod se poate face aceasta nu poate fi decât: pe baza elementelor naturii». Şi termină cu următoarele cuvinte:

«Fantazia cititorului poate acum să-şi închipue luncile Dunărei străbătute în lung şi lat de diguri, şanţuri şi canale, în locul colibelor de pescari să vadă mândre porturi şi oraşe şi să vadă născând prin munca unor oameni harnici o a doua Lombardie, o a doua Olandă la ţărmurile Mărei-Negre! El nu ar aveà de sigur în faţa ochilor săi nici decum un tablou fantastic pentru realizarea căruia nu ar existà pregătirile naturale şi pentru care mijloacele secolului nostru nu i-ar da ajutorul necesar, ar vedeà însă un tablou pentru realizarea căruia e nevoe de o stare de lucruri aşezate, în care să domnească ordinea unei păci durabile şi de voinţă sinceră şi puternică a unui popor sănătos» [1]).

Strânsă între Dunăre cu braţul Chilia la Nord, despărţită de Ţara Românească tot prin marele nostru fluviu, se mărgineşte la Est cu Marea-Neagră pe o întindere de 234 km. de coastă, iar la Sud o linie convenţională strategică o desparte de Bulgaria. Pe o suprafaţă de 23.145 km. (vorbesc de întreagă Dobrogea), locuesc vre-o 623.847 suflete de diferite naţionalităţi, încât pe străzile oraşelor acestei pro-

[1]) E von Sydor. Ein Blick auf das russisch-türkische Grenzgebiet an der unteren Donau, la Dr. G. Antipa. Probleme şt. şi economice privit. la Delta Dunărei. pag. 69.

vincii ţi se pare că te găseşti într'o adevărată babilonie, din cauza diferitelor porturi şi a limbilor ce se vorbesc.

E aşezată din punct de vedere geografic între 43°.46´ şi 45°.28´ latitudine de N şi 25°.2´ şi 27°.20´ longitudine de E, luată după meridianul din Paris.

O dovadă că această provincie ne aparţine din timpurile cele mai vechi ne-o arată titulatura marelui Mircea care era: «Mare voevod şi domnitor a toată ţara Ungro-Vlahiei şi a părţilor de peste munţi, încă şi pre ţările tătăreşti (adică Vlachia dinspre Ungaria cu toate posesiunile ei) şi Almaşului şi Făgăraşului herţeg şi banatului de Severin domn şi de amândouă părţile pe toată Dunărea, până la marea cea mare şi cetatea Drâstorului stăpânitor».

Iar dacă până la 1812 partea de nord şi anume delta Dunărei a fost mai mult românească, dela această dată şi până la 1878 când ne-a revenit definitiv nouă, a fost obiectul luptelor între Ruşi şi Turci, cari căutau s'o stăpânească şi cari lucrau şi pentru popularea ei cu colonişti respectivi, probabil pentru a avea vre-un drept de revindecări mai târziu. Ruşii au fost mai norocoşi din acest punct de vedere, căci ţăranii ruşi şi mai ales Lipovenii veniţi dela gurile Donului, s'au acomodat mai repede cu viaţa grea din Deltă, deaceea astăzi populaţia ei e mai mult rusească şi încercarea de colonizare cu veterani, oameni bătrâni şi neajutaţi suficient de stat, n'a dat nici un rezultat. Aici trebuesc aduse elemente tinere, elemente viguroase, obicinuite cu viaţa grea (vorbesc de inundaţiile ce au loc în fiecare an), iar soluţia o dă Domnul Dr. Gr. Antipa, care recomandă însurăţei de prin satele judeţului Tulcea, ca unii ce sunt obicinuiţi cu pescăria şi cari văd în viiturile apelor nu o nenorocire dar un an de belşug, de vânat mult, cum zic ei.

Dobrogea poate fi considerată ca formată din două regiuni: una septentrională muntoasă şi o regiune meridională formând un platou care se apleacă către Dunăre şi Marea

Neagră. In prima regiune găsim formaţii vechi d. e. şisturi cristaline şi calcare nefosilifere străbătute de mase eruptive, ce conţin pe alocurea filoane metalifere exploatate altădată. Astăzi nu se lucrează decât în carierele mari dela Grecii Turcoaia şi Iacob Deal, cum şi un început de exploatare a cuprului la Altân-Tepe, de particulari însă [1]).

Statul nostru arată pentru bogăţiile miniere de aici acelaş interes ca şi pentru terenurile noastre petrolifere, ca şi pentru minele de cărbuni dintre cari cea dela Schela-Gorj conţine un antracit de prima calitate.

Această provincie aşa de importantă a fost studiată din punct de vedere geologic mai întâi de către scriitori mari străini şi numai în urma cercetărilor acestora a atras atenţia si savanţilor noştri.

Cel dintâiu dintre cercetătorii străini care a semnalat sistemul de munţi ai Măcinului a fost *Verneuil* cu ocazia prezentărei de către *A. Boué* a unei note geologice despre Banat, apoi *Drumont, Tchihatchef* şi *Sabó.* Acela însă care a dat detalii mai complecte şi tot odată mai exacte asupra Dobrogei a fost *Spratt* la 1856. Toţi cei de mai sus s'au ocupat mai mult cu partea de nord a acestei provincii.

Mai târziu inginerul *Michel* în lucrarea sa intitulată «Note geologice asupra Dobrogei între Raşova şi Constanţa», dă primele relaţii asupra părţii centrale, şi înfine geologul *K. von Peters la 1867* a lăsat cea mai importantă monografie despre Dobrogea scriind «Grundlinien der Geographie und Geologie von Dobrudscha» şi conclusiile studiilor sale n'au fost modificate încă în total.

Dintre geologii noştri *Grigore Ştefanescu*, neobositul cercetător de altădată, a contribuit cel întâi ca prin publicaţiile sale, să întreţină curentul de interes ştiinţific ce-l prezintă

---

[1]) Acum în urmă mina a trecut în stăpânirea Ministerului de Războiu.

această provincie și autori ca *M. M. von Haner* și *M. Mojisovici* l'au aprobat.

Narian tratează această provincie din punct de vedere social, ramura în care încă sunt foarte multe de studiat, având în vedere cosmopolitismul caracteristic Dobrogei. *Radu Pascu* și *Alimaniștearu* la 1894 au scris «Considerații geologice și miniere în jud. Tulcea» iar cartea *Capitanului Ionescu* intitulată «Dobrogea în secolul al XIX-lea» e un mic *Larousse.*

Astăzi această provincie e studiată de savanții noștri profesori *L. Mrazec, Sava Atanasiu I. Simionescu, Munteanu Murgoci,* precum și de elevii acestora ca d. *Gh. Macovei, Cantuniari, Rothman* etc. Dar dacă din punct de vedere geologic Dobrogei nu i-au lipsit cercetătorii încă din timpurile cele mai vechi, dacă din punct de vedere istoric există studii numeroase asupra aceștei provincii, apoi din punct de vedere al florei nu găsim decât cartea lui D. Brândză intitulată «Vegetația Dobrogei», precum și studii sporadice de d-nii *Panțu, Grecescu Emil Theodorescu C. Petrescu-Iași* și *Savulescu Tr.* Fauna în schimb prin importanța ei științifică și economică a atras atenția cercetătorilor încă de mult timp și lacurile și lagunele cu apă dulce sau sălcie, ce se află dealungul Mărei Negre, au fost studiate mai cu seamă din punct de vedere ichtiologic.

Scriitorii mai principali cari s'au ocupat cu aceasta sunt *Marsigli, Nordmann* și marele ichtiolog rus *K. Kessler,* care au dat soluții și înceeace privește exploatarea din acest punct de vedere. La noi s'a ocupat mult cu această chestiune fostul asistent al marelui Haeckel, savantul *Dr. Gr. Antipa,* care prin cultura ce-o are în această direcție, cum și prin situația ce-a avut-o la noi în țară, a făcut în această Deltă a noastră începutul unei opere monumentale, despre care voi vorbì mai jos. D-sa mai are meritul de a fi scris numeroase cărți de o reală valoare, menite să îmbogățească literatura noastra faunistică și care se referă mai ales la Delta

Dunărei. Afară de d-sa amintesc d-nul *P. Bujor* despre fauna lacurilor sărate, d-nul *Zotta* dela laboratorul de Morfologie animală şi d-nul *Dr. Const. Ionescu-Iaşi.* Regiunea cea mai importantă a Dobrogei e incontestabil Delta şi numai printr'o adevărată reorganizare a ei, vom ajunge a scoate o suficientă cantitate de peşte atât pentru export, cât şi pentru nevoile locuitorilor, care să se vândă cu un preţ minimal, ştiindu-se că el constitue în mare parte alimentul săracului.

Pentru a puteà fi exploatată această regiune, în primul rând trebue să fie cunoscută şi atunci serviciul pescăriilor înţelegându-si menirea a încercat, servindu-se de hărţile existente, să pue în valoare această regiune de peste 430.000 ha., cât are Delta şi cu întinderea marilor lacuri dinspre S.

S'au găsit însă nu tocmai complecte aceste hărţi si atunci pe propria sa socoteală, acest serviciu a început încă din 1899, sub conducerea geometrului Copetinsky, lucrări de îndreptare. La 1909—910 lucrarea a început în mare sub conducerea inginerului şef *I. Vidraşcu* când apare noua hartă hidrografică a Deltei, cu toate datele necesare unei adevărate administraţiuni.

Şi ca să arăt cum erau administrate aceste bogăţii până la 1895, n'am decât să citez că statul beneficià ridicula sumă de 300.000 lei pe urma celor 430.000 ha., ceeace revine nici 70 bani de hectar.

Lăsând deci importanţa acestei regiuni din punct de vedere ştiinţific şi anume acel al formărei Deltei, a vieţei în acest mediu caracteristic, precum şi studiul lacurilor *Tuzla, Tekirghiol* etc., cari formează adevărate staţiuni balneare, mă voi ocupà numai cu producţia Deltei şi a marilor lacuri dela Sud din punct de vedere economic.

Această regiune s'a studiat de multe ori. Ultimile cercetări şi cele mai în legătură cu mărirea producţiei, cum şi cu nevoile coloniştilor locali, au fost făcute de către serviciul pescăriilor statului, de sub conducerea înţeleaptă a d-lui Dr. Gr. Antipa. Studii asupra ameliorării zonei inundabile au

fost făcute de către numeroase persoane competinte, dintre cari amintesc pe acela a d-lui Dr. Gr. Antipa pus de altfel în aplicare în parte, cum şi cel al d-lui inginer hidraulic Virgil Angelescu. Şi dacă s'a simţit nevoia acestor studii, astăzi se simte mai cu seamă nevoea aplicării lor şi cât mai neîntârziat, căci inundaţiile ce au loc de vre-o 4 ani, au exasperat pe locuitorii acestei regiuni cari nu mai au unde să-şi crească vitele şi nici cu ce să le hrănească, Delta întreagă fiind aproape tot timpul anului acoperită de apă. Citez ca exemplu satul Lascăr-Catargiu, pe care l'am vizitat personal şi'n care n'au rămas, afară de autorităţi, decât vre-o treizeci de locuitori şi aceştia cu bărcile legate de stâlpii pridvoarelor, apa fiind aproape a pătrunde în case.

Lucrări de irigaţii şi de ameliorare au loc, mai cu seamă în ultimul timp, în toate statele şi exemplul canalului ce varsă surplusul apei din Sena în Ocean, s'ar putea aplicà şi la Dunăre, dându-se drumul prin valea *Carasu*, excedentului de apă ce astăzi provoacă inundaţia întregei regiuni, dela Cerna-Vodă şi până la mare.

După lucrarea d-lui Antipa numai în Deltă prin indiguiri şi nivelări s'ar putea salvà înecului vre-o 60.000 ha., cari să servească pescarilor pentru locuinţe şi creşterea vitelor, restul de 370.000 ha., să se amenajeze în aşa chip încât să producă îndoit decât dacă s'ar cultivà ca terenuri agricole. Şi ca un argument că nu trebue să ne expunem la cheltueli enorme pentru a secà această regiune, ce se găseşte cu 2 m. sub nivelul mărei, sunt tocmai lucrările ce au loc astăzi în Austria şi Germania, unde terenuri agricole sunt amenajate în heleştee artificiale. La noi asemenea heleştee se găseau în Moldova, şi astăzi aproape că nu mai există. Greşeala e desigur a Ministerului de Domenii, care n'a căutat prin mijloace de publicare să popularizeze acest mod de a vedeà, ceva mai mult ar fi trebuit însuşi să înfiinţeze asemenea heleştee în tot restul ţărei, bine'nţeles în raport direct

cu nevoile fiecărui regiuni. Aceste lucruri nu se fac, căci în materie de ichtiologie afară de naturaliști nu pot fi alții specialiști, și la noi se întrebuințează încă sistemul de-a numì advocați ca ingineri. ca naturaliști etc. Iar un specialist în biologie, un adevărat parazitolog, care să se ocupe cu maladiile acestei faune, care să facă analiza tuturor apelor și să studieze viața și curiozitățile acestor animale, pentru ca să localizeze înmulțirea anumitor specii în anumite lacuri, aceasta din punct de vedere al mărirei producției, nu există încă în țara noastră.

Ca rezultat al unei vitrige administrații, vitregie datorită incompetinței conducătorilor de pe vremuri, citez că producția întregei Delte în șalău ajunsese la 36.000 kgr. și numai după studiile d-lui Dr. Antipa, în urma cărora s'a pus în legătură anumite lacuri cu Dunărea, prin canale cari le-a îndulcit apele, lacul Razelm singur a produs de zece ori mai mult ca întreagă Delta. Raportul între cheltuielile făcute pentru amenajarea lacurilor, în vederea mărirei producției lor și a profitului realizat este în cazul canalului «Regele Carol» ce leagă brațul Sf. Gheorghe cu Razelmul următorul: suma de 260.000 lei cât s'a cheltuit cu executarea acestui canal s'a amortizat numai din producția a două luni când s'a pus în exploatare pescuitul în lacul Razelm [1]). Când rezultatul acestor canaluri e așà de extraordinar, neapărat că Delta întreagă ar trebuì transformată într'o adevărată rețea, natural în raport direct cu nevoile fiecărui lac și direct proporțional cu creșterea cantității de pește. Iar pentru ușurința pescarilor să se facă curse de vaporașe între diferitele sate din Deltă și porturile de desfacere. Numai așa se va puteà atrage în această regiune, atât de bogată, elemente românești cari să constitue și o chezășie a stăpânirei noastre în aceste locuri.

Astăzi producția peștelui numai în Deltă atinge suma

[1]) Dr. Grig. Antipa, *Probleme privit. la Delta Dunărei. p. 62.*

de aproape 20 mil. de kgr., şi peste 12.000 kgr. de icre negre. In afară însă de aceasta se prind anual şi vre-o 4 mil. de scrumbii de mare. Pescuitul acestor clupeide ar constituì încă un produs însemnat pentru statul nostru şi preţul lor ar scădeà mult, dacă s'ar amenajà punctele unde ele ating numai de două ori pe an ţărmul, neştiindu-se apoi unde dispar. Ar trebuì aşezate în acele locuri adevărate labirinte de plăşi, care să poată prinde sute de milioane de bucăţi, lucrări ce nu se pot face numai de către pescari, ci serviciul pescăriilor ar trebuì să delege specialişti şi numai specialişti biologi, cărora punându-le şi sumele necesare la îndemână, să ridice acest fel de pescărie la nivelul pe ce care-l merită. Prin mijloace raţionale de exploatare, prin lucrări conduse de specialişti, producţia acestui izvor de bogăţie s'ar însutì şi preţul scăzând, locuitorii satelor ar putea în fine să-şi procure cu înlesnire acest fel de aliment.

Numai aşa pot să-mi explic cum astăzi încă, peştele la noi se mănâncă mai scump de cât chiar în ţările care-l importă, şi pentru a îndreptà starea de lucruri, a-şi propune pentru moment să se oprească exportul celor peste 3 mil., de kgr. cari rămânând în ţară faţă de o ofertă mai mare (minus cererea exportatorilor care n'ar mai exista) ar determinà şi scăderea preţului [1]).

Dar importanţa acestei provincii a cărei stăpânire constitue pentru noi o chestie vitală, e mare şi din punct de vedere al variaţiei terenului, de oarece întâlnim regiuni începând din cele mai vechi epoce geologice şi ajungând până astăzi, material imens care din punct de vedere ştiinţific ar puteà face ca cercetătorii să reconstitue numai din acest colţ de ţară *o mică istorie a unui pământ în miniatură.*

CONST. P. PETRIŢOPOL
absolvent al Facultaţei de Şt. Naturale.

---

[1]) Vezi *Comerciul exterior* 1911—1912 *passim.*

DEPOSEDĂRILE IN DOBROGEA

Se știe că adevărata organizare legislativă în Dobrogea din punct de vedere al proprietăței și a drepturilor cetățenești, începe între anii 1880—1882. Grija de căpetenie a guvernanților de atunci a fost colonizarea Dobrogei, indiferent cu ce elemente. E adevărat că M. Kogălniceanu a căutat ca între elementele de colonizare să fie cât mai mulți Români cari s'au și stabilit atât din țară — Băjenarii — cât și Români de peste hotare, ca Mocanii și Basarabenii. Și atunci s'a început parcelarea terenurilor cari deveniseră proprietatea statului, dându-se coloniștilor în schimbul unei plăți în rate. Legea dela 1882, față de situația precară a coloniștilor și fiindcă tindeà la colonizarea cât mai întinsă a Dobrogei, nu prevedeà aceia drastică sancțiune pe care o înregistrează legea dela 1889 : *că neplata a două rate atrage după sine deposedarea.* Cu această ocazie ni-este dat să asistăm la cea mai teribilă frământare care s'a produs vreodată în spiritele populației din Dobrogea. Intrunirile una după alta, memoriile, discuțiile aprinse din Parlament, vădesc intensitatea agitațiilor.

Și totuși soluția problemei deposedărilor nu s'a găsit așà cum trebuia și aceasta datorită celor două defecte de care suferă întreaga noastră organizare de stat: 1) Necunoașterea problemei deposedărilor în tot complexul ei, guvernanții lăsându-se să fie orientați de către funcționari cari în cele mai multe cazuri s'au dovedit a nu fi la înălțimea situației; 2) Favoritismul revoltător pus în aceste deposedări care a stârnit și mai mult ațâțarea în spirite.

Condiţiunile sau mai bine zis *criteriile* pentru deposedări erau: 1) să nu fi plătit cele 2 rate de răscumpărare; 2) absenţa din localitate şi 3) deţinerea de terenuri luate pe nume fictive.

Această *faimoasă operă de deposedare* — care se poate să fi fost inspirată dintr'o realitate de fapte, dar a fost rău aplicată — are 2 regimuri. Primul, când perceptorul era a tot putintele, se caracterizează prin *neglijenţa* şi *abuzul* acestui funcţionar. *Neglijenţa* căci perceptorii uneori nu încasau decât fonciera pământului, nu şi ratele. *Abuz* prin faptul că în multe cazuri încasau şi ratele, fără să dea chitanţe, însuşindu-şi ei aceşti bani. Astfel că oamenii deşì plătiseră ratele, dar fiindcă chitanţele nu fuseseră operate, se vedeau deposedaţi.

Al doilea regim este al ocoalelor silvice. Acuma se caută să se dea un caracter de legalitate deposedărilor, însărcinându-se cu ele, sau şefii de ocoale, sau anumite comisiuni. Dar şi sub acest aspect al legalităţei se comit adevărate crime.

Şefii de ocoale. aceşti agenţi domeniali, ca şi comisiunile, îşi arogaseră o putere dictatorială, săvârşind sub imperiul ei cele mai neomenoase fapte. *Au deposedat aşà cum au vrut.* S'au văzut cazuri când deşì ratele erau achitate, totuşi s'au făcut deposedări. De asemeni cu *lipsa din localitate,* — pe care legiuitorul a înţeles-o în sensul unei emigrări, — s'a abuzat foarte mult, *traducând* această idee în sensul negăsirei acelei persoane în comună în momentul cercetărei şi de acì alte deposedări cu duiumul. Logic era să se cerceteze cari persoane nu domiciliază de loc în comună şi nici nu se ocupă de cultivarea terenului.

Iar cât priveşte deposedarea făcută pentru loturile fictive, iarăşi nu are raţiune, întrucât cel care a încurajat-o şi tolerat-o a fost chiar Statul. Funcţionarii vrând să eludeze legea ce nu mai permiteà vânzarea decât de loturi mici de 10 ha., au îndemnat pe oameni să cumpere pe numele soţiei, copiilor, etc.

Dar în toate aceste deposedări se vădeşte un deosebit interes din partea şefilor de ocoale sau a comisiunilor. Căci prin deposedări se găsiau stăpâni pe un imens teren pe care-l administrau aşà cum vreau, arendându-l cu contracte sau nu, cu preţuri cari le conveniau şi la anumite persoane, realizând evident din aceste manopere considerabile profituri.

Pe de alta, îşi satisfăceau setea lor de răzbunare — căci multe deposedări s'au făcut din acest spirit de răzbunare — sau serviau interesele altor persoane amatoare de a pune mâna pe acele terenuri.

Totuşi o constatare foarte tristă se desprinde din cercetarea faptelor ce s'au urmat cu deposedările şi anume că nu s'a privit toată lumea prin aceiaşi prismă.

Motive politice, stăruinţe personale, greutaţi materiale, sunt factorii importanţi cari au silit pe guvernanţi ca pentru unii să facă transacţii, compromisuri de noi răscumpărări ale loturilor luate pe nume fictive şi câte alte aranjamente. In general tuturor funcţionarilor, «*influenţilor* şi celor cari nu stăteau în comună, li s'au redat terenurile. Singurii cari plutesc în aer şi se întreabă ce le va aduce ziua de mâine sunt ţăranii, tocmai aceia cari nu trebuia să fie deposedaţi, întrucât ei pe deoparte constituesc elementul de producţie economică, pe de alta de consolidare naţională a Dobrogei, fiind în cea mai mare parte Români.

In acest chip, s'a făcut până acum deposedările, încât astăzi asistăm la acest trist spectacol ca să vedem nenumărate familii de ţărani lăsate fără pământ, iar persoane cu totul străine de localitate «domnişori» şi «doamne» cu influenţă, să stăpânească terenuri, speculându-le de departe, în dauna bieţilor ţărani.

M. M. POSTELNICU
Avocat

DESCRIERI DE CĂLĂTORII IN DOBROGEA

O audienţă la paşa din Babadag în 1706.

M. Bay şi G. Papai, Diarium expeditionis tartaricae «Századok» 1873

In anul 1705 principele Transilvaniei, Francisc Rakoczy II, a trimis o delegaţie la Hanul Tatarilor din Crimea, spre a-i cere sprijin la Poartă. Trimişii Mihail Bay şi Gaspar Papai, au plecat din Maramureş, trecând prin Baia de sus şi Borşa şi de aci peste munţi în Moldova la Câmpulung. De aci s'au dus la Suceava şi apoi prin Băneşti şi Băiceşti la Iaşi. Domnul de atunci Antioh Cantemir, i-a primit bine şi le-a dat scrisori de recomandaţie către Han şi către serdarul din Babadag, caci paza drumului spre Crimea era încredinţată acestui serdar.

«In ziua de 21 Decemvrie (1705), Luni, plecând din Iaşi cu călăuza pe un drum foarte greu şi plin de noroi spre Babadag, am poposit în satul ce se cheamă *Schinteia* (jud. Vaslui).

«In ziua de 22 Decemvrie, Marţi, plecând din Schinteia au mers spre miază noapte în satul *Vaslui*, unde nu am găsit nici loc pentru cai...

In ziua de 23 Decemvrie, Miercuri, am poposit în oraşul moldovenesc, *Bârlad*.

In ziua de 24 Decemvrie, Joi. Dela Bârlad spre miază noapte am ajuns în satul ce se cheamă *Puczér* (Puţeni?).

In ziua de 25 Decemvrie, Vineri, am popoposit la *Pisculi* (?). Piscul

In ziua ne 26 Decemvrie, Sâmbătă, am ajuns la Dunăre în oraşul moldovenesc numit *Galaţi*. Dela Iaşi până la Galaţi sunt 25 mile.

In ziua de 27 Decemvrie, Duminecă. Astăzi din cauza greutății drumului ne-am odihnit caii acì în Galați, trimițând îndărăt pe călărașul din Iași.

In ziua de 28 Decemvrie, disdedimineață, începând călătoria pe Dunăre, am trecut fluviul în pace, din mila lui Dumnezeu, pe o plută și am ajuns spre miazănoapte în orașul turcesc al Dobrogei, numit *Măcin*.

In ziua de 29 Decemvrie, Marți, plecând din Măcin am ajuns spre miazănoapte în satul turcesc *Ortachioi*.

In ziua de 30 Decemvrie, Miercuri. am intrat în orașul dobrogean numit *Baba*, unde este reședința serdarului de Babadag, Iusup-Pașa. Acì trimițând mai întâi dragomanul care era cu noi, împreună cu călărașul voevodului (moldovean), ne-am anunțat pașei, care orânduind numai decât pentru noi un conac bun, ne-a primit *cum omni honore*. Chiar astăzi *tiha* pașei trimise pe dragomanul său să vadă de avem conac bun și de nu ducem vreo lipsă. Orânduind pe lângă noi pe primarul orașului ca să îngrijească de trebuințele noastre, ne-a dat comisar pe salam-ciaușul pașii.

In ziua de 31 Decemvrie, Joi, am cerut audiență la Poarta pașei, dar pașa mergând la vânătore și Turcii fiind rău dispuși din cauza Ramadanului, am amânat-o pentru o altă zi...

In nomine Sacro Sanctae Trinitatis. In ziua de 1 Ianuarie anul 1706, Vineri, trimise *tiha* serdarului pe dragomanul său la conacul nostru, anunțându-ne că astăzi după prânz vom avea audiență la pașa, deci să fim gata la timp, căci ni se vor aduce dela Poarta pașei cai împodobiți și nu vom merge pe caii noștri; prin urmare să ne conformăm acestei dispoziții. Apropiindu-se timpul, cam pe la 2 după prânz, un agă de primul rang al serdarului, tiha pașei și tiha capucilarului aduseră la conacul nostru doi cai cu harnașamente de aur și de argint, pe cari încălecând, am mers la Poarta pașei, unde fiind adunați mulți notabili turci și

stând în rând, după obiceiul lor, am fost primiţi de paşă cu onoruri mai mari decât ni se cuvineau şi poftiţi să stăm pe sofale acoperite cu postav roşu şi lucrate după obiceiul şi moda lor.

(Trimişii au expus apoi scopul misiunii lor şi după ce li s'a oferit şerbet şi şi-au luat rămas bun dela paşă, s'au întors cu acelaş ceremonial la conac).

In ziua de 2 Ianuarie, Sâmbătă, în ziua de 3 Duminecă şi de 4 Luni, am stat la Babadag până ni s'au făcut paşapoartele.

In ziua de 6 Ianuarie, Marţi, prezentându-se la conacul nostru stegarul rânduit ca comisar pe lângă noi şi un seimen cu paşaporturile, am plecat cu ajutorul lui Dumnezeu, împreună din Babadag şi am ajuns noaptea la *Tulcea*. Această Tulcea este o cetate mică, zidită pe o stâncă pe malul Dunării, şi păzeşte un braţ al Dunării, ca să nu poată trece corăbiile fără de veste din Dunăre în Marea Neagră şi din Marea Neagră în Dunăre; peste acest braţ am trecut Dunărea.

In ziua de 6 Ianuarie, Miercuri, am trecut cu o plută la o insulă din Dunăre, a cărei lăţime e de 2 mile; am mers prin locuri băltoase şi pline de stuf până la celalt braţ al Dunării, pe ţărmul căruia este zidită cetatea *Ismailului*. Trecând acì cu o plută am poposit în cetatea Ismail, care cade în Bugeac şi care ţinut se cheamă Basarabia».

Relaţiunile unui colecţionator de monete antice

La Motraye, Voyages, Haga 1727. vol. II.

Cunoscutul călător prin Europa, Asia şi Africa şi însoţitor al regelui suedez Carol XII în timpul surghiunului din Basarabia, A. de La Motraye, ne-a lasat informaţii despre două călatorii ce a făcut prin ţările româneşti şi prin Dobrogea, una în anul 1711, cealaltă în 1714. De oarece era şi un foarte pasionat amator de antichităţi şi în acelaş timp un neobosit colecţionator de

monete antice, călătoriile lui prezintă şi din acest punct de vedere un interes deosebit pentru noi. Amândouă se află în volumul II p. 9—10 şi 205—210.

In localitatea aceasta (Rusciuc) am lăsat corabia cu care venisem, pentru a trece la *Yourgou* (Giurgiu). Acesta este un mic fort pe malul opus al Dunării, cu un castel apărat de 7 turnuri, care avea ca garnizoană o companie de ieniceri. De altfel nu se vedeà nimic mai de seamă. căci casele semănau mai mult cu ale unui sat.

Am luat o corabie pentru *Silistra*. Oraşul acesta este cu mult mai mic decât Rusciucul. dar rèlativ cel puţin tot atât de populat de Turci, Greci, Armeni şi Ovrei. Cercetând cu aceiaş grijă, am găsit acì un mare număr de monete de argint, cari nu erau prea rari, între altele dela Clodius, având pe revers figura unei femei voalate, şezând şi ţinând într'o mână o lampă, (?) cu cealaltă voalul şi jos cuvântul VESTALIS; dela Vespasian, cu o altă femeie goală şi cuvântul VESTA dedesupt; dela Adrian, cu Romulus pe revers şi legenda ROMVLO CONDITORI; dela Faustina, reprezintată în picioare cu un văl de vestală şi inscripţia DIVA FAVSTINA; afară de altele multe tot comune şi de bronz mult mai mici, dela Antoniu Piul, Domiţian, Traian, Sever, Constans ş. a. [1]).

Vântul fiind puternic şi protivnic, am procedat în acelaş chip ca şi un negustor moldovean din Ismail: am luat cu chirie cai în primul sat de pe celalt ţărm al Dunării şi ne-am continuat călătoria pe uscat. Am plecat la 21 (Mai 1714) disdedimineaţă şi după ce am trecut prin câmpii acoperite cu grâu, orz şi alte cereale aproape coapte, amestecate cu podgorii şi pomi roditori, am ajuns la 22 în *Braila*, care se reclădià destul de încet. Aceasta era un mic oraş pe care Ruşii îl arseseră în 1711 şi nu-i cruţară decât castelul cu şeapte turnuri, ca şi cel din Giurgiu

[1]) De cele mai multe ori monetele sunt reproduse pe tabelele anexate la volum; noi însă nu vom da aceste reproduceri, ci numai descrierile monetelor.

dar mai mic. Generalul Renne, după cât mi s'a spus, se retrase acolo cu 300 de oameni, după ce alungase vreo sută de ieniceri şi trimisese cete în toate părţile pentru aprovizionare, şi acestea au luat vitele Valahilor, cari în loc să le vândă proviziuni, după înţelegerea secretă ce se pretinde că a făcut principele Valahiei, Constantin Basarab, fugeau la apropierea lor, după cum de altfel făceau şi Moldovenii.

Persoane cari pretindeau că cunosc bine pe acest principe, m'au asigurat că promisiunile sale n'aveau de scop decât să adoarmă pe ţar (Petru cel Mare), după cum adormise cu frumoase speranţe şi pe împărat, în războaele precedente, şi să-şi scape ţara de contribuţiuni. Oricum ar fi, credinţa lui devenind suspectă Porţii, l-au mazilit şi în locul său fu pus Ştefan Cantacuzin. Impreună cu soţia, fii şi un ginere al său au fost ţinuţi închişi şi strânşi legaţi în apartamente separate la Constantinopol sub paza lui Bostangi-paşa, căruia i s'a poruncit să facă o dare de seamă severă şi exactă de toţi banii, bijuteriile şi alte lucruri ce le-ar fi putut ascunde, într'un cuvânt de marile averi ce se zicea că a adunat în cursul lungii sale domnii. Ii las acum, rezervându-mi să vorbesc altă dată de sfârşitul lor tragic, care a urmat scurt timp după sosirea mea la Constantinopol.

Am dormit în Brăila şi la 22 continuându-ne drumul pe uscat, am trecut prin o mare intindere de ţară, cu lucruri tot atât de bogate şi plăcute, afară de un mic râu foarte repede, numit de locuitori Argeş (?), care separă în această parte Ţara-Românească de Moldova. Am mers să dormim în *Galaţi*, un oraş mare foarte neregulat. cu cinci mănăstiri mari, cunoscute sub numele de Panaghia, Sf. Ioan, Sf. Nicolae, Sf. Dimitrie şi Sf. Arhanghel Mihai, locuite de un număr restrâns de călugări, cari trăesc din mila negustorilor şi a trecătorilor ce sunt găzduiţi în ele. In colo oraşul nu are o populaţiune mare. L'am părăsit la 24 înainte de a se face ziuă şi am trecut Prutul pe la ora 11 în apropierea

unui sat mic numit *Gurgulitz*. Acest râu este Hyerasis al celor vechi. Am prânzit la Gurgulitz şi am ajuns înainte de a înopta la *Timoruum* (Tomarova, Reni), un mare sat bine populat, care ar puteà trece drept oraş, dacă casele n'ar fi atât de mici şi locuite de ţărani. Am tras acì la un preot cunoscut tovarăşului meu de drum, care ne-a primit foarte bine. Intrebându-l de ştie pe cineva care are monete vechi, mi-a spus că da şi m'a dus la un vier, care locuià foarte aproape. Am cumpărat dela acesta 5 monete dela Gordianus Pius, toate latineşti; trei greceşti, şi două macedonene. Erau atât de murdare şi de negre, încât el nu observase că sunt de argint. Dar eu recunoscându-le i-am dat preţul lor şi ceva pe deasupra [1]).

Auzind în acest sat că la *Kustangi* (Constanţa) se află mai multe vase care n'aşteaptă decât vânt bun pentru a merge la Constantinopol, am părăsit pe negustorul moldoveam şi am trecut la *Isaccea*, un mic orăşel, cu un prost castel cu şeapte turnuri, situat pe Dunăre în locul unde cei vechi puneau podul lui Darius... De acì m'am dus la *Baba*, (Babadag) pe care unii geografi îl consideră drept Tomis, după cum am spus în alt loc, băzându-şi părerea lor pe un lac din vecinătate, al cărui nume vechi *Oviduvo* li s'a părut că are legătură cu numele lui Ovid [2]). Turcii îl numesc acum

[1]) Dupa reproduceri nu se distinge bine ce fel de monete erau acestea.

[2]) La Montaye mai trecuse prin Dobrogea şi altădată (1711) cu ocazia unui drum dela Constantinopol la Bender:

[Plecând din Constantinopol] ne-am continuat drumul cât au putut merge caii prin *Carasu*, un mare sat, unde am cumparat dela un Grec doua monete din Tomis (Gordian III), şi trei romane dela Maximus Caesar apoi prin *Alibeichioi*, un alt sat mai mic şi prin *Codgali* (Cogealac), care nu e mai mare; toate trei cu case proaste, şi prin *Baba*, un târg mare şi frumos, care are un număr de case bune.

Unii consideră acest din urmă loc drep vechiul Tomis, unde pretind că a fost exilat Ovîdiu de către August, deşi departarea oraşului de Marea Neagră este contrarie părerii lor... Oricum ar fi am cumparat acì dela un grădinar al şefului poştei trei medalii din Tomis (Marc Aureliu, revers Tyche), între altele greceşti (Aicon) şi romane (consulare şi imperiale) şi un număr de altele

Babason, adică apa lui Baba. Această imaginaţiune nu este mai temeinică decât a altora cari au aşezat Tomi la Timişoara (Temesvar, Tomisvar) fără a ţine seamă că depărtarea şi a uneia şi a celeilalte de Marea-Neagră, este în contradicţie cu istoria exilului poetului. Acelaş lucru se poate spune şi de cei ce îl pun cu tot atât de puţin temei la un sat din apropierea gurii râului Boristene (Nistru), numit Ovidowa. Este adevărat că Ovidiu în Elegiile sale şi în Epistolele *ex Ponto* a descris ţara şi barbaria Geţilor şi Sarmaţilor, ce locuiau în regiunea acestui râu, dar a lăsat să înteleagă îndeajuns toată lumea, că faimosul oraş Tomis, locul exilului său, era pe ţărmul acelei părţi din Marea-Neagră, unde Dunărea, căreia îi zice Ister ca toţi cei vechi, îşi varsă apele. Aceşti Geţi şi Sarmaţi, astăzi cunoscuţi sub numele de Moldoveni, Valahi, Tătari şi Cazaci, inundau ţărmurii Dunării şi ai Nistrului şi se întindeau până dincolo de Tanais (Don), unde sunt şi acum Tătarii şi Cazacii.

Un grec ce se înapoià din *Kustangi* (Constanţa) spunându-mi că toate corăbiile au plecat şi că n'am să găsesc altele nicăiri mai aproape decât în Ismail sau în Chilia, şi nefiind încă vindecat de friguri, drumul pe uscat mi-a fost foarte penibil. Astfel m'am decis să încerc a mă îmbarcà în

---

toate de argint şi foarte comune, pe cari mi le-a vândut un argintar ceva mai scump decât valoarea lor intrinsecă.

Lăsând la stânga drumul Isaccei am trecut la *Tulcea*, sat aşezat pe o înălţime, la poalele căreia este un mic fort cu şeapte turnuri, chiar pe un braţ al Dunării, care încunjoară în aceasta parte una dintre cele mai mari insule formate de acest fluviu, înainte de a se vărsa în Marea-Neagra. Am trecut prin aceasta insulă călare, după ce am pus să ni se aducă acolo cai proaspeţi. Ea poate sa aibă trei leghe în largime, pe patru în lungime. Este impodobită cu gradini de zarzavat şi de pomi roditori şi produce multa cânepă. După ce am trecut altă insulă mai mica, am luat un vapor spre *Ismail*. Este un oraş destul de mare, cu o moschee frumoasă, zidită de răposatul Ismail, kisler-Aga al ultimului Sultan, căruia acesta i l-a dat ca apanagiu. Cea mai mare parte din locuitorii lui sunt Munteni şi Moldoveni. Ei platesc haraciu direct Porţii şi par a prefera dominaţia ei imediata celei a voevozilor pe care Poarte îi trimite în ţarile lor. (II, p. 9—10).

unul sau în celalalt dintre aceste două orașe. Negăsind nici un vas în cel d'intâiu, am luat o corabie pentru al doilea, unde am ajuns în 7—8 ore. Am tras la un preot grec, care mă găzduise și altădată. Acest preot aducându-mi reisul (căpitanul) unui caic gata de plecare, m'am urcat pe bord și am coborât pe Dunăre în jos. Dar abia am ajuns în mare și vântul a devenit protivnic și foarte tare, încât văzând că am puteà merge la Constanța, reisul a îndreptat vasul într'acolo si sosirăm la 30 (Mai 1714) ceva înainte de a înoptà.

Acest oraș care este vechea *Constantia* nu însemnează astăzi decât prea puțin; casele lui sunt scunde și mai potrivite pentru un sat decât pentru un oraș, chiar mijlociu, cu excepția caselor unor Turci. El n'are în circuit mai mult de o milă, de vreme ce vechile dărâmături și câteva rămășițe de ziduri ce se observă ici și colo, dovedesc că odinioară cuprindea cel puțin patru mile. Am cumpărat acì dela un argintar 13 monete de argint și 15 dela un bacal (băcan) și dela un căldărar, bronzuri mici, cele mai multe dela împăratul Constans, întemeietorul orașului, Constantius și dela Constantin, dar atât de comune că numai eftinătatea lor m'a făcut să le iau. Fac excepție însă pentru 5 sau 6 bătute de vechile orașe Tomis și Kallatis, despre cari voiu vorbi îndată, și anume trei din primul oraș (dela împăratul Septimiu Geta, având pe revers o poartă de cetate) și două din al doilea (dela Caracalla, având pe revers o Tyche) [1]) dar toate de bronz, căci argintarii topesc pe cele de aur și de argint ce le cad în mâini, afară de cazul când vreun cunoscător sau vreun amator de astfel de relicve antice nu le scapă din foc.

Vântul fiind mereu contrar și simțindu-mă aproape vindecat de friguri, sau fiindcă curiozitatea mea care atunci erà

[1]) Din greșeală s'a pus în textul lui Mottraye (pag. 208) «comme 4 de la planche XXVIII, tome I», și «comme 2 de la planche VII de ce tome», în loc de «comme 2 de la planche XXVIII tome I» și «come 4 de la planche VII de ce tome».

foarte mare mă făceà să cred astfel, m'am decis să merg pe uscat dealungul coastei, ca să văd urmele vechilor orașe Tomis, Kallatis, Bizone, Dionysopolis, Apollonia, Marcianopolis, Messembria, în ordinea cum sunt așezate pe harta mea. Socoteam să merg cel puțin până la Varna, unde îmi ziceam că aș puteà să mă îmbarc la caz de trebuință, dacă voi găsì un vânt favorabil în acest port, care este atât de cercetat de nu lipsesc nici odată vase pentru Constantinopol. In acest scop am închiriat doi cai, unul pentru mine, celalalt pentru o călăuză, și plecând dimineața, am ajuns pe la nouă ore seara la Tomis, numit de Turci Pangala, de Moldoveni Tomisvara, iar de Greci numai Puglicora (orașul cel vechiu).[1]) Fiindcă adeseori am probat ospitalitatea preoților greci, am tras la cel din localitate pe care călăuza mea îl cunoșteà. El a răspuns speranței bazate pe experiența mea, prin primirea bună ce-mi făcù. I-am pus diferite întrebări cu privire la această localitate și la ruinele ei, dar răspunsurile sale n'au făcut decât să mă convingă de neștiința lui. Punându-l să-mi spună ce crede despre faimosul poet Ovidiu, exilat odinioară în acest loc de către August, mi-a spus surâzând: «Știu ce vreți să spuneți; este un sfânt catolic roman, care a suferit martiriul pentru religiune. Am să vă arăt mâine turnul în care a fost închis». In loc să-l scot din greșeală, m'am prefăcut mai puțin știutor decât el cu privire la istoria acestui poet și am adăogat că am auzit totdeauna spunându-se că nu era creștin. Imi răspunse că am fost înșelat, dar că în adevăr nici Grecii nici Armenii nu-l recunosc ca sfânt, ca și pe alții consacrați de papa dela Roma. Mi-a mai ținut el și alte discursuri asemănătoare, în timp ce soția sa care era foarte frumușică, pregătià masa. Cum ne-am așezat la masă, o fată care era și mai frumoasă, din cauza tinereței,

---

[1]) Cum se vede La Motraye confundă vechiul Tomis (Constanța) cu Mangalia actuală, care în vechime era Kallatis.

căci nu era mai mare de 15 ani, aduse o cană de vin excelent și după ce am mâncat și băut îndeajuns, ne-am dus la culcare. A doua zi dimineața i-am amintit de promisiune și am mers să vedem pretinsele ruine ale turnului lui Ovidiu. Nu le-am găsit tocmai impunătoare și nu aveau nimic prin ce să se deosibească de celelalte pe cari le consider drept turnurile și zidurile vechiului Tomis, și n'am găsit nici o inscripție.

Am rugat pe călăuza mea să trimită câțiva din elevii săi — căci el învăță pe copiii din localitate să scrie și să citească — să caute pe la locuitori monete vechi, promițându-i să le plătesc bine și să-i mulțumesc pentru servicii. El mi-a făcut aceasta, dar m'a întrebat ce fac cu ele, adăogând că n'o să găsească decât de bronz, de oarece cum se găsește vreuna de argint ori de aur, sunt duse la argintarii din Baba sau din Varna, cari le topesc pentru lucrările lor. I-am spus că le voi păstrà ca pe niște curiozități și că nu mă importă de ce metal sunt. După prânz abia ne-am sculat dela masă și am văzut venind la el trei copii, având mâinile pline cu monete, cele mai multe romane și prea comune pentru a le reproduce; dela Alexandru cel Mare (?), Constantin cel Mare, Constantius, împăratul Alexandru Sever, Elagabal, Adrian, Iulia Mamaea, Iulia Sabina, ș. a., afară de 10 grecești, din cari două din Tomis (Maximus, revers Tyche punând un picior pe Pontos), trei din Kallatis (Gordian III, revers Nike), două din Bizone (un vas cu flori) și trei din Mesembria (Filip cel bătrân și bustul lui Sarapis; revers Demeter ?) toate de bronz.

De oarece mă simțiam prea slab ca să urmez drumul călare, am închiriat o căruță cu doi cai până la Varna, unde am ajuns a doua zi seara. Am tras la un alt preot, pe care mi l'a recomandat gazda mea din Tomi și care era mai puțin ignorant decât el: acesta m'a primit foarte bine.

Varna este un oraș destul de mare, bine populat, cu un port bun, dar nu are decât case rele și nici o antichitate remar-

cabilă, afară de câteva vechi dărâmături în împrejurimi, dar fără inscripţii. Căutând ca de obicei monete, am găsit greceşti şi anume: 3 din Dionysopolis (Bustul lui Sarapis; revers Hermes), două din Locris, trei din Afrodisia, patru dintr'un oraş necunoscut, împreună cu o mulţime romane dela Annia Faustina, Iulia Augusta, Agrippina, de asemenea toate de bronz.

Vântul fiind tot protivnic, am luat o altă trăsură pentru Kallatis, localitate ce o lăsasem la stânga, de oarece nu consultasem harta, dar n'am descoperit nimic antic şi nici măcar monete.[1]) Aceasta nu-i decât un sat mizerabil locuit de Greci, cei mai mulţi Moldoveni sau Bulgari. Nu m'am oprit decât ca să prânzesc şi m'am înapoiat la Varna pentru a aşteptà ca vântul să devină favorabil. Preotul, căruia îi făcusem aceiaşi rugăciune ca şi celui din Tomi, cu privire la monete vechi, trimise în căutarea acestor antichităţi câţiva copii, cari mi-au adus, între un mare număr de exemplare comune, 4 din Marcianopolis (Zeiţa oraşului cu coroană murală; revers Tyche pe tron) două din Kallatis (Geta, revers poartă de cetate şi nominalul E), trei din Mesembria (Filip şi Sarapis, revers Dionysos?); cinci din Nicopolis (Gordian III, revers Asklepios).

Vântul fiind bun la 28 st. n. caicul cu al cărui căpitan m'am înţeles, plecă şi la 10 am ajuns la gura canalului (Bosfor).

O călătorie de afaceri pe Dunăre în 1768

Kleeman's Reisen von Wien auf der Donau, etc. ed. II, Praga 1783.

Negustorul vienez N. C. Kleemann ne-a lăsat descrierea unei călătorii de afaceri ce a făcut în anii 1768—1770 pe Dunăre, în Bugeac, în Crimeea, la Constantinopol, Smirna, Archipelag, Veneţia şi de aci prin Triest înapoi la Viena. Drumul dela Silistra până la Chilia nouă îl descrie astfel:

Plecând dela Rusciuc cu vânt bun am sosit după două zile la *Silistra*. Aceasta nu este o cetate mare, dar destul

---

[1]) După cât se pare călătorul vorbeşte de Balcic sau Caliacra.

de întărită şi se află pe ţărmul drept al Dunării. Locuitorii sunt în cea mai mare parte Turci, cari sunt foarte temuţi din cauza hoţiilor şi cruzimei lor. Reis-ul (căpitanul corăbiei) acostă pe celalalt ţărm pentruca să economisească taxa de cheiaj. Vameşul trecând la noi ne-a vizitat repede, aşa că am putut centinuà călătoria fără întârziere.

Câteva zile am avut vreme rea, vânt contrar şi ploaie mare, care a pătruns prin acoperitoare şi mi-a udat cu totul patul.

La 22 (Noemvrie) am ajuns la *Hârşova,* care este un orăşel pe ţărmul drept al Dunării. Eram foarte încântat în timpul vântului puternic ce a bătut până acum, că am părăsit corabia ce m'a adus dela Viena, căci mi-ar fi fost cu neputinţă să călătoresc de acì înainte cu ea pe fluviul foarte lat: valurile mari s'ar fi jucat cu ea ca cu o minge. Barca turcească dimpotrivă mergeà de abia se zărià. Când era însă vântul protivnic şovăiam adesea câteva ore.

In ziua de 23 a trebuit să mergem toată ziua şi jumătate noaptea pe un braţ îngust al Dunării, care aveà o mulţime de cotituri. Drumul acesta era foarte nesigur aşa că eram mereu cu mare grijă. Peste tot, călătoria aceasta a fost pentru mine foarte distractivă.

La 24, dimineaţa, zărirăm *Brăila* [1]) şi câteva ceasuri în urmă *Galaţii* [2]), în Moldova într'o poziţie încântătoare. Galaţii au multe biserici creştine, dar nu se vedeà nicio moschee. In amândouă localităţile se aflau corăbii mari cu trei catarturi, cari erau în cea mai mare parte încărcate cu ce-

---

[1]) Un oraş mic lângă Dunăre, cu un castel bine întărit cu 7 tunuri. In anul 1711 a cucerit-o generalul rus Renne, dar a părăsit-o în curând. In războiul din urmă (1770) a fost ocupată când de Turci, când de Ruşi; aceşti din urmă o ţin acum. (Nota aut. ed. II).

[2]) Un oraş binişor construit, dar înconjurat numai cu un zid rău. Locuitorii sunt în majoritate de religie ortodoxă, se ocupă mult cu negoţul şi au mai multe libertăţi decât în alte localităţi. (N. A.)

reale pentru Constantinopol; câteva se construiau chiar atunci în schela Galaţilor.

In seara aceleiaş zile acostarăm la *Isaccea*[1]). Localitatea aceasta nu este tocmai mare şi are aproape de Dunăre o veche cetăţuie. Din Isaccea pleacă un drum pe uscat la Constantinopol. Călătorii ce vin din Moldova, Basarabia şi alte ţări de dincoace de Dunăre, iau de regulă acest drum şi se socoteşte dela Isaccea până la Constantinopol cam 6 zile de drum sau vre-o 60 mile germane.

Noaptea aceasta s'a pornit o furtună mare, ce ne-a silit ca toată ziua următoare să stam pe loc; când spre seară furtuna s'a potolit, plecarăm la 10 ore noaptea din Isaccea şi ajunserăm în dimineaţa de 26 la Ismail. Acesta este un oraş întins, unde între altele se face mult negoţ cu mărfuri turceşti.

Spre marele meu regret am aflat acì, că hanul Tătarilor trecuse cu două zile mai înainte prin acest oraş la *Cavcian*, în societatea consulului francez. Ce să fac? Pericolul nu mi se mai păreà atât de mare şi deci mi-am continuat drumul spre Chilia. Reis-ul era un turc zgârcit şi a trebuit să-i plătesc o sumă de bani, care în comparaţie cu cea plătită până acum era respectabilă.

Ismailul şi Chilia sunt la 8-9 ore departe unul de altul, dar noi am făcut acest drum în două zile. Un vânt puternic care ne-a surprins peste noapte, a silit pe corăbieri să caute un adăpost sigur, unde a trebuit să avem răbdare. Cu ocazia acestei furtuni, erà să-mi găsesc moartea. Dimineaţa mă aflam pe bord şi am avut nenorocirea să alunec cu papucii mei cei noi şi să cad cu capul în jos în Dunăre. Valurile mari mă ridicară iarăşi în sus. In tinereţe învăţasem să înot şi încercai să mă salvez. Mă apropiai de barcă, încercai de două ori să mă apuc de marginea corăbiei, de care la urmă mă

---

[1]) La Isaccea s'a retras marele vizir Hali-Bey cu restul armatei sale când a fost bătut de Ruşi dincoace de Dunăre la 1771. (N. A.)

prinsei bine; dar respirația îmi era împiedicată și nu puteam strigà ajutor. In sfârșit mă observară două persoane ce erau în apropiere; ele îmi veniră într'ajutor și mă scoaseră în corabie. N'am suferit nici cel mai mic rău și pot spune că nu mi-a fost frică deloc, mi-am păstrat întreagă prezența de spirit. Iubitul și cinstitul meu tovarăș de drum și tălmaci, care se găsià nu departe de locul de unde am fost scos, stăteà liniștit și privià cu sânge rece și căscând. Abia când văzù că sunt zdravăn și sănătos, a sărit să mă ajute ca să mă îmbrac. Această nepăsare trădă sentimentele cele mai intime ale omului meu: cât de mult ar fi binecuvântat bunul om valurile dacă m'ar fi înghițit. Am mulțumit lui Dumnezeu că acest accident s'a sfârșit în chip atât de fericit pentru mine, căci apa era adâncă de 8 stânjeni și valurile foarte înalte.

In sfârșit vântul a încetat puțin și reisul a îndrăznit să se depărteze dela mal. Eram la o depărtare numai de un ceas de Chilia-nouă și am întrebuințat din cauza mersului încet patru ceasuri, până ce am putut acostà în ziua de 30 Noemvrie ora 9 dimineața. Acì am terminat cu bine și sănătate călătoria pe Dunăre, care a durat dela Viena 56 de zile.

Chilia-nouă [1]) este așezată pe brațul stâng dintre cele cinci brațe ale Dunării, la o depărtare de trei ceasuri de Marea-Neagră. Brațul acesta și cel drept (Sf. Gheorghe) sunt singurele navigabile și pot merge pe ele în Marea Neagră cele mai mari corăbii cu trei catarturi. Orașul are o priveliște frumoasă spre Dunăre, este foarte bine situat pentru navigație, ocupă o mare întindere și este împodobit cu o mul-

---

[1]) Se numește Chilia-nouă spre deosebire de vechia localitate cu acest nume, ce se chemà în vechime Lykostomo, care nu mai există și era așezată pe insula din apropiere. Cetatea Chilia s'a predat la 30 August 1771 Rușilor. Garnizoana turcească. care mai aveà vre-o 4000 oameni, a fost învoită să treacă cu corăbiile la Tulcea, ceeace s'a și facut. (Nota autorului).

ţime de moschee. Armenii schismatici au acì două biserici. Cetatea este înconjurată cu un zid stricat, are însă la Dunăre un castel puternic şi mare.

TRAD. DE TULCEANU

FOLKLOR DOBROGEAN

Marcoş-Paşa şi Crivăţul

Pe seninul cerului
Cam la poarta raiului
La puţul Crivăţului
Nemerit-a, poposit-a
Vezi, Marcoş, paşă bătrân,
Cu barba până la brâu,
Cu oştire
Câtă frunză, câtă iarbă
Cu Crivăţ ca să se bată.
La puţ dacă ajungea
În ghizduri că îmi bătea
Şi din gură că-i zicea:
— Bre, Crivăţe, dumneata!
Eşi afară a ne bate.
Iar Crivăţ,
În fântână el cum sta
Cu picioarele în apă
Pe un scăunel de gheaţă,
Cu mustăţile de brumă
Şi cu barba tot de chidă,
El din gură că grăia:
— Bre, Marcoşe, dumneata!
De ce ai venit la mine
Cu oştire
Câtă frunză, câtă iarbă
Pe mine ca să mă baţi
Că nimic nu ţi-am stricat?
Dar Marcoş tot nu-l lăsa
Şi din gură îi zicea:
— Ieşi afară a ne bate!
Crivăţ atunci se ruga
Trei zile răgaz să-i dea.
La Dumnezeu că zbura
De departe 'ngenunchia
De aproape cuvânta:
Să vezi, Doamne

Şi s'asculţi!
Că la mine nemerit-au,
Poposit-au,
Ia, Marcoş, paşă bătrân
Cu barba până la brâu
Cu oştire
Câtă frunză, câtă iarbă
Cu mine ca să se bată!
Şi mă rog, Doamne, de tine
Ca să mi te'nduri de mine:
Dă-mi trei zile din Undrea [1])
Trei din Ghenar [2])
Şi trei din Făurar [3])
C'aste-mi poartă vremuri tari.
Iară bunul Dumnezeu
Rugaciunea-i asculta
Şi câte trei zile îi da.
Crivăţ napoi se 'nturna
Şi 'n puţ iară că intra
Şi la bătaie pornia
Trei zile
Ploaie caldă că le da
Boarfele [4]) că le uda
Câte nouă că avea
Pe toate le lepăda
Apoi trei zile
Ger uscat iarăş le da
Boarfele că le 'ngheţa.
Oştile se speria,
La Marcoş că se ducea
Şi din gură cuvânta:
— Bre, Marcoşe, dumneata!
Ce suntem noi vinovaţi
De ne ţii
Nebăuţi şi nemâncaţi
Şi prin geruri degeraţi?
Iar Marcoş că le grăia:
— Staţi, băeţi, nu vă grăbiţi
Ci vă 'ntoarceţi înapoi
Şi tăiaţi voi şeile
Şeile
Suliţele
Grămădiţi focurile
Şi vă uscaţi boarfele
Şi vă 'ncălziţi mânile,
Mânile, picioarele.
Ei napoi mi se 'nturnau
Şei şi suliţe tăiau
Focurile grămadiau.
Dară Crivăţ ce-mi făcea?
O furtună le sufla,
Focurile mătura,
In slavă le ridica,
Şi 'n mare le arunca,
Oştile de 'nspăimânta.
La Marcoş iar se ducea
Şi din gură că-i grăia:
— Bre, Marcoşe, dumneata!

---

[1]) Decembre.
[2]) Ianuarie.
[3]) Februarie.
[4]) haine, rufe.

Bre, Marcoş, paşă bătrân,
Cu barba până la brâu!
Ce suntem noi vinovaţi
De ne ţii
Nebăuţi şi nemâncaţi
Şi prin geruri degeraţi?
Iar Marcoş că le zicea:
Staţi, băeţi, ia staţi,
Nu vă speriaţi
Caii voi să vi-i tăiaţi
Maţele le lepădaţi
In cosciuguiri să intraţi
Acolo cred că scăpaţi!
Oştile de-l asculta
Şi caii de mi-i tăia
Maţele le arunca
In cosciuguri că intra
Da' mai rău că îngheţa.
Oştile se spăimânta
La Marcoş iar se 'nturna
Şi din gură cuvânta:
Bre, Marcoşe, dumneata!
Bre, Marcoş, paşă bătrân,
Cu barba până la brâu!
Ce suntem noi vinovaţi
De ne ţii
Nebăuţi şi nemâncaţi
Ca nişte câini leşinaţi
Şi prin geruri degeraţi?
Şi de ce te 'npotriveşti
Puterii dumnezeeşti?
Marcoş atunci se scula
După dânsul îi chema
Şi la Crivăţ se ducea
De departe 'ngenunchia
De aproape se ruga
Să-i ierte lui greşala.
Crivăţ atunci îl erta
Un soare cald că le da
Pe toţi că mi-i desgheţa
Boarfele şi le usca
Şi 'nnapoi se înturna.
Şi rămas-a povestea
De s'a dus şi pomina
Până'n ziua de acum.

Această baladă a fost culeasă de Constantinescu Pimen, elev al şcoalei normale din Constanţa, din gura lui I. Gh. Vâlsan, bătrân în vârstă de 88 ani, din comuna *Tortoman*, judeţul Constanţa.

Badea

Foaie verde ş'o lalea
Pe dincoace, pe dincoa,
Umblă Turcii de-aiurea,
Tot de Badea întrebând,
Tot de Badea ispitind:
— Unde, măre o fi stând
Cârciumarul buţilor,
Măcelarul Turcilor?
Foaie verde de-avrămească,
— De-al-de mândră Băduleasă,
Bade-al tău nu este-acasă?
— Bade-al meu este la vie
Şi-l aştept, măre, să vie.
Frunză verde ş'o lalea,
Turcii, dac'o auzia,
Nici un crezământ nu-i da;
Ci'n casă năvală da
Şi pe Badea mi-l lega
Cu trei funii de mătase,
Cât un braţ voinic de groase,
Tot de lemnul coşului,
In dogoarea focului,
In bătaia fumului;
Şi pe Badea mi-l lovia
Tot cu fierul plugului
Cum îi pasă Badiului.
Foaie verde şi-o lalea
Băduleasa ce-mi făcea?
Poala de galbeni umplea
In bătătură ieşia
Şi'ncepea a arunca.
Turcii, dacă o vedea,
Turcii toţi se repezia
Unul peste altul da.
Şi iar verde şi-o lalea
Băduleasa ce-mi făcea?
De Badea s'apropia
Funiile le tăia.
Şi când Badea mi-a oftat
Turcii toţi au îngheţat.
Tăia Badea câte doi
Băduleasa câte trei!
După ce, măre-i tăia
In podul case-i urca
Şi foc caselor punea.
Cine pe drum că trecea
Tot pe Badea-l văita:
— Alei, frate Badiule,
Cum îţi mai ard casele!
— Las' să arză
Că nu-mi pasă!
Frunză verde lemn de prun
C'au fost puse lângă drum.
Dar nu-mi este-atât de case
Cât de nişte carne grasă...
Zece porci c'am îngrăşat,
In podul casei i-am urcat
Şi cum ard focurile,
Sfârâie unturile...
Mari îmi sunt păcatele!

Baladă culeasă de Constantintinescu Pimen, din gura lui moş Dragomir Cocoş, bătrân de 80 ani din comuna *Tortoman*, jud. Constanţa.

Versuri din ajunul Bobotezei

Ciur la leasa, leasa
Mâine-i Boboteaza
Cai 'ncurători
Porcii râmători
Vacile lăptoase
Oile lânoase
Stăpânii trăiască
Să le stăpânească
La anul și la mulți ani!

Urare culeasă de Vineș Petre, elev în școala normală din Constanța, din satul *Rahman*, jud. Tulcea. O spun fetițe de 5—9 ani, umblând din casă în casă, având în mâini un șervet cu busuioc și un coșuleț în care strâng ouă.

Locuitorii din Rahman sunt Români, cea mai mare parte Ardeleni, iar restul Cojani din șesul Munteniei, mai ales din jud. Brăila. După statistica din 1912 satul numără în acest an 887 suflete. Această urare din ajunul Bobotezei se aude și 'n satul *Daeni*, pe malul Dunării în jud. Tulcea, sat de asemenea românesc. Majoritatea locuitorilor de aci sunt Dobrogeni vechi, pe lângă cari s'au așezat și câteva familii de Ardeleni, precum și coloniști din județele Prahova, Muscel și veterani de prin Putna, Tutova, Bacău. După statistica din 1912, satul număra în acest an 2591 suflete.

Ghicitori

1). Huş, huş, prin păiuş; cotcodac prin copac.

(vântul)

2). Domnişor cu haine scurte
Mare lege ţine'n curte.

(lacatul)

3). Moş Gheorghe cocoşatul
Se uită peste tot satul.

(cumpăna fântânii)

4). Bordea'n sus, Bordea'n jos
Bordea vine mânios.

(fusul)

5). Am o nuia, vâjiia,
Ocolesc lumea cu ea.

(gândul)

6). Ce trece peste apă şi nu face umbră?

(chiotul)

7). Incurcată rădăcină
Ales voinic o desbină!

(cartea)

8). Tranca, tranca la picioare
Hârpa, hârpa pe spinare.

(răsboiul)

9). Dacă iei din ea, se măreşte;
Dacă pui, se micşorează.

(groapa)

10). Frigare de carne și carnea de aur.

(degetul și inelul)

11). Două rățișoare
Călugărișoare
Pe unde mergeau
Maluri se surpau.

(foarfecele)

12). Buruenuță gălbinuță
Rar bărbat care te cruță

(tutunul)

13). Pană înpănată
Pe apă lăsată
Cu mână de om
Cu voie de domn.

(corabia)

14). Am patru surioare
Două mari, două micșoare
Una pe alta se alungă
Și nu pot să se ajungă.

(roatele)

15). Moara lui Buburuță
Umblă prin grăunțe.

(șoarecele)

16). Din pământ ca Adam sunt zidit;
Pe roată ca Sf. Gheorghe sunt tras;
In cuptor ca cei trei cuconi am ars;
Când trăiam de toți eram cinstit;
Mă luau în mâini și mă pupau;
Iar când și eu, ca toți, am murit
Nu s'a găsit cine să mă 'ngroape.

(ulciorul)

17). Ce se pune pe masă, se tae, se împarte la
fiecare şi totuşi nu se mănâncă?

(cărţile de joc)

S'au cules din satul *Tortoman*, jud. Constanţa, de Pimen Constantinescu, elev al şcoalei normale din Constanţa.

C. BRĂTESCU

Obicei de nuntă la Românii din Tulcea

După ce se isprăveşte *oaspeţul*, mireasa scoate darurile pentru naş şi pentru *deavăr*, cari sunt de regulă cămăşi, pantaloni, ciorapi. Atunci ea *închină darul* şi nuntaşii aruncă bani pentru mireasă. După aceea mireasa este condusă de naşă la o casă vecină. Acì naşa o desbracă de toate hainele şi i-le ia, dându-i în schimb o cămaşă nouă, frumoasă. Pe urmă vine mirele însoţit de deavăr; acest din urmă, care îşi zice *frate* al miresei, este un fel de chezaş al castităţei ei.

Dimineaţa deavărul vine din nou şi bate la uşa însurăţeilor, aşteptând să i-se deschidă. El are un bici în mână. După ce i se deschide, intră în odaie şi lasă biciul jos. Mireasa trebuie să se scoale din pat şi să meargă să ridice, biciul, pentru ca deavărul să se convingă dacă a fost sau nu virgină.

După oarecari ezitări mireasa vine şi dacă a fost virgină deavărul ia biciul, iese vesel afară, pocneşte din el, chiue, sloboade pistoale, nuntaşii se adună şi cheful începe din nou. Dacă însă mireasa n'a fost virgină, deavărul o bate cu biciul până spune cu cine a păcătuit.

Obiceiul se practică de Românii «Cojani» din oraşul Tulcea.

X.

NUMISMATICA DOBROGEI

1. Cercetători vechi și noi.

Călătorul care cutrieră cercetător Dobrogea, rămâne impresionat nu numai de nesfârșita varietate de peisagii ce-i oferă natura capricioasă a acestui ținut, sau de felurimea tipurilor, costumelor și obiceiurilor ce-i prezintă populațiunea lui atât de amestecată, ci și de marele număr de rămășițe antice ce întâlnește la fiecare pas. Pe țărmul Dunării și pe coasta Mării, dealungul văilor mănoase și înlăuntrul pădurilor bătrâne, pe colnicele înalte și pe joasele grinduri ce abia se ridică deasupra apei, se găsesc răspândite cu o profuziune puțin obișnuită, ruini de castre, castele și cetăți, de orașe și sate dispărute, de valuri și șanțuri, de trofee și morminte, din cari s'au scos, și se mai scot pe fiece zi, nenumărate obiecte de artă și de industrie, de utilitate și de podoabă, inscripțiuni și monete, ce ne desvăluesc un trecut de activitate culturală, pe care istoria plină de frământări a Dobrogei abia ne lasă să-l bănuim.

Între aceste antichități monetele ocupă un loc de frunte și au atras încă de timpuriu atenția cercetătorilor. Cea dintâi mențiune despre ele o avem dela învățatul tovarăș de exil al lui Carol XII, A. de La Motraye, care trecând la 1711 prin ținutul nostru, a cumpărat în Babadag un număr de monete antice, romane și grecești, între cari și câteva piese de ale orașului Tomis (Constanța) [1]. Cu ocazia unei alte călătorii, făcută trei ani în urmă, acest amator de antichități vizitează mai multe așezări vechi dobrogene: Isaccea

[1] La Motraye, *Voyages*, II p. 10, Cf. mai sus p. 95 n. 2.

(Noviodunum), Babadag, Constanța (Tomis), Mangalia (Kallatis) și probabil Balcicul (Dionysopolis), adunând o însemnată cantitate de monete, pe cari le-a descris și reprodus, în parte, în publicația asupra călătoriilor sale [1]). Dar pe lângă descrierea monetelor găsite și pe lângă alte notițe interesante privitoare la Dobrogea, La Motraye relatează și despre un obicei foarte păgubitor pentru știința numismatică și care din nenorocire se practică uneori și astăzi: locuitorii duceau monetele antice de aur și de argint la orașe și le vindeau argintarilor, cari le topiau pentru a face din ele diferite obiecte de podoabă.

Alți călători din veacul al XVIII-lea, cari au trecut prin acest ținut, nu amintesc despre monumentele monetare, în schimb atât în lucrările celebrului numismat Eckel, dela sfârșitul acestui veac, cât și în ale nu mai puțin celebrului Mionet, dela începutul veacului al XIX-lea, găsim descrise piese ce au fost bătute în vechile orașe grecești din Dobrogea. Este interesant că pe câtă vreme Eckel în Doctrina Numorum , apărută la 1786, cunoaște monete din toate cele patru orașe dobrogene: Istros, Tomis, Kallatis și Dionysopolis [2]); Mionet în a sa ‹ Déscription des médailles antiques publicată dela 1806—1811, nu descrie decât monete din Istros, Kallatis și Dionysopolis, iar în suplimentul la această lucrare mai adaugă câteva piese din Kallatis; monetele din Tomis nu sunt de loc menționate [3]).

Scurt timp în urmă, la 1815, a publicat un mic studiu despre câteva monete inedite din Kallatis, arheologul francez, Millin, care a avut de rezultat să atragă atenția unor cercuri mai largi asupra monetăriei acestui oraș [4]). Renumitul numismat, abatele Sestini, care a trăit în prima jumătate a vea-

[1]) La Motraye, *ibidem*, p. 205 urm.

[2]) Eckel, *Doctrina Numorum Veterum* II, pag. 13 urm.

[3]) Mionet *Déscription des médailles antiques* I pag. 353 urm. Suppl. II, pag. 64 urm.

[4]) Millin, *Notice sur des médailles inédites de Callatia*, în Magazin Encyclopédique, Paris, 1815.

8

cului al XIX-lea, a descris și el un număr de monete din toate orașele noastre pontice [1]) Cu toate acestea scrierile ofițerilor apuseni, cari au luat parte la războiul ruso-turc din 1828 — 29, cum a fost de pildă Moltke, și cari amintesc despre celelalte monumente dobrogene, nu cuprind nici o informațiune cu privire la monete.

Mai curioasă este însă lipsa de informațiuni despre ele în studiile cărturarilor francezi și englezi — ingineri și medici — cari au vizitat Dobrogea în epoca războiului Crimeei și au lucrat la calea ferată dintre Cernavoda și Constanța; ei vorbesc despre monumentele arhitectonice și epigrafice, încearcă identificări de localități antice, dar monetele le neglijează cu desăvârșire [2]), deși chiar cu ocazia construirii acestui drum de fier, avem informațiuni că s'au găsit numeroase monete.

Dar cu totul inexplicabilă este puțina atenție ce au dat monetelor dobrogene arheologi ca Engelhardt, Boissière, Baudry și Desjardins, cari între 1864 și 1867 au făcut cercetări speciale asupra monumentelor antice de aci și au întreprins chiar săpături. Afară de câteva notițe sumare, nici o descriere mai amănunțită nu au publicat despre monumentele monetare, deși s'au colectat cu această ocazie piese numeroase cari au fost duse în străinătate [3]). De asemenea nici învățatul K. F. Peters care în 1864 a cercetat temeinic Dobrogea din toate punctele de vedere, nu amintește decât despre monetele descoperite pe teritorul orașului Constanța. El spune că toți trecătorii prin acest oraș și toți vizitatorii băilor de mare, cari sunt mai ales Bucureșteni și Gălățeni, țin să ducă cu ei, ca amintire, măcar câteva monete antice. Nu neglijează însă să adaugă, că multe muzee și colecționatori străini, posed serii bogate de antichități și monete găsite aci [4]).

---

[1]) Mai ales în catalogul muzeului Hedervary, a muzeului Chaudoir și în Lettere numism, di continuazione, *passim*.

[2]) Cf. Allard, *Mission en Dobroudja*; Michel, *Les traveaux*, etc.

[3]) Boissière, *Rapport sur une mission archéologique* (in Archives des missions scientif. 1867, IV p. 186); Desjardins, *Voyages* în Revue archéol. 1868.

[4]) Peters, *Grundlinien zur Geographie u. Geschichte der Dobrudscha* p. 141.

Cu un sfert de veac mai 'nainte, pe la 1839, o comisiune de învăţaţi ruşi, instituită de guvernatorul Basarabiei, P. Teodoroff, a început să facă săpături în Insula Şerpilor, descoperind până la 1850, între altele, şi vreo 2000 de monete antice, cari cea mai mare parte au intrat în colecţiunea muzeului din Odesa. Dintre acestea abia vreo 600 au putut fi determinate şi descrise de către numismatul rus N. Murzakevici [1]). Ele erau parte din oraşele dobrogene Istros, Tomis, Kallatis şi Dionysopolis; parte dela regele Sciţilor din Dobrogea, Canites; parte din celelalte oraşe pontince ca: Odessos, Mesembria, Anhial şi Byzantium. Afară de acestea mai erau monete din oraşele greceşti din Peninsula Balcanică: Nikopolis ad Istrum, Adrianopolis şi Markianopolis; precum şi din alte localităţi mai depărtate europene şi asiatice: Cizicus, Lampsacus, Efes, Abydos, Pergam, Amastria, Nicomedia Bithiniei, Nicea, Adramitea, Apollonia din Caria, Prusia pe Ipsius, Tium, Patara, Pherae, Chios, Pylos; de asemenea dela regii Bosporului: Rometalkes, Inismeos, Helios şi Kesmagakos.

După ce Dobrogea a fost reanexată la România, monumentele ei au început să fie cercetate şi studiate de învăţaţii noştri. Dintre aceştia cel dintâi care s'a interesat de monete, le-a colecţionat şi le-a studiat cu toată străduinţa, a fost savantul nostru numismat d. M. C. Sutzu. Intr'un studiu aprofundat şi luminos, publicat încă la 1881, d-sa vorbind despre monumentele antice din acest ţinut, insistă şi asupra monetelor bătute de oraşele pontice, şi descrie un număr de piese inedite din Tomis, Kallatis şi Istros [2]). După aceasta dedicându-se cu toată inima şi râvna studiului monetelor şi pondurilor antice, d. Sutzu a scris un număr de studii despre numismatica şi metrologia Dobrogei, cari au servit ca îndru-

[1]) Murzakevici, în Zapiski III p. 237.

[2]) Sutzu, *Coup d'oeil sur les monuments antiques de Dobrodja* în Revue archéologique 1881 p. 209 urm.

mare tuturor cercetărilor ulterioare şi constitue izvoare de cel mai mare preţ pentru cunoaşterea acestor monumente [1]).

Incă din 1882 a început să facă cercetări arheologice în Dobrogea Grigore Tocilescu, care apoi timp de peste 25 de ani a întreprins săpături în toate localităţile vechi de aci, dezgropând pe lângă monumente arhitectonice, sculpturale şi epigrafice, şi numeroase monete. Acestor din urmă însă le-a dat prea puţină atenţiune şi astfel ştiinţa numismatică n'a profitat nimic din activitatea lui arheologică atât de îndelungată. In tot acest timp Tocilescu a fost şi director al muzeului de antichităţi din Bucureşti şi a avut ocazia să achiziţioneze pentru această instituţiune o cantitate mare de monete antice din Dobrogea, găsite atât izolat cât şi în tezaure. Dar nici acestea nu s'au bucurat de vreo solicitudine deosebită din partea lui.

In schimb muzeele şi colecţionatorii străini au ştiut să profite de lipsa de interes ce o arătau autorităţile noastre acestor monumente, şi prin agenţi iscusiţi, au reuşit să adune serii bogate, frumoase şi rari din toate monetele dobrogene. Până în ultimul timp unele muzee străine trimeteau în fiecare an oameni speciali, cari cutrierau Dobrogea, strângând tot ce găsiau mai bun şi mai frumos ca monumente numismatice, iar altele aveau agenţi stabiliţi în oraşele principale din acest ţinut, cari urmăreau descoperirile monetare şi le achiziţionau pentru patronii lor. In chipul acesta au fost

---

[1]) Lucrările d-lui Sutzu privitoare la monetele şi pondurile oraşelor dobrogene sunt: *Poids et monnaies de Tomis* în Mémoires du Congrés internat. de Numismatique de Paris 1900; *Greutate de plumb din Tomis* în Buletinul Societ. Numism Rom. 1904 p. 6; *Monete inedite sau puţin cunoscute din urbile antice din Dobrogea*, acelaş Buletin 1907 p. 3 şi 1908 p. 7; *Ponduri antice inedite din Tomis şi Kallatis*, Buletin 1913 p. 3; *Monete inedite din oraşele noastre pontice* în Analele Acad. Rom. XXXV; *Contribuţiune la studiul pondurilor antice din oraşele noastre pontice*, Buletin 1914 p. 1; *Ponduri şi monete inedite din oraşele noastre pontice*, Buletin 1915 p. 157; *Contribuţiunea numismaticei la istoria României transdunărene* în Analele Acad. Rom. XXXVIII; *Monetele regilor sciţi din Dobrogea* Buletin 1916 p. 1.

trecute peste graniţă cantităţi enorme de monete dobrogene, cari au îmbogăţit colecţiunile muzeelor şi amatorilor străini, în timp ce în colecţiunile din ţară nu intrau decât piese puţine şi de o conservare inferioară.

Un singur profit a rezultat pentru noi pe urma acestui exodiu al monumentelor monetare dobrogene: au atras atenţia învăţaţilor străini, cari au început să le studieze. Ei au dat importanţă specială monetelor bătute de vechile colonii greceşti din Dobrogea şi astfel s'a putut reconstitui, în mare parte, istoria monetară a acestor oraşe.

Inceputul l-a făcut Muzeul britanic din Londra, în catalogul căruia s'au publicat un număr oarecare de monete dobrogene.

După aceea distinsul numismat francez, d. Adrien Blanchet a descris în 1892 mai multe monete pontice intrate în Cabinetul de medalii din Paris [1]). Câţiva ani în urmă Academia din Berlin a hotărât publicarea unei lucrări mai mari, care avea în vedere şi monetele noastre dobrogene: un *corpus* al monetelor antice, bătute în ţările din nordul Peninsulei Balcanice. Cu adunarea materialului şi redactarea acestei opere au fost însărcinaţi doi dintre cei mai eminenţi numismaţi germani: d. B. Pick, conservatorul Cabinetului Numismatic din Gotha şi d. K. Regling, subdirectorul Muzeului din Berlin. Primul volum al acestei importante lucrări a apărut la 1898 şi cuprinde, dintre monetele dobrogene, pe cele ale oraşelor Kallatis, Dionysopolis şi Istros; al doilea a ieşit abia dupa 12 ani şi conţine descrierea monetelor din Tomis [2]). Autorii nu s'au mulţumit însă să facă numai descrierea şi clasificarea tuturor monetelor din aceste oraşe, ce se cunoşteau în momentul publicării lucrării lor, ci pe baza

[1]) Blanchet, *Monnaies de la Chersonèse Taurique et de la Moesie*, in Revue Numismatique 1892 p. 59 urm.

[2]) Pick-Regling, *Die antiken Münzen Nord Griechenlands:* Dacien und Moesien. Parţi din aceastǎ lucrare au fost publicate în traducere de d. Knechtel în Buletinul Soc. Num. Rom. 1911 p. 5; 1912 p. 17 şi 1916 p. 20.

informaţiilor scoase din studiul monumentelor monetare şi din scriitorii antici, au reconstituit, pe cât a fost posibil, istoria acestor vechi aşezări greceşti. Astfel opera lor a devenit baza oricărui studiu asupra monetelor şi istoriei oraşelor noastre dobrogene.

Incă îndată după apariţia primului volum, alţi numismaţi de ai noştri şi străini, cari se ocupaseră de monetele antice din Dobrogea, au început să publice contribuţiuni la acest *corpus*.

Astfel la 1902 şi 1903 D. Tacchella, pe atunci conservator al muzeului din Sofia, publică un număr de monete pontice găsite în sudul Dobrogei şi din care multe erau de ale oraşelor Istros, Kallatis şi Dionysopolis [1]). La 1903 şi 1904 d. I. Brunsmid, directorul muzeului din Agram descrie un număr însemnat de monete din aceleaş oraşe [2]). Tot atunci eruditul nostru numismat, d. W. Knechtel, publică şi d-sa o serie de monete inedite din Istros şi Kallatis [3]), iar la 1908 şi 1915 aduce şi alte complectări la monetăria oraşelor dobrogene [4]). Contribuţiuni importante la monetăria oraşului Tomis publică în 1907 d. M. C. Sutzu, care de acum înainte urmăreşte cu cel mai mare interes descoperirile monetare din Dobrogea şi studiul acestor monumente, aducând mereu la cunoştinţa numismaţilor exemplare numeroase inedite sau variante interesante [5]). Monetele dobrogene au fost studiate cu interes şi de către Ex. Sa Mgr. Netzhammer, un eminent arheolog şi neobosit cercetător al monumentelor noastre [6]);

---

[1]) Tacchella, *Monnaies de la Mésie Inférieure*, în Revue Numismatique 1902 p. 368 şi 1903 p. 203.

[2]) Brunsmid, *Unedierte Münzen von Dacien u. Mosien* in Numismatische Zeitschrift, XXXV şi XXXVIII.

[3]) Knechtel, *Câtera monete inedite din Dacia şi Moesia* în Buletinul Soc. Num. Rom. 1904 p. 10.

[4]) Cf. Buletinul Societ. Numism. Rom. 1908 p. 30 şi 1915 p. 1.

[5]) V. mai sus p. 116 nota.

[6]) Netzhammer, *Aus Rumänien*, I şi II *passim*; *Ceva nou despre Istros* în Revista Catolică 1912 p. 355. *Ce-mi povestesc monetele mele din Tomis?* Ibidem p. 487; *Mărunţişuri arheologice*, Ibidem 1914 p. 127; *Dioscurii în Tomis* în Buletinul Societ. Num. Rom. 1913 p. 29.

precum şi de apreciatul numismat d. L. Ruzicka, autorul câtorva excelente şi importante contribuţiuni la studiul monetelor greceşti din ţările Peninsulei Balcanice [1]. In sfârşit autorul acestor rânduri, a avut şi el prilejul să dea la iveală câteva descrieri de monete pontice dobrogene, precum şi o scurtă lucrare de sinteză asupra monetăriei oraşelor greceşti de aci [2].

Dar în afară de monetele oraşelor greceşti, şi alte monete dobrogene au atras atenţia numismaţilor noştri şi a celor străini. Un interes special au deşteptat monetele regilor sciţi, cari au domnit prin veacul al III-lea în d. Cr. în regiunea dintre Constanţa şi Balcic. Acestea au fost publicate mai întâi de Tacchella [3], pe urmă au adus contribuţiuni la studiul lor d-nii Regling [4], Knechtel [5] şi Netzhammer [6], iar acum de curând d. Sutzu a scris un important studiu de sinteză asupra monetăriei acestor regi [7].

Monetele descoperite în cetatea Ulmetum (dela Pantelimonul de sus) au fost publicate de d. V. Pârvan [8], iar un număr de monete greceşti, romane şi româneşti, găsite în Dobrogea au fost descrise de mine în diferite lucrări [9].

[1] Ruzicka, *Inedierte Münzen von Kallatis* in Zeitschrift f. Numismatik. 1913 p. 293.

[2] Moisil, *Creşterea Colecţiunilor Academiei Române* 1912—1915; *Cele mai vechi ateliere monetare dela noi* în Convorbiri Literare 1915 p. 293.

[3] Tacchella, *Acrosandre, roi des Gètes?* in Revue Numismatique, 1900 p. 397 şi tab. XII; *Cinq rois de Gètes*, în Revue Numismatique, 1903 p. 31 şi tab. V.

[4] Regling, *Corolla numismatica* p. 261.

[5] Knechtel, *O moneta scitică a Regelui Kanitu*, in Revista Catolică 1912 p. 209.

[6] Netzhammer, *Mărunţişuri arheologice*, în Revista Catolică 1913 p. 127.

[7] Sutzu. *Contribuţiunea numismaticei* în Analele Acad. Rom. XXXVIII; Cf. şi *Monetele regilor sciţi din Dobrogea*, Buletinul Societ. Num. Rom. 1916 p. 1.

[8] Pârvan, *Cetatea Ulmetum* în Analele Acad. Rom. XXXIV p. 556; XXXVI p. 299; XXXVII p. 281.

[9] Moisil, *Monete vechi româneşti gasite în Dobrogea* în Conv. Liter. XL p. 1120: *Cele mai vechi monete muntene*, Ibidem XLII 1 p. 588; *Monetele lui Mircea cel Mare*, Ibidem XLII 2 p. 413; *O descoperire numism. în vechiul Arrubium*, Ibidem XLIII p. 751; *Descoperirea dela Daieni*, Ibidem XLIII p. 1168.

După cum se vede, dintre toate monetele dobrogene, ale orașelor pontice au atras mai mult atențiunea învățaților; celelalte nu au fost decât prea puțin urmărite și numai o mică parte au fost studiate. Cu toate acestea pentru istoria ținutului este de mare importanță să se știe, ce fel de monete s'au găsit în diferite localități și deci ar fi de dorit, ca descoperirile de monete dobrogene să fie urmărite de aproape și totdeauna când se publică descrierea lor, să se menționeze locul de proveniență.

2. Tezaure monetare.

O valoare deosebită au pentru istoria politică și culturală a Dobrogei tezaurele de monete ce se găsesc ascunse în pământul ei. Cu ajutorul lor se poate fixa nu numai situația monetară a ținutului în anumite epoce, dar și starea politică, relațiile comerciale și influențele culturale. Tot ele ne descoperă adeseori evenimente necunoscute din istoria ținutului, sau ne permit să lămurim altele numai puțin cunoscute. Cu toate acestea tezaurele monetare dobrogene n'au fost urmărite până acum cu destulă atențiune, așa că multe s'au împrăștiat fără de nici un folos pentru știință; dar nici acelea cari au intrat în mâinele oamenilor pricepuți n'a fost totdeauna studiate și publicate. Astfel, deși avem indicațiuni despre un mare număr de descoperiri de tezaure, nu cunoaștem bine decât prea puține din ele.

Un tezaur care prezintă un interes particular pentru numismatica antică a Dobrogei este cel ce s'a descoperit la Cuzgun (jud. Constanța) prin anul 1905. El conținea vreo 2000 de monete de argint din Appollonia (Tracia), Mesembria și Istros, printre cari erau amestecați vreo 20 ciziceni de electru [1]). Piesele din urmă datează din veacul al VI-lea în.

[1]) Moisil, *Monete și Tezaure monetare* în Buletinul Societ. Num. Rom. 1913 p. 63.

d. Cr. și contează printre cele mai vechi și mai rari monete grecești; ele au fost achiziționate de eruditul numismat rus, marele duce Alexe Mihailovici, cu ocazia vizitei flotei rusești în portul Constanța. Monetele celelalte sunt din veacul al III-lea în. d. Cr. și au o importanță mai mică. Găsirea împreună a unor monete contimporane din Appollonia, Mesembria și Istros într'un tezaur dobrogean, dovedește întrebuințarea lor simultană în comerțul local din acel timp și deci strânsele relațiuni negustorești între cele trei orașe pontice. Iar aflarea împreună cu ele a cizicenilor mult mai vechi, probează că aceste monete de electru aveau curs pe piață două sute de ani după emiterea lor.

Alt tezaur de monete antice, despre care însă nu avem decât o informațiune sumară, s'a găsit la Anadolchioi (jud. Constanța) prin 1895. El se compunea din vreo 1000 de stateri de aur macedoneni, dela Filip II și Alexandru cel Mare [1]). Probabil trebuie să vedem într'însul averea unui negustor bogat din Tomis, căci localitatea unde s'a găsit, este în imediata apropiere de ruinele acestui oraș.

Monete de tip macedonean, dar de argint, s'au găsit într'un tezaur dela Slava-Rusă, lângă Babadag (jud. Tulcea), descoperit prin 1907. El cuprindea câteva sute de stateri de argint dela Lysimac, regele Traciei, și s'a împrăștiat imediat printre locuitori. Descoperirea lui acolo ar pledà pentru originea ante romană a acestei localități [2]).

In sfârșit un alt tezaur de monete grecești a fost găsit în 1909 la Dăieni (jud. Tulcea). Monetele ce-l compuneau erau toate de argint, de ale orașului Istros, și au fost aduse de apă dintre ruinele cetății Beroe din apropiere, în urma unei ploi torențiale [3]). Cum monetele sunt din veacul II-lea în. d. Cr. probează sau că localitatea existà și înainte de-

---

[1]) Moisil, *Ibidem* p. 63.
[2]) Moisil, *Ibidem* 1916 p. 42.
[3]) Moisil, *Ibidem* 1913 p. 22.

cucerirea romană, sau că aceste monete de argint au circulat până târziu în epoca fortificării ei de către Romani.

In legătură cu tezaurele de monete grecești trebuie pus un tezaur de monete dace, descoperit în județul Constanța la 1903. El cuprindea 240 piese de argint, imitații barbare după tetradrahmele lui Filip II. Tipurile sunt foarte degenerate, iar în locul călărețului de pe revers se află două sau trei globule [1]).

Dintre tezaurele de monete romane nu cunoaștem decât foarte puține și mai ales din epocele târzii. Un mic tezaur cu monete de bronz dela Traian și Adrian, între cari și o monetă istriotă de argint s'a găsit în 1913 la Dăieni (jud. Tulcea) [2]). Aflarea unei monete istriote din veacul II în. d. Cr. împreună cu monete din veacul al II-lea d. Cr., dovedește că până târziu în epoca romană monetele grecești de argint au circulat în Dobrogea, după cum de altfel monetele grecești au circulat și în alte părți ale imperiului roman.

Un alt tezaur, acesta de monete constantiniane, s'a descoperit la Măcin (jud. Tulcea) în 1908. Cele câteva sute de piese erau de bronz, însă acoperite cu un strat de argint, ceeace dovește că au fost fabricate pentru a servì ca monete de argint [3]). Găsirea tezaurului între ruinele vechii cetăți romane Arrubium, trebuie pusă în legătură cu restaurarea limesului dunărean de către Constantin cel Mare și urmașii săi.

Tot monete dela acești împărați cuprindeà și un tezaur mai mic găsit la Nalbant (jud. Tulcea) în 1910 [4]). El confirmă existența unei așezări romane în această localitate izolată din nordul Dobrogei.

Dintr'o epocă mai târzie de restaurare a limesului do-

---

[1]) Moisil, *Ibidem* p. 21.
[2]) Moisil, *Ibidem* 1914 p. 22.
[3]) Moisil, *Convorbiri Literare* XLIII p. 751.
[4]) Moisil, *Monete și Tezaure monetare* în Buletinul Societ. Num. Rom. 1914 p. 55.

brogean este tezaurul găsit în ruinele dela Satu-Nou (jud. Tulcea), în 1912. El se compuneà din 25 piese de bronz dela împăratul Justinian [1]).

Cu mult posterior este tezaurul descoperit la Cilibichioi (jud. Constanţa), format din un mare număr de piese mici de bronz dela împăratul bizantin Leon I [2]). Iar un alt tezaur găsit la Isaccea în 1913, conţinea monete bizantine şi mai noi, dela împăraţii Comneni din veacul al XI-lea [3]). Şi unul şi celalalt probează circulaţia monetelor bizantine în ţinutul nostru până târziu în evul mediu.

Dintre tezaurele de monete medievale două sunt mai bine cunoscute: unul de monete de argint dela Mircea cel Bătrân, Domnul Ţării-Româneşti, descoperit în 1907 pe dealul Bădila (lângă Niculiţel, jud. Tulcea) [4]), celalalt de monete bulgăreşti dela ţarii Alexandru şi Sracimir, găsit anul acesta lângă Silistra [5]).

Primul conţinea o cantitate foarte mare de monete de argint dela Mircea, parte cu legende latineşti, parte cu legende slave. Printre ele s'au găsit şi alte câteva monete muntene ce nu s'au putut încă determinà, precum şi monete dela Petru Muşat al Moldovei şi Ludovic cel Mare al Ungariei. Acest tezaur, descoperit în apropiere de drumul principal ce ducea din Basarabia în Dobrogea, prin vadul dela Oblucita (Isaccea), trebuie pus, de sigur, în legătură cu stăpânirea lui Mircea asupra acestui ţinut şi este o dovadă importantă despre circulaţia monetelor muntene acì.

Cât priveşte tezaurul de monete bulgăreşti, ceva anterior domniei lui Mircea, trebuie pus în legătură cu stăpânirea

[1]) Moisil, *Ibidem*.
[2]) Moisil, *Ibidem* 1913 p. 21.
[3]) Moisil, *Ibidem* 1914 p. 25.
[4]) Moisil, in *Convorbiri literare* XL p. 1120; XLII 1 p. 588 şi 2 p. 413. Cf. şi *Creşterea Colecţiilor Academiei Române* 1911.
[5]) Moisil, *Monete şi Tezaure monetare* în Buletin 1916 p. 43.

bulgărească asupra Silistrei și a regiunii încunjurătoare, înainte de cucerirea ei de Munteni.

În sfârșit pământul Dobrogei a dat la iveală și tezaure de monete turcești. Ele n'au deșteptat însă de loc curiozitatea colecționatorilor și nici a numismaților, așa că nu avem știri precise asupra lor.

Este demn de observat, că toate tezaurele enumărate mai sus, se datoresc unor descoperiri întâmplătoare și că nu avem nici o informațiune despre vreo astfel de comoară, ce s'ar fi găsit cu ocazia numeroaselor săpături, întreprinse de arheologii noștri, oficiali sau amatori, în diferitele regiuni ale Dobrogei. Aceasta este o indicațiune foarte prețioasă cu privire la importanța descoperirilor întâmplătoare și la necesitatea de a se lua cele mai întinse măsuri, ca astfel de descoperiri să nu rămână necunoscute specialiștilor.

De altă parte dacă aruncăm o privire asupra localităților cari au dat la iveală tezaure monetare, constatăm că acestea provin parte din vechile așezări mai importante ale Dobrogei, parte din localități situate dealungul principalelor drumuri ce străbăteau în vechime ținutul nostru în toate direcțiunile. În special numeroase sunt tezaurele găsite în localitățile de pe malul Dunării, pe unde, se știe, că trecea drumul comercial cel mai important, care lega Dobrogea cu restul lumii. Astfel este de presupus, că cea mai mare parte din tezaure nu sunt altceva, decât depozite comerciale, ascunse pentru siguranță în pământ, și rămase acolo din anumite cauze. De altfel faptul că cele mai multe din ele s'au găsit așezate în vase de lut — obicei vechi pentru păstrarea banilor — probează și el, că erau depozite monetare îngropate intenționat. Prin urmare monetele din aceste tezaure reprezintă în mod fidel speciile de monete, cari circulau în ținutul nostru în epocele când au fost îngropate tezaurele.

Constatările ce facem permit să ne dăm și mai bine seama, de marea importanță ce au pentru știință tezaurele

monetare şi de nevoia ce se simte, ca toţi oamenii luminaţi să conlucreze la descoperirea şi salvarea de distrugere sau înstrăinare a acestor comori.

Dar în afară de tezaure, din pământul Dobrogei s'au scos nenumărate monete singuratice sau unite la întâmplare în grupuri mai mici ori mai mari. Se înţelege că cele mai multe piese de acestea s'au găsit între ruinele aşezărilor antice şi medievale şi în punctele cari au fost odinioară centre comerciale sau militare. Dar trebuie să accentuez, că şi în alte locuri mai izolate, retrase prin fundurile văilor sau pe grindurile bălţilor, s'au descoperit adeseori monumente monetare din cele mai interesante. Această profuziune de monete este dovada cea mai strălucită de întinsa întrebuinţare a acestui instrument comercial în toate timpurile, consecinţă naturală a rolului economic important, pe care ţinutul dela gurile Dunării l-a avut în tot cursul antichităţii în mişcarea comercială şi culturală din răsăritul Europei.

3. Monetele bătute în Dobrogea.

I. Monetele oraşelor greceşti.

Monetele descoperite în Dobrogea se pot grupà în două mari categorii: indigene, adică acelea cari au fost bătute pe teritoriul acestei provincii; şi străine, cari au circulat acì în urma legăturilor comerciale cu restul lumii.

Monetele bătute pe teritorul Dobrogei sunt de două feluri: ale oraşelor greceşti de pe malul mării, şi ale regilor sciţi, cari au stăpânit în antichitate regiunea sudică a ţării.

Dintre oraşele greceşti din Dobrogea patru au avut ateliere monetare: Istros (Caranasuf), Tomis (Constanţa), Kallatis (Mangalia) şi Dionysopolis (Balcic). Cel dintâi, o veche colonie milesiană, a bătut monete proprii încă din veacul al V-lea în. d. Cr. Ele erau de argint şi aveau pe

faţă două capete de tineri, aşezate invers, iar pe revers marca oraşului: o acvilă ciugulind un delfin, încadrată într'un pătrat adâncit (tipul fig. 1 şi 2).

Curând după Istros s'a desvoltat Kallatis, colonie venită din Heraklea Pontică; ea a început să bată monete prin veacul al IV-lea în. d. Cr. Şi acestea erau de argint, dar aveau pe faţă capul lui Herakles, iar pe revers armele lui (măciuca şi arcul cu teaca) şi un spic. (Fig. 5).

Tocmai pe la sfârşitul veacului al III-lea în. d. Cr. a început să bată monete şi Tomis, dar ale ei erau de bronz şi aveau tipuri diferite. (Fig. 9—12). Ceva mai târziu cade înfiinţarea monetăriei din Dionysopolis, care a fabricat tot monete de bronz, mai ales cu tipul zeului Dionysos, întemeietorul mitic al oraşului.

Oraşele acestea n'au putut bate monete proprii decât numai mulţumită situaţiei lor autonome, pe care şi-au putut-o păstrà, cu mari greutăţi şi jertfe, în tot cursul antichităţii. Aşezate pe teritorul Geţilor şi învecinate încă din veacul al III-lea cu Sciţii, cari se stabilise în Dobrogea, ele au căutat prin toate mijloacele să-şi câştige protecţia şefilor acestor popoare. Prin servicii ce le făceau în calitate de negustori, prin daruri de obiecte preţioase, prin acordarea de onoruri extraordinare etc., ele izbutiau de cele mai multe ori să-şi atragă simpatia acestor şefi, cari le apărau împotriva lăcomiei şi jafurilor supuşilor lor barbari. Dar dacă oraşele aveau nevoie de protecţia şefilor barbari, şi aceştia la rândul lor aveau tot interesul să fie în bune relaţiuni cu coloniştii greci culţi şi întreprinzători. Căci numai prin mijlocirea lor puteau potentaţii geţi şi sciţi să se pună în legătură cu lumea civilizată, numai lor le puteau vinde grânele şi materiile brute şi să primească în schimb bani şi obiecte fabricate; numai dela ei le puteau venì meşterii de cari aveau trebuinţă. Acest interes reciproc a contribuit, ca oraşele noastre să-şi poată asigura timp atât de îndelungat autonomia şi libertatea comercială;

nevoia imperioasă ce aveau unii de ceilalţi a fost marele factor, care a îngăduit slabelor colonii greceşti să trăiască şi să se desvolte în mijlocul unei populaţiuni barbare atât de duşmănoasă.

Se înţelege că regii macedoneni Filip II şi Alexandru cel Mare au acordat oraşelor noastre un sprijin mai eficace decât şefii barbari, ceeace le-a permis să aibă o prosperitate mai mare şi mai durabilă. Monetele acestor regi au circulat atât în oraşe, cât şi în interiorul provinciei, dovadă că legăturile cu comerţul mondial erau atunci mult mai întinse.

Singur Lysimac, care a devenit rege al Traciei după desmembrarea imperiului lui Alexandru, a încercat să restrângă libertăţile oraşelor noastre, şi acest fapt a provocat o revoltă, la care au participat şi Geţii şi Sciţii din interior. Dar după moartea lui (281) vechea autonomie a fost din nou câştigată şi s'a putut păstrà aproape 200 de ani. După acest interval oraşele recunosc, de voie de nevoie, protectoratul lui Mithradate regele Pontului, şi sunt silite să facă o alianţă cu el împotriva Romanilor. Ca semn al acestei alianţe ele bat monete de aur după tipul staterilor lui Lysimac, dar cu efigia lui Mithradate sau a vreunui fiu de al său. Este cea dintâi şi cea din urmă încercare ce au făcut ele de a emite monetă de aur (fig. 16). Natural, că după ce Romanii au înfrânt pe Mithradate, (72 d. Cr.), au pus stăpânire şi pe oraşele noastre, cari au găsit astfel în statul roman un protector mult mai puternic şi care le-a acordat libertăţi destul de largi şi în acelaş timp le-a garantat, mai bine decât oricând înainte, siguranţa comerţului.

1. *Monetele autonome ale oraşelor greceşti.*

Monetele bătute de coloniile greceşti înainte de stăpânirea romană au fost numite de numismaţi monete autonome. Cu toate acestea autonomia a existat şi după stabilirea puteri

romane şi dovada cea mai bună despre aceasta este, că oraşele au continuat să bată monete proprii în numele şi sub garanţia autorităţii municipale, iar nu a statului roman. Numai în timpul imperiului monetele acestea au pe faţă efigia suveranului roman, dar sunt bătute tot în numele municipalităţilor.

Caracteristica monetelor zise autonome, deci anterioare stăpânirii romane, este că pe faţă au totdeauna capul sau bustul unei zeităţi, iar pe revers atribute în legătură cu această divinitate sau reprezintarea unei alte zeităţi.

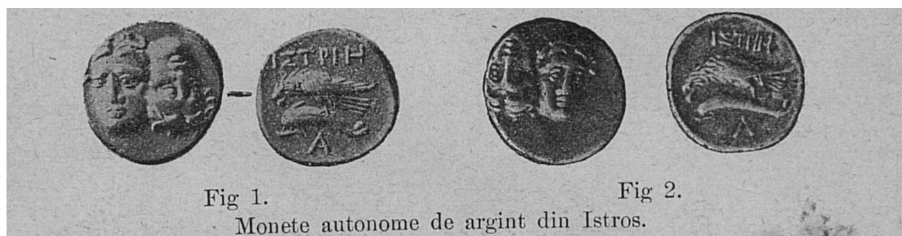

Fig 1. Fig 2.
Monete autonome de argint din Istros.

În Istros pe lângă cele două capete omeneşti inversate, ce se întâlnesc pe toate monetele de argint (fig. 1 şi 2), găsim reprezintaţi pe monetele de bronz mai ales următorii zei: Apollon, cu părul buclat şi coroană de lauri (fig. 3); Demeter cu văl pe cap şi coroană de spice; Dionysos, cu coroană de iederă şi Helios cu coroană de raze (fig. 4). Interesante sunt piesele cari reprezintă capul zeului fluvial Istros, înfăţişat cu barbă mare, păr lung şi coarne. Reversul monetelor istriote autonome este aproape totdeauna marca oraşului: acvila ciugulind un delfin.

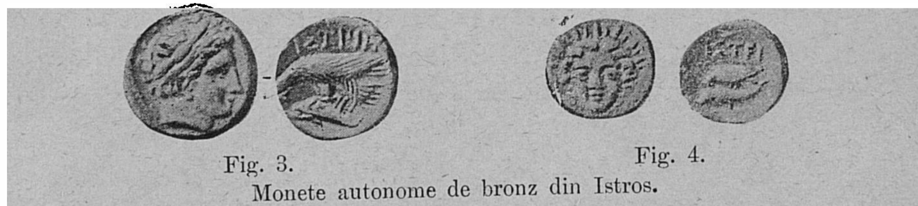

Fig. 3. Fig. 4.
Monete autonome de bronz din Istros.

În Kallatis monetele de argint au totdeauna pe faţă capul lui Herakles, acoperit cu pielea leului din Nemea, iar pe revers armele eroului şi un spic (fig. 5). Cele de bronz în-

fățișează și ele adeseori capul acestui zeu, dar și al Demetrei, cu văl și coroană de spice (fig. 8); al lui Dionysos cu coroană de iederă; al lui Apollon cu coroană de lauri (fig. 7); al Athenei cu coif și egidă (fig. 6); al lui Hermes cu pălărie (pe-

Fig. 5. Fig. 6.
Monete autonome de argint și bronz din Kallatis.

tasos), etc. Reversurile sunt în legătură cu zeii de pe față. Astfel Demetrei îi corespunde pe revers o coroană de spice sau Dioscurii călare; lui Dionysos o coroană de iederă și un thyrsos; lui Apollon un tripierd; lui Hermes un caduceu (kerykeion), etc.

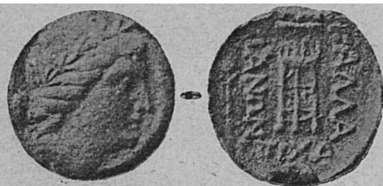

Fig. 7. Fig. 8.
Monete autonome de bronz din Kallatis.

În Tomis pare a fi avut un cult deosebit Marele Zeu, înfățișat ca și Zeus, sub aspectul unui bătrân bărbos, cu părul mare legat cu o bantă. Capul lui se găsește pe o bogată serie de monete autonome, cari au pe revers de regulă o acvilă — pasărea favorită a lui Zeus — într'o coroană de frunze de ștejar (fig. 9). Alte monete cu capul Marelui Zeu au pe revers picioarele dinainte (protomele) alor doi cai (fig. 12), ori două stele cu 6 sau 8 raze (fig. 11). Capul lui Apollon apare și el adeseori, dar monetele acestea au pe revers un tripied. Și capul lui Hermes este foarte obișnuit, având pe revers caduceul. Capul zeiței Demeter se întâlnește pe mai multe serii: unele au pe revers Dioscurii călărind, cu lăncile în poziție de atac și cu stele de-asupra capetelor, altele numai bonetele Diosc-

rilor înstelate, altele în sfârşit una sau două făclii ori spice (fig. 10). Şi Dionysos apare uneori pe monetele tomitane autonome, dar mai ales pe reversul lor.

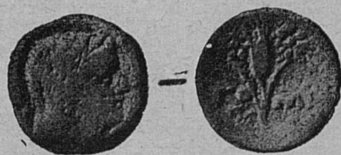

Fig. 9. Fig. 10.
Monete autonome de bronz din Tomis.

In Dionysopolis tipul obişnuit de monete este pentru faţă capul zeului Dionysos, iar pentru revers un atribut al lui. Este de remarcat însă, că monetăria autonomă a acestui oraş este foarte redusă.

O notă caracteristică multor serii de monete autonome din toate oraşele noastre o formează contramărcile. Acestea sunt nişte ştampile mici rotunde, cari au fost aplicate ulterior, în epoce de criză financiară, pentru a da monetelor scoase din uz, un curs forţat. Ele reprezintă de regulă capete de zeităţi. Sunt monete, mai ales din seriile mai vechi tomitane, care au trei, patru şi chiar mai multe contramărci.

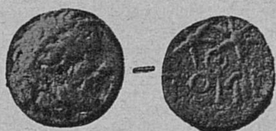
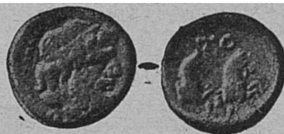

Fig. 11. Fig. 12.
Monete autonome de bronz din Tomis.

Intre monetele autonome ale oraşelor noastre trebue să numărăm şi pe acelea bătute în onoarea fundatorilor mitici ai coloniilor. Ele sunt din timpuri mai noi, poate dela începutul epocei romane, şi reprezintă pe faţă pe zeul fundator — κτίστης — iar pe revers un alt zeu sau un atribut oarecare. (fig. 13—14—15).

O altă serie de monete autonome, care de altfel nu are nici o legătură cu monetăria proprie a oraşelor noastre, formează

piesele de aur bătute în timpul alianţei cu Mithradate, regele Pontului. Cum am spus mai sus, acestea au tipul staterilor

Fig. 13.
Intemeietorul mitic Istros.

de aur ai lui Lysimac şi reprezintă pe faţă capul lui Mithradate sau al unui fiu al său, dar cu legenda ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Fig. 14.
Herakles, fundatorul mitic al Kallatiei,

Fig. 15.
Eroul legendar Tomos.

ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ ([moneta] regelui Lysimac); iar pe revers pe zeiţa Athena Nikephoros, adică şezând pe tron şi ţinând în mâna dreaptă o Victorie (Nike) (fig. 16). Singura legătură a acestor stateri cu monetăria oraşelor noastre este, că pe tronul

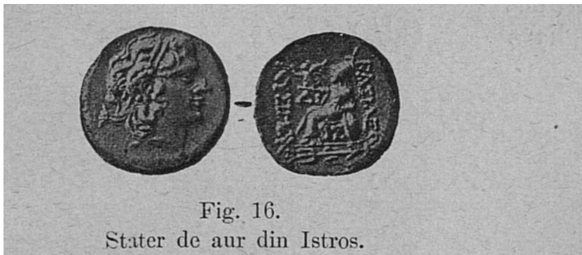

Fig. 16.
Stater de aur din Istros.

zeiţei se află iniţialele numelor lor: ΙΣ pentru Istros, ΚΑΛ pentru Kallatis, ΤΟ pentru Tomis. Nu s'a găsit nici una cu iniţialele oraşului Dionysopolis. Cele mai numeroase monete de acest fel a bătut municipalitatea din Tomis; se cunosc până acum 16 serii cu nume de magistraţi diferiţi. Din Kallatis nu avem decât vreo 12 serii, iar din Istros o singură serie.

Aceasta dovește că la începutul veacului I în. d. Cr. situația economică cea mai înfloritoare o aveau Tomitanii, iar celelalte două orașe mai vechi decăzuseră. In orice caz pare curios faptul, că hotărând să bată monete de aur, orașele noastre au adoptat nu numai tipul staterilor lui Lysimac, dar și numele acestui rege, care cu două veacuri înainte a avut față de ele o purtare atât de dușmănoasă Se vede că tipul acesta de monete era foarte răspândit în comerț și chiar în acel timp mult mai căutat decât tipul nou bătut de Mithradate și care n'a circulat de loc nici în Dobrogea, nici în țările dunărene.

2. *Monetele imperiale din orașele grecești.*

Numeroasele piese ce s'au bătut în toate orașele noastre în timpul imperiului roman, prezintă două note caracteristice: toate sunt de bronz și toate au pe față capul sau bustul împăratului, ori vreunui membru al familiei imperiale. Pe revers se înfățișează o divinitate, o acvilă, un șarpe, templu, trofeu, etc. (fig. 17—20). De altă parte cele mai multe monete imperiale poartă o marcă de valoare, indicată prin cifrele A, B, Γ, Δ, E (1, 2, 3, 4, 5); uneori găsim și valori intermediare A< ($1^1/_2$) sau Δ< ($4^1/_2$).

Fig. 17. Fig, 18.
Monete imperiale din Kallatis și Tomis (Sept. Sever; Filip Arabul).

În timpul primilor împărați divinitățile reprezintate pe revers sunt de regulă cele obișnuite în epoca autonomă; mai târziu încep să devină tot mai frecvente reprezintările divini-

tăţilor Asklepios, Hygieia, Tyche, Nemesis; a celor alegorice: Concordia, Aequitas, şi a celor orientale: Kybele, Sarapis, etc.

Fig. 19.

Fig. 20.

Monete imperiale din Istros şi Tomis (Gordian III).

Activitatea monetară a oraşelor noastre a continuat până la jumătatea veacului al III-lea d. Cr. Deşi cu ocazia marei invaziuni a Goţilor, din timpul împăratului Maximin (238), ele au suferit foarte mult, totuş au continuat să bată monetă şi sub Gordian III şi sub Filip Arabul. Odată cu moartea acestuia din urmă (249) încetează pentru totdeauna şi monetăria oraşelor noastre pontice.

II. Monetele regilor sciţi.

Ar fi fost natural ca triburile de Geţi şi Daci, ce locuiau în Dobrogea şi în stânga Dunării şi cari desigur au bătut monete, să fi imitat monetăria oraşelor pontice, după cum triburile galice şi iberice au imitat monetele coloniilor greceşti de pe teritoriul lor (Massalia şi Rhoda). Nu s'a întâmplat însă aşa: Geţii şi Dacii n'au imitat monetele nici unui oraş pontic, ci ale altor oraşe greceşti cu o importanţă comercială mai mare, ca Thasos şi Larissa, şi ale regilor macedoneni Filip II, Alexandru cel Mare şi Filip III.

In schimb regii sciţi, cari au stăpânit partea sudică a Dobrogei în veacul al III-lea în. d. Cr., ne-au lăsat mai multe serii de monete, cari se aseamănă şi ca tipuri şi ca artă cu cele ale oraşelor greceşti din vecinătate.

De altfel existenţa acestui regat şi numele regilor ne sunt cunoscute în cea mai parte numai din monete; autorii antici nu ne vorbesc decât despre aşezarea Sciţilor în Dobrogea, iar inscripţiile descoperite până astăzi abià amintesc un singur rege, Canites.

Fig. 21. Fig. 22.
Monete de bronz dela regele scit Canites.

Savantului nostru numismat, d-lui M. C. Sutzu, îi revine meritul de a fi lămurit, cu ajutorul izvoarelor literare şi numismatice, existenţa şi istoria acestui regat. [1]) Rezultatele la care a ajuns d-sa se pot rezumà în următoarele: In veacul al III-lea în. d. Cr. a existat în regiunea de sud a Dobrogei, dintre Constanţa şi Balcic, o organizare scită ai cărei şefi purtau numele de regi. S'au putut descoperì până acum cinci regi de aceştia, şi ei par a-se fi succedat în modul următor: Canites, Charaspes, Tanusa, Acrosas şi Sarias.

Fig. 23. Fig, 24.
Monete de bronz dela Canites.

Cu toţii au bătut monete, cari au mare asemănare cu monetele contimporane din Tomis, Kallatis şi Dionysopolis. Această asemănare nu se datoreşte însă unei imitaţii servile a modèlelor greceşti, ci faptului că gravorii regilor sciţi erau

---

[1]) Sutzu, *Contribuţiunea numismaticei la istoria antica a României transdunărene*, in Analele Academiei Române XXXVIII.

Greci din oraşele amintite şi deci s'au inspirat din tipurile monetare de acolo. Dimpotrivă unele monete regale sunt cu mult mai bine executate decât cele orăşeneşti. Faptul că tipurile de pe monetele regilor sciţi reprezintă divinităţi adorate în oraşele pontice, este un nou indiciu despre influenţa culturii greceşti, care a prezidat la fabricarea lor. S'ar puteà însă ca această influenţă culturală să fi fost atât de puternică la curtea regilor sciţi, încât să se fi introdus chiar cultul unor zeităţi greceşti. In orice caz existenţa unei monetării care prezintă tipuri numeroase, care trădează o artă înaintată şi care s'a menţinut timp de cinci generaţiuni regale, este o dovadă strălucită despre intensitatea influenţei greceşti la curtea acestor regi.

Fig. 25. Fig. 26.
Monete de bronz dela Canites.

Tipurile principale ale monetelor regale de cari vorbim sunt următoarele: Capul lui Zeus, cu barbă şi cu părul legat cu o bantă lată, exact ca pe monetele din Tomis, pe care îl întâlnim pe piesele lui Canites, Acrosas, şi Sarias. Pe revers piesele acestea au: la Canites o acvilă—pasărea favorită a lui Zeus (fig. 21) — sau o măciucă (fig. 22). La Acrosas reversul

Fig. 27. Fig. 28.
Monete de bronz dela Tanusa şi Charaspes.

reprezintă un corn de abondenţă (fig. 31) — ceea ce ar însemnà că acì capul înfăţişează pe Marele Zeu din Odessos — iar la Sarias un spic şi o făclie.

Un tip foarte obişnuit este al zeiţelor Demeter şi Core. Capetele alăturate ale acestor divinităţi le găsim la Canites (fig. 23-4), la Tanusa (fig. 27) şi la Acrosas (fig. 29). Reversurile la unele piese reprezintă două spice de grâu, la altele un spic între două făclii.

Fig. 29 Fig. 30
Monete de bronz dela Acrosas.

O altă reprezintare este a Dioscurilor, cari sunt înfăţişaţi exact ca pe monetele din Tomis. Capetele alăturate ale acestor fraţi cereşti se întâlnesc numai la Acrosas (fig. 30) şi Charaspes (fig. 28). Pe revers sunt sau protome de cai, sau o acvilă.

Pe un număr mai restrâns de monete găsim capetele altor zei, ca Heracles, Demetra, Apollon şi Hermes, având pe revers atribute în legătură cu dânşii.

Şi pe monetele regilor sciţi se află uneori contramărci, în special pe ale lui Canites şi Tanusa. Nu cunoaştem până acum decât trei ştampile de acestea. Una reprezintă capul Demetrei (fig. 21 şi 22) şi pare a fi identică cu contramărcile cu acest tip ce le găsim pe monetele din Kallatis. Deci ne lasă să bănuim că ar fi putut fi aplicată pe monetele regale de către municipalitatea acestui oraş, pentru a-le da curs acolo. Alta reprezintă capul lui Hermes, (fig. 27) cum se întâlneşte pe contramărcile din Tomis. Deci s'a aplicat probabil pentru a da monetelor regale curs în acest oraş. In sfârşit a treia reprezintă o roată cu patru spiţe, întocmai ca roata ce se găseşte pe o serie de monete mici din Istros. Deci ea ar fi un indiciu că monetele regale au circulat odinioară şi acolo.

Ca mărime monetele regilor sciţi din Dobrogea sunt de

trei categorii: cele mai mari au în diametru 22-24 mm. și sunt din acest punct de vedere la fel cu monetele mari autonome din orașele grecești. Altele nu au decât 17-18 mm.

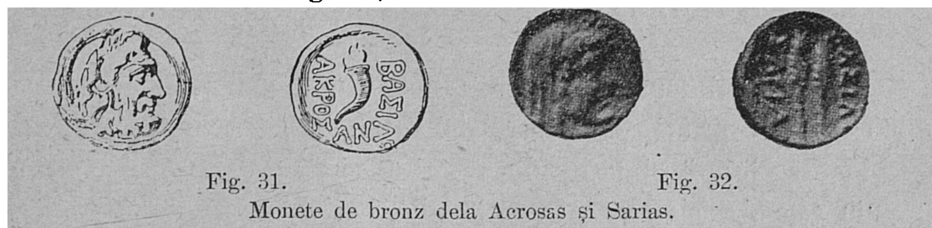

Fig. 31. Fig. 32.
Monete de bronz dela Acrosas și Sarias.

în diametru și se potrivesc cu seriile de monete mijlocii din aceste orașe. In sfârșit altele sunt mai mici, 13-14 mm. diametru, și au și ele analogii cu monetele orașelor pontice.

Este regretabil că nu cunoaștem și greutățile monetelor regale, ca să le putem comparà cu ale orașelor grecești, căci foarte probabil am puteà găsi, și din acest punct de vedere, analogii între ele. In orice caz cele patru piese ce se păstrează în Cabinetul Numismatic al Academiei Române, trei de modul mare și una de mărime mijlocie, sunt foarte apropiate ca greutate cu cele de mărime corespunzătoare din Tomis.

Din cele spuse până acì rezultă, că monetăria regilor sciți a fost influențată ca artă și ca reprezintări, ca mărime și ca greutate de monetăriile orașelor grecești din vecinătate, în special de cele din Tomis, Kallatis și Dionysopolis. Această influență dovedește existența unor legături politice, economice și culturale foarte strânse între regatul scit din Dobrogea și coloniile grecești de pe coasta Mării Negre. Deci suntem în drept să credem că suveranii sciți, cari se mândriau cu numele de «regi», posedau o cultură relativ înaintată, iar țara lor ajunsese la un grad de desvoltare economică, ce reclamà întrebuințarea monetei ca mijloc de schimb. Numeroasele tipuri monetare ce ni-s'au păstrat dela acești regi — cunoaștem până acum 20, dar câte vor fi încă necunoscute? — sunt o dovadă, că această monetărie nu erà o simplă vanitate a regilor, ci satisfăceà interesele superioare ale țării.

4. Monete străine cari au circulat în Dobrogea.

1. *In antichitate.*

Fluviul Dunărea a servit încă din timpurile preistorice ca arteră principală comercială, care mijlocià schimbul între Marea Neagră şi ţările din răsăritul şi centrul Europei. Deci nu este de mirare, ca în ţările din bazinul acestui fluviu să se fi păstrat toate categoriile de monumente, cari rând pe rând au servit în cursul timpului, drept mijloace pentru înlesnirea acestui schimb.

Astfel s'au găsit pe teritoriul ţărilor locuite de Români, din stânga şi dreapta Dunării, obiecte şi podoabe de bronz, cari reprezintă primele unităţi metalice de schimb, căci este ştiut, că bronzul a fost cel dintâi metal ce a ţinut loc de monetă.

După ce au început să se lucreze metalele preţioase, ca aurul şi argintul, anumite obiecte fabricate din aceste metale s'au întrebuinţat, alăturea de bronz, ca mijloace de schimb. In această categorie intră aşa numitele «monete inelare , cari s'au găsit în cantităţi destul de mari la noi. [1])

După ce Grecii au creat primele monete propriu zise — prin veacul VII în. d. Cr. — şi relaţiile lor comerciale cu valea Dunării au devenit mai frecvente, monetele greceşti au intrat şi în ţările noastre. Şi în adevăr s'au găsit atât în Dacia cât şi în dreapta Dunării, exemplare din cele mai vechi monete greceşti, de argint şi de electru, a căror epocă de circulaţiune este veacul al VI în. d. Cr. Intru cât priveşte Dobrogea s'au găsit până acum mai multe piese din primele emisiuni de monete greceşti. Acestea sunt «ciziceni› de electru, bătuţi de oraşul Cyzicus, de pe coasta sudică a Mării de Marmara,

---

[1]) Cf. Kiss, *Ringgelder*, Pesta 1859; Sutzu, *Texaurul dela T.-Măgurele* în Revista p. istorie, archeologie şi filologie 1885, p. 1.

şi cari au pe faţă unul din tipurile obişnuite acestui oraş, iar pe revers o figură patrată, despărţită în mai multe compartimente şi adâncită în corpul monetei. Cele mai multe s'au găsit în tezaurul dela Cuzgun, amintit mai sus; dar am văzut şi în comerţ 2 bucăţi descoperite în judeţul Tulcea. Şi unele şi celelalte au fost trecute în străinătate.

Un fapt curios trebuie să observăm dela început în privinţa monetelor străine ce au circulat în Dobrogea: deşì oraşele greceşti de acì erau colonii ale Miletului şi Heracleei, cu toate acestea monetele acestor două metropole nu s'au găsit de loc, sau numai într'un număr extrem de restrâns. Nici tezaurele cunoscute până acum, nici descoperirile izolate nu au dat la iveală astfel de monete şi în afară de puţinele piese găsite în Insula Şerpilor, altele nu se cunosc de provenienţă dobrogeană. Acest fenomen este cu totul neaşteptat, căci desigur oraşele noastre au avut cu metropolele lor, cel puţin în primele timpuri, legături comerciale cu mult mai frecvente şi mai întinse, decât cu restul lumii greceşti.

De asemenea pare neexplicabilă extrema raritate în Dobrogea a monetelor din Tyras (pe Nistru) şi Olbia (pe Nipru). Aceste două oraşe erau tot colonii milesiene, ele se aflau în vecinătatea celor dobrogene, cu care trebuie să fi avut nu numai relaţiuni comerciale, dar şi naţionale şi de cult. Mai mult, tipurile monetare din oraşele noastre sunt în mare parte asemănătoare cu ale acestor colonii nordice — astfel acvila pe delfin din Istros se întâlneşte şi în Olbia. Şi cu toate acestea, în afară de un mic număr de exemplare, monete din Tyras şi Olbia nu s'au prea găsit în Dobrogea.

In schimb monetele bătute de oraşele pontice de la sud, ca Odessos (Varna), Mesembria, Apollonia, Anchial, Byzanţ, sunt foarte comune în ţinutul nostru şi s'au descoperit nu numai în regiunea oraşelor greceşti dobrogene, dar şi în interiorul provinciei. Faptul acesta ar dovedì că legăturile coloniilor dobrogene erau cu mult mai strânse cu oraşele dela sud, decât

cu cele dela nord. Aceste legături au devenit şi mai intime în epoca romană, probă că monetele unor oraşe sudice mai noi, întemeiate de împăraţii romani, ca Nicopolis şi Marcianopolis, se găsesc în cantităţi mari în Dobrogea.

Dintre monetele greceşti din regiunile mai depărtate, acelea cari se află răspândite în număr mai mare pe întreg

Fig. 33. Fig. 34.
Stateri de aur dela Filip II şi Alexandru cel Mare.

pământul dobrogean, sunt monetele macedonene, în special ale regilor Filip II şi Alexandru cel Mare. S'au găsit dela aceşti regi atât monete de aur, cât şi de argint şi de bronz. In afară de marele tezaur de stateri de aur descoperit la Anadolchioi, piese de acest fel s'au descoperit în mod izolat în toate regiunile Dobrogei. Uneori te miri prin ce împrejurări au putut ajunge ele în localităţi, cari în anticitate n'au avut nici o importanţă şi unde nu se găsesc de loc altfel de urme antice. Se vede că în perioada alexandrină situaţia economica a Dobrogei ajunsese la o prosperitate atât de mare, încât piesele de aur au fost introduse în cantităţi însemnate şi aveau o circulaţiune generală.

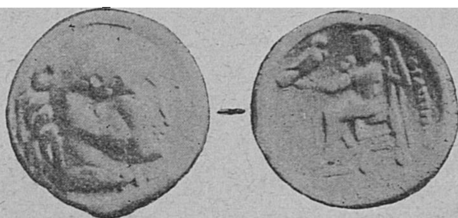

Fig. 35. Fig. 36.
Monete de argint dela Filip II şi Alexandru cel Mare.

Monetele de argint dela aceşti regi par a fi fost mai puţin căutate, căci oraşele Istros şi Kallatis posedau monetăria lor proprie de argint. Cu toate acestea se găsesc drahme

şi tetradrahme macedonene destul de numeroase în toate părţile Dobrogei.

Aceste monete macedonene de argint s'au răspândit foarte mult în ţările dunărene şi în Peninsula Balcanică, din care cauză au fost imitate de popoarele barbare de acì, cum erau Tracii şi Ilirii. Astfel de imitaţii au circulat şi prin Dobrogea. In special s'au găsit acì nişte imitaţii foarte rudimentare ale staterilor de argint ai lui Filip II. Ele reprezintă pe faţă capul barbarizat şi degenerat al lui Zeus, iar pe revers un cal inform şi în loc de călăreţ două sau trei globule (fig. 37).

Fig. 37. Fig. 38.
Imitaţii barbare după monetele de argint ale lui Filip II şi Alexandru cel Mare.

Dintre monetele urmaşilor lui Alexandru s'au introdus în cantităţi mai mari în Dobrogea, piesele de aur şi de argint ale lui Lysimac. Acest rege al Traciei, care şi-a impus cu forţa autoritatea asupra oraşelor pontice, a dat o extensiune mare monetăriei sale. Astfel găsim în Dobrogea atât stateri de aur, cât şi drahme şi tetradrahme de argint cu numele lui. Unele dintre monetele de argint au fost chiar impuse oraşelor greceşti şi de aceea le găsim contramarcate cu ştampilele lor.

Fig. 39. Fig. 40.
Stateri de aur şi de argint dela Lysimac.

Piesele de aur dela Lysimac se confundă uşor cu cele emise de oraşele pontice în timpul lui Mithradate, regele Pon-

tului, care a trăit cu vreo 200 de ani în urmă. Cum am văzut mai sus, aceste din urmă au nu numai tipurile, dar şi numele lui Lysimac. Singura deosebire este că efigia de pe faţă reprezintă pe Mithradate sau pe vreun fiu al său, iar pe revers sunt puse iniţialele oraşului respectiv.

Fig. 41.
Tetradrahmă de argint dela Lysimae.

Către sfârşitul preriodei alexandrine (150 în. d. Cr.) oraşul Thasos, care posedà un vechi atelier monetar, începù să aibă legături comerciale foarte strânse cu ţările dunărene, şi monetele lui s'au introdus în cantităţi mari în aceste ţări. Piesele bătute de oraşul Thasos în acest timp erau nişte tetradrahme late şi subţiri, ce reprezintau pe faţă capul zeului Dionysos cu coroana de iederă, iar pe revers pe Herakles stând în picioare rezemat în măciucă. Tetradrahmele acestea au circulat şi în Dobrogea atât în formă originală, cât şi imitaţii bătute de popoarele trace din Peninsula Balcanică sau de Daci.

Fig. 42.
Tetradrahmă din Thasos.

Tot în acest timp au intrat în Dobrogea şi alte tetradrahme, ale primei Macedonii, bătute după prima cucerire a

Macedoniei de către Romani (168 în. d. Cr.). Numărul lor însă este mai restrâns decât al celor din Thasos.

Fig. 43.
Imitaţie barbară după o tetradrahmă din Thasos.

Pe la începutul veacului I în. d. Cr. se introduc în ţinutul nostru micele monete de argint ale oraşului Dyrrachium (Durazzo), care luând un avânt însemnat din cauza poziţiunii sale ca port la Marea Adriatică, şi-a răspândit monetele în toată valea Dunării. Ele reprezintă pe faţă o vacă cu viţel, iar pe revers un pătrat despărţit în două compartimente înstelate. Prin forma şi greutatea lor, aceste drahme din Dyrrachium se apropie foarte mult de dinarii romani republicani, cari au început şi ei tot în acest timp să circule în Dobrogea.

Fig. 44.
Tetradrahmă a primei Macedonii.

Afară de aceste categorii de monete, în epoca romană au continuat să se întrebuinţeze în Dobrogea, pe lângă monetele de bronz bătute de oraşele indigene, şi piesele celorlalte oraşe pontice dela sud, precum şi a unor oraşe asiatice, în special Nicea din Capadocia, şi ale Ptolemeilor din Egipt.

Numărul, relativ mare, al pieselor de acest fel găsite pe teritoriul dobrogean, dovedește că în primele veacuri după Cristos, legăturile comerțului din Marea Neagră cu aceste orașe erau foarte frecvente.

Acestea sunt monetele străine carî au circulat înainte de cucerirea romană în cantități mai mari în ținutul nostru. După cum rezultă din enumerarea de mai sus. ele sunt de proveniență din orașele și țările cari au predominat în acest timp comerțul Mării Negre. De sigur că aceste monete au circulat în primul rând în orașe, alăturea de montele proprii autonome. Dar o privire asupra localităților unde s'au găsit, ne îndreptățește să afirmăm, că s'au răspândit mult și în interiorul Dobrogei, unde de sigur au fost aduse de către țăranii geți și sciți, în schimbul produselor pe cari le vindeau negustorilor greci dela orașe.

* * *

După ce în prima jumătate a veacului I în. d. Cr. Romanii au ocupat întreg litoralul mării, monetele republicane și apoi cele imperiale, au început să străbată încetul cu încetul în Dobrogea. Este însă de remarcat, că atât dinarii cât

Fig. 45.

Fig. 46.

Dinari romani republicani.

și monetele de bronz romane, republicane și dela primii împărați, sunt foarte rari și nu s'au găsit decât în apropierea așezărilor romane mai vechi (d. e. Silistra). Numărul acestor monete crește abià sub Antonini, în special sub Traian și urmașii săi. Din acest timp găsim și monete romane de aur și de bronz, mai cu seamă bronzuri mari și mijlocii. In

veacul al III-lea monetele romane devin şi mai numeroase, restrângând tot mai mult circulaţia celor greceşti. Astfel

Fig. 47. Fig. 48.
«Aurens» şi bronz mijlociu dela Traian.

după anul 250 în. d. Cr., când oraşele pontice încetează de a mai bate monetă, nici un altfel de monete greceşti nu mai circulă în Dobrogea, ci singurele monete ce se întrebuinţează de acum înainte sunt cele romane.

Un fapt caracteristic pentru modul de infiltrare a culturii şi influenţei romane în Dobrogea este, că cu cât ne apropiem mai mult de veacul al IV-lea, cu atâta numărul monetelor romane sporeşte. Acest fapt trebuie pus în legătură de o parte cu desele expediţiuni războinice, făcute de împăraţii romani în aceste părţi, împotriva popoarelor germane cari în acest timp se stabiliseră în provinciile de nord ale imperiului;

Fig. 49.
Bronz mare dela Traian.

cât şi cu lucrările de întărire a limesului dunărean. Şi într'adevăr cea mai mare cantitate de monete imperiale ce s'au găsit până acum, provine tocmai dela aceşti împăraţi din a doua jumătate a veacului III până la mijlocul veacului al IV-lea, iar localităţile unde s'au găsit în număr mai mare

sunt regiunile vechilor cetăţi romane de pe malul Dunării şi din interiorul Dobrogei.

Fig. 50.
Bronz mare dela Traian.

Acelaş fenomen îl prezintă şi monetele bizantine, cari după desmembrarea imperiului roman (395 d. Cr.) au început să circule în Dobrogea. Şi dintre ele cele mai multe provin dela împăraţii cari au restaurat limesul dobrogean, cum a fost de pildă Justinian, sau de la aceia cari au luptat mai mult în aceste regiuni, ca împăraţii macedoneni şi Comnenii.

* * *

Inainte de a încheià enumărarea monetelor ce au circulat în antichitate pe teritorul dobrogean, să ne oprim puţin asupra pieselor antice falşe ce s'au găsit în acest ţinut.

Sé ştie că încă în antichitate se practicà obiceiul de a se falşifica monetele şi uneori însuş statul sau municipalităţile cari aveau dreptul monetar, emiteau monete falşe. Se înţelege că la acest mijloc se recurgeà numai în cazuri de mari crize economice şi se aplicà în special la monetăria de argint. Pentru a economisì argintul se făcea sâmburele monetei de bronz şi apoi se punea într'o baie de argint, aşa că piesele prindeau pe deasupra o coajă de argint şi aveau înfăţişarea monetelor din acest metal. Acest sistem s'a întrebuinţat mai ales în timpul de decadenţă a imperiului roman, de aceea exemplarele cele mai numeroase ce ni s'au păstrat şi în Do-

brogea sunt de prin veacul al IV-lea d. Chr. In ruinele castrului roman Arrubium, de lângă Măcin, s'a găsit un tezaur de câteva sute de piese falşificate prin acest procedeu în timpul lui Constantin cel Mare.

Fig. 51. Monete din tezaurul dela Macin: Liciniu, Crispus, Constantin cel Mare.

Dar mai 'nainte de această dată sistemul a fost întrebuinţat în oraşele greceşti din Dobrogea, în special în Istros. In mai multe localităţi, mai ales la Dăieni şi în împrejurimile Hârşovei, s'au găsit monete istriote cari aveau numai la

Fig. 52. Monete din tezaurul dela Măcin (diferite reversuri).

suprafaţă un strat subţire de argint, iar sâmburele de bronz sau de bilon. După toate aparenţele ele sunt falşificate antice, ceeace dovedeşte că în perioada de decadenţă a oraşului, atunci când golful s'a potmolit şi comerţul nu se mai putea face pe mare decât foarte cu greu, municipalitatea oraşului a recurs la acest mijloc.

In afară de falşificatele antice, cari oricum prezintă un interes pentru istoria monetară, se găsesc însă adeseori, în Dobrogea, falşificate moderne, fabricate de speculanţi indigeni sau străini, în scop de a înşela pe colecţionatori. Răspândirea falşificatelor de acest fel într'un ţinut atât de bogat în antichităţi nu trebue să producă mirare, de oarece specula cu monete falşe găseşte terenul potrivit tocmai acolo, unde monetele antice sunt mai căutate, şi de regulă se falşifică tipurile acelea cari sunt mai mult cerute de amatori.

De oarece în Dobrogea s'au găsit numeroase piese de aur greceşti dela Filip II, Alexandru cel Mare şi Lysimac şi de oarece la un moment dat preţul lor s'a ridicat din cauza numeroaselor cereri din partea amatorilor, acestea au fost mai mult falşificate. Ele au fost turnate tot în aur, dar de calitate inferioară, şi uneori au fost atât de bine imitate, încât mulţi colecţionatori s'au înşelat.

In număr mare s'au falşificat şi monetele de aur ale împăraţilor romani, în special ale lui Traian. Din cauză că amatorii, mai ales după descoperirea monumentului triumfal dela Adam-Clissi, care se atribue lui Traian, căutau mereu monete dela acest împărat, anumiţi argintari dobrogeni, de regulă Bulgari sau Arnăuţi, au început să fabrice pe o scară întinsă astfel de monete, aşa că înainte cu câţiva ani, un mare număr de persoane din oraşele Tulcea şi Constanţa, purtau cu satisfacţie, la ceasornice sau la cravate, aurei ‹ foarte bine conservaţi de-ai împăratului Traian, cari, se zicea, proveniau dintr'un mare tezaur. Poliţia a descoperit însă acest misterios tezaur în atelierul unui argintar bulgar din Tulcea,

împreună cu toate ștampilele și instrumentele întrebuințate pentru fabricarea monetelor.

Un alt soi de monete falșe, cari au produs odinioară mari emoții amatorilor și chiar unor numismați indigeni și străini, sunt cele cu tipul zis «scroafa cu 7 purcei . Ele sunt de argint și reprezintă pe față un personagiu stând pe tron, iar înaintea lui un alt personagiu în stare de prosternare și alăturea un prizonier legat cu frânghie în jurul corpului. Pe revers o scroafă, înconjurată de 7 purcei.

Fig. 53. Fig. 54.
Falșificate cu tipul «scroafa cu 7 purcei».

Piesele sunt de o fabricație foarte rudimentară și cu legende cu totul neînțelese, formate dintr'un amestec de caractere grecești și romane. Foarte mulți amatori le-au considerat ca piese bune, de origină persană sau evreiască veche, și le-au plătit cu prețuri exorbitante. Se zvonise chiar despre descoperirea unui tezaur de monete de acestea la Prislav, în apropiere de Tulcea. In realitate nu sunt altceva decât niște falșificate grosolane moderne, de proveniență din Albania și cari au fost răspândite nu numai în Dobrogea, dar și în restul țării, în Peninsula Balcanică și chiar în Ardeal.

2. *În evul mediu și timpurile mai noi.*

Până târziu în evul mediu singurele monete cari au circulat în Dobrogea au fost cele bizantine. Monetele concave de aur, argint și bronz dela împărații din veacui X-XII sunt foarte răspândite. Cele de aur poartă numele de «constantinați» de oarece se crede că personagiile reprezintate sunt

Constantin și Elena. In realitate aceste figuri înfățișează pe împăratul care a bătut moneta, având alăturea pe soția sau fiul său mai mare. Uneori se află pe monete chiar trei membri ai familiei imperiale.

Fig. 55. Fig. 56.
Monete bizantine de aur.

Când la începutul veacului al XIII-lea Venețienii au pus mâna pe comerțul imperiului bizantin, iar după o jumătate de veac Genovezii monopolizaseră comerțul Mării Negre, ar fi trebuit ca monetele lor să intre în cantități tot mai mari în Dobrogea, mai ales că acești din urmă aveau numeroase comptuarii atât la gurile Dunării, cât și pe coasta mării [1]. Cu toate acestea până acum nu s'au găsit decât un număr foarte restrâns de monete din aceste orașe, precum și din Raguza. Se vede că relațiile lor cu populațiunea Dobrogei erau foarte neînsemnate, ceeace se explică de altfel prin starea de pustietate în care se găsia provincia noastră [2].

Fig. 57. Monetă de bronz dela Justinian.

Foarte rari și foarte puțin răspândite sunt și monetele

[1] Iorga, *Chilia și Cetatea Albă* p. 47 urm.
[2] Iirecek, *Das Fürstentum Bulgarien* p. 49.

medievale bulgăreşti; exemplare de acestea, din cari nici unul nu este mai vechi decât veacul al XIV-lea, se găsesc mai ales pe lângă Silistra, unde s'au dat lupte între Bulgari şi Turci. Această este o probă evidentă de neînsemnatele legături ce le-a avut Dobrogea cu statul bulgăresc, înainte de cucerirea turcească şi de lipsa de temei a teoriei referitoare la o veche stăpânire bulgărească asupra acestei provincii.

In schimb monete medievale româneşti s'au găsit în număr relativ foarte mare şi răspândite în diferite regiuni

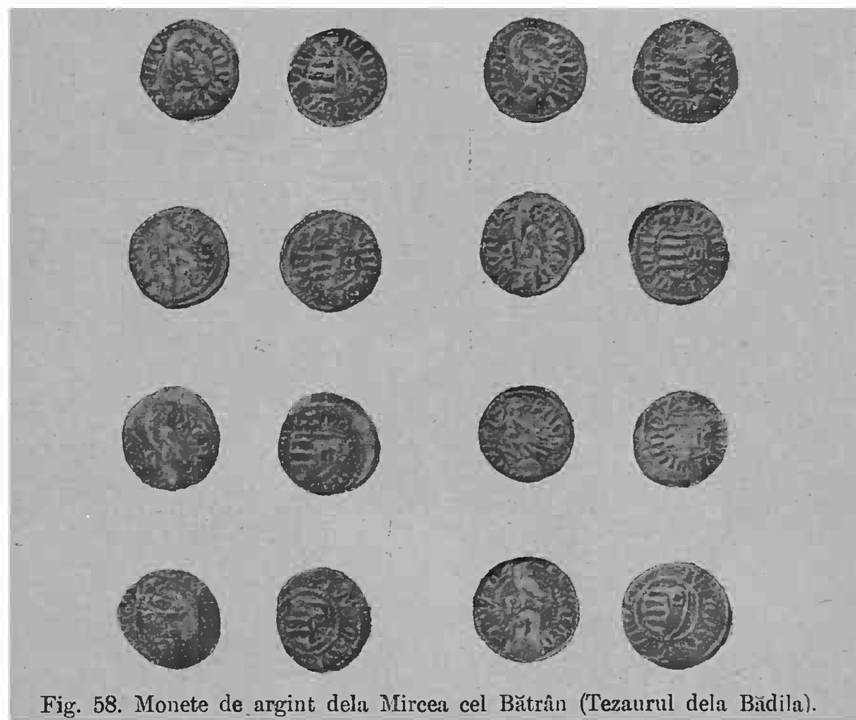

Fig. 58. Monete de argint dela Mircea cel Bătrân (Tezaurul dela Bădila).

ale Dobrogei, Pe lângă importantul tezaur descoperit lângă Niculiţel în judeţul Tulcea, compus din piese dela Mircea cel Bătrân şi Petru Muşat, s'au mai găsit monete muntene în mai multe localităţi din judeţul Constanţa, iar cu ocazia campaniei din 1913 chiar în împrejurimile satului Ecrene, pe malul mării. Marea majoritate a acestor monete sunt dela Mircea cel Bătrân, parte cu legende latine, parte cu legende slave; puţine sunt şi dela Petru Muşat, Domnul Moldovei,

contimporan cu primii ani de domnie ai lui Mircea. Nici una nu este însă posterioară lui Mircea nici anterioară lui.

Toate acestea dovedesc că în timpul lui Mircea influenţa Ţării-Româneşti asupra Dobrogei a fost foarte mare; că relaţii comerciale întinse existau între aceste două ţări şi că monetele muntene circulau în cantităţi însemnate. Prin urmare stăpânirea lui asupra Dobrogei a fost o stăpânire reală şi a cuprins toate domeniile de activitate a popolaţiunii, de sigur foarte rare, de aci. Iată cum monumentele monetare confirmă, precizează şi întregesc informaţiunile insuficiente şi confuze pe cari izvoarele istorice ni-le dau cu privire la acest fapt.

Cucerirea turcescă, stabilită definitiv asupra acestui ţinut la 1417, a pus capăt dominaţiei şi influenţei româneşti. Monetele turceşti, la rândul lor, au înlocuit pe cele ale Domnilor noştri. De acum înainte timp de patru veacuri şi jumătate ele sunt singurele care circulă în Dobrogea şi numai rareori printre asprii sultanilor se rătăcesc şi monete străine cari aveau curs în imperiul turcesc. De altfel cât timp imperiul otoman a fost în floare, Dobrogea a avut o situaţie economică destul de prosperă, ceeace şi explică mulţimea monetelor turceşti de aur găsite în diferite regiuni, precum şi a talerilor olandezi. Mai târziu influenţa comercială a Austriei şi a Rusiei, devenind tot mai puternică la Dunăre, talerii şi rublele acestor ţări au circulat tot mai mult. Alăturea de ele monetele de aur englezeşti şi franceze s'au introdus în cantităţi din ce în ce mai mari.

Când la 1878 ostaşii Domnitorului Carol I au ocupat vechea provincie a lui Mircea cel Bătrân, ei au introdus acolo din nou moneta românească. Cu toate acestea din lipsa unei monetării de aur româneşti şi din cauza întinsului comerţ ce se face cu ţările vecine, piesele străine de aur se întrebuinţează încă foarte mult în Dobrogea, poate mai mult ca în restul ţării.

Putem sperà însă, că îndată ce exploatarea minelor de

aur din ţară va lua o desvoltare mai mare şi numărul monetelor româneşti de aur va creşte, vor străbate şi acestea în cantităţi mai considerabile în ţinutul nostru.

* * *

Scurta privire ce am făcut în acest studiu asupra monetelor ce s'au bătut ori au circulat în Dobrogea, din cele mai vechi timpuri şi până astăzi, a putut convinge pe oricine nu numai despre bogăţia acestui ţinut în monumente monetare, dar şi despre marea importanţă ce au ele pentru istoria lui politică şi culturală. De aceea, drept încheiere, mă simt dator să fac apel la toţi Dobrogenii civilizaţi, ca de o parte să colecţioneze cu toată râvna aceste preţioase rămăşiţe ale trecutului, de altă parte să împedice din toate puterile înstrăinarea lor. Avem astăzi în ţară pe lângă un număr de amatori serioşi şi pricepuţi, două instituţiuni, cari se ocupă în special cu adunarea şi studierea monumentelor numismatice. Acestea sunt Cabinetul Numismatic al Academiei Române şi Societatea Numismatică Română. Prima urmăreşte să-şi îmbogăţească colecţiunile sale cu exemplare din toate seriile de monete ce s'au bătut ori au circulat în vechime pe întreg teritoriul românesc, şi să le studieze în vederea cunoaşterei cât se poate mai temeinice a istoriei noastre monetare. De aceea face sacrificii mari pentru achiziţionarea acestor fel de monumente. A doua are de scop să încurajeze orice activitate în domeniul ştiinţei numismatice şi să publice în Buletinul ei pe lângă studii numismatice, toate informaţiunile privitoare la descoperirile de monete şi tezaure din tot cuprinsul ţării.

In această situaţie ar fi nu numai o lipsă de patriotism, dar o adevărata crimă faţă de ştiinţa românească, dacă vechile monumente numismatice ale Dobrogei s'ar mai înstreină.

CONST. MOISIL

BIBLIOGRAFIE

N. IORGA, *Veneția în Marea Neagră, I. Dobrotici.* (Analele Academiei Române XXXVI). Savantul nostru istoric, care în mai multe rânduri a avut ocazie să lămurească fapte și împrejurări în legătură cu persoana lui Dobrotici, «despotul ce a dat numele provinciei noastre din dreapta Dunării (Cf. Istoria Chiliei și Cetății Albe; Geshichte des Osmainschen Reiches I; Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani, în Analele Academiei XXXV), studiază în această nouă lucrare mai ales relațiunile dintre Dobrotici și Veneţieni.

Mai demult d. Iorga stabilise că Dobrotici nu este un nume bulgăresc, ci un nume general balcanic , ce se întâlnește des și la Români, (Dobrotești, Dobroteasa, etc.) și care însemnează fiul lui Dobrotă . In limba noastră veche există o serie de nume asemănătoare: Laiotă, Balotă, Boșotă, Calotă, Coșotă, Gerotă, etc. De altă parte el nu era deloc înrudit cu familia țarilor bulgari, deși unii scriitori bizantini îi zic domn bulgăresc› și supușii lui nu erau numai Bulgari, ci după cum ne spun documentele contimporane: «Greci, Bulgari și alții›.

Era un aventurier, un condottier oriental, care pentru ajutorul ce-l dăduse împăraților Paleologi din Constantinopol, a obținut mâna unei principese bizantine și titlul de despot. Teritoriul ce ocupa era împrejurimile Cavarnei, un vechi teritoriu bizantin, care din punct de vedere religios ținea de mitropolia grecească a Varnei.

Peste acest teritoriu stăpânea la 1346 un oarecare Balica — și acesta nume curat românesc — care în timpul luptelor dintre familia Paleologilor și Cantacuzinilor pentru tronul imperiului bizantin, ia partea Paleologilor și le trimete în ajutor o mie de călăreți aleși, sub conducerea lui Teodor și fratele său Dobrotici. Cei doi frați cuceresc mai multe cetăți pe malul Mării și drept răsplată, împărăteasa regentă Ana îl face pe Dobrotici generalisim al armatelor bizantine și-i dă în căsătorie pe fica marelui ci sfetnic Apokaukos. Dar într'o ciocnire cu armata pretendentului Cantacuzino, călăreții lui Dobrotici sunt bătuți și în mare parte prinși. Fratele său Teodor se întoarce cu restul acasă, iar Dobrotici mai rămâne un timp la curtea bizantină.

După ce Cantacuzino se împacă cu Paleologii, devenind socrul tânărului împărat Ioan V, vedem pe Dobrotici cu o ceată mare de tâlhari , zice însuș Cantacuzino, prădând orașele bizantine dela Marea Neagră. O mare oștire și o flotă este trimisă atunci contra lui, dar Dobrotici cedează Midia, păstrând însă pe celelalte: Mesembria, Anhial, Provata, Varna.

Dar la 1362 țarul Bulgariei, Alexandru, le atacă și le cuprinde pe toate probabil în înțelegere cu Bizantinii, pentru a desființa noul stat ce se formà în coastele și a unora și a celorlalți. Căci Dobrotici își întinsese stăpânirea și în sus până la gurile Dunării, unde ocupase Chilia.

Incepând la 1366 un mare război între Veneţia şi Genova, Dobrotici luă partea Veneţienilor, căci cu Genovezii era rău încă de când ocupase Chilia, pe care aceştia însă au reuşit să o recâştige. Pentru sprijinul ce-l dà, el cere Veneţienilor să ajute pe ginerele său, Mihail Paleologu — prinurmare îşi măritase fata cu un principe imperial — să ajungă împărat la Trapezunt. Scopul lui Dobrotici era ca prin aceasta să împedice pe Genovezi de a-i fi periculoşi, căci din Trapezunt se putea supraveghià cu uşurinţă Caffa, cel mai însemnat punct al Genovezilor în Marea Neagră.

Cu ocazia războiului dintre Veneţieni şi Genovezi, cei dintâi se plâng la 1383, că Genovezii oprese corabiile oricărei naţiuni de a merge *ad partes Dobrotice»* şi aceasta aduce mari pagube comerţului lor. Dupa doi ani dogele Genovei permite corăbiilor veneţiene să meargă *ad partes del Zagora subditas Dobrodice* , dar până la 1386 linişţea n'a putut fi restabilită în aceste parţi.

Probabil că la această dată Dobrotici nu mai traià, căci tratatul de pace cu Genovezii îl încheie fiul său Ivancu. Din acest tratat rezultă însă că Ivancu nu moştenise dela tatăl său şi titlul de despot, căci acest titlu se obţineà prin căsătorie. Caracterul despotal treců deadreptul la Mircea, care era în 1390 *despotus terrarum Dobrodicii* , al întregei moşteniri, deci, până la Caliacra deasupra Varnei, cu Ecrene şi Cavarna, la cari se adăogá Silistra... Pamânturile» le moştenise. iar titlul de despot, care nu era legat de ele, dar putea înrâurì hotarirea imparatului bizantin, venià dela acea casatorie bizantina, care dădů Ţării-Româneşti pe Doamna Calinichia . C. M.

V. PÂRVAN, *Cetatea Ulmetum* (Analele Academici Române XXXIV. XXXVI şi XXXVII). O întinsă dare de seama asupra săpaturilor pe care actualul director al Muzeului de antichităţi din Bucureşti le-a intreprins în anii 1911—1914 în localitatea dobrogeană Pantelimonul de sus (jud. Constanţa), unde se află ruinele vechii aşezări romane Ulmetum. Descriind cu o mare bogăţie de amănunte descoperirile făcute în lăuntrul şi împrejurimile acestei cetaţi (zidurile, monumentele epigrafice şi sculpturale, obiectele de necesitate şi podoabă, monetele) şi însoţindu-le de numeroase desenuri. fotografii, hărţi şi planuri autorul are prilejul să scoată o mulţime de informaţiuni importante şi interesante, privitoare nu numai la trecutul cetăţii, dar şi la întreaga viaţa antică din Dobrogea.

Intemeierea aşezării este desigur anterioară anului 140 d. Chr., când găsim o inscripţie amintind de *cives Romani et Bessi consistentes vico Ulmeto.* Probabil sub Traian, în orice caz însă sub Hadrian, existau în Ulmetum Romani cari ridicau monumente. Era deci încă deatunci un *vicus*, care mai târziu s'a unit cu alţi *vici* şi aveau ca centru oraşul Capidava. Organizarea ţinutului Capidavei — *territorium Capidarense* — era cam astfel: Romanii stabiliţi acì ca agricultori locuiau sau în *villae* izolate, sau în *vici* cu caracter quasi-municipal. Alăturea de ei erau satele deosebite ale populaţiunii de baştină: Daci şi Bessi. La început aceştia erau desigur în majoritate, dar cu timpul numărul coloniştilor romani a crescut atât de mult, încât regiunea întreagă căpăta un aspect roman. Dealtfel cele două popoare au început repede sa se contopească: Dacii şi Bessii adoptară organizaţia romană, iar colegii formate din cetăţeni Romani şi Bessi găsim încă din veacul al II-lea d. Cr.

Numeroasele monumente descoperite în Ulmetum reprezintă în cea mai

mare parte cultura romană. Cele din veacul al II-lea dovedesc o artă înaintată, cele posterioare sunt lucrate în grabă și neglígent, dovadă că vremurile erau tulburi și nesigure.

Divinitățile ce se întâmpină pe monumente sunt mai ales Jupiter și Junona, pe cele oficiale; Mithra și Silvanus Sator pe cele particulare.

Monetele confirmă atât continuitatea vieții romane din veacul al II-lea până într'al V-lea, cât și legăturile comerciale cu orașele pontice, mai ales cu Istros și Tomis.

Din veacul al IV-lea—V-lea a fost o lungă periodă de invaziuni barbare (Huni, Slavi, Avari), cari au distrus cetatea de mai multe ori, dar n'au putut desființa viața romană.

Sub Justinian cetatea a fost complect refăcută, așà că toate construcțiile actuale sunt bizantine. Restaurarea s'a făcut de soldații romani, după cum atestă niște *grafitti* găsiți într'un turn.

Deșì reconstruită pentru scopuri militare, viața agricolă n'a încetat a se desvoltà, și dovadă despre aceasta sunt numeroasele unelte agricole ce s'au descoperit alăturea de arme și scule militărești.

Până la 600 d. Cr., locuitorii au putut duce o viață civilizată, dar atunci marea năvălire a Avarilor a întins barbaria și în acest ținut. C. M.

I. PRODAN, *Despre descoperirea Goebeliei alopecuroide în România* (Ungarische botaniken Blätter 1912). Harnicul profesor român dela gimnaziul din Zombor (Ungaria), care studiază mai de mult timp flora pământului românesc, a avut norocul să descopere cu ocazia unei excursiuni făcute în Dobrogea, una dintre plantele cele mai rari ce se găsesc în Europa: Goebelia alopecuroides (L) Bge., și care până la 1911 nu era cunoscută decât în împrejurimile Constantinopolului.

Plecând din pădurea dobrogeană Țiganca, unde-și fixase reședința, botanistul nostru a găsit într'o poiană apropiată o specie rară de *Sternbergia colchiciflora*, iar în împrejurimile mănăstirii Cocoș, la locul Crucea , exemplare din *Centaurea Kanitziana*, din *Carpinus orientalis* și din *Pyrus elaeagrifolia* PALL; în ‹Valea Teilor› *Scolopendrium officinarum* și grupuri de *Fagus silvatica*. Lângă Cerna a dat peste *Centaurea napulifera;* iar în drum spre Cataloi peste alte specii foarte interesante de centauree. Ajuns la Tulcea a găsit în împrejurimile orașului iarăș centauree, precum și *Rubus caesius tomentosus*, *Dianthus pseudoarmeria*, *D. leptopetalus*, etc. A plecat apoi la Babadag și acì făcând cercetări în apropierea pădurii dela marginea orașului, a dat de o poiană la marginea căreia a descoperit mai multe tufe de *Goebelia*. Punctul acesta, unde se găsește una dintre cele mai rari plante din Europa, are pentru flora noastră o importanță foarte mare și autorul spune că acest monument natural ar trebuì despărțit de restul pădurii printr'un șanț, pentruca rara plantă să nu fie distrusă sau înăbușită de bălării.

D-l Prodan face apoi istoricul Goebeliei, arătând tratatele în care este menționată, începând cu Tournefort (1719) și terminând cu Ianka în a sa Leguminosae Europaeae (1885).

Cel din urmă care a reușit să o găsească in Europa a fost I. C. Buxbaum, care a reprodus-o în opera sa Plantarum minus cognitarum (Centuria

III, 25), fără să o determine însă exact. După el abià la 1896 a fost găsită de botanicul turc G. V. Aznavour în apropiere de satul Cuciuc-Scumruchioi, lângă Constantinopol, la marginea unei păduri.

Speciile asiatice ale goebeliei au cele din Asia Centrală peri lungi şi ţepoşi, cele din Asia mică peri mătăsoşi rari şi lipiţi de tulpină; cele de lângă Constantinopol şi dela Babadag au peri foarte puţini. C. CEICU

M. C. SUTZU, *Contribuţiunea numismaticei la istoria antică a României transdunărene* (Analele Academiei Române XXXVIII) Studiind o serie de monete antice descoperite în Dobrogea, în regiunea dintre Constanţa şi Balcic savantul nostru numismat, a reuşit să constate o mare asemănare între ele şi monetele oraşelor greceşti Tomis (Constanţa) Kallatis (Mangalia) şi Dionysopolis (Balcic). Deoarece unele dintre monete sunt dela regele Camtes, care este menţionat într'o inscripţie, drept rege al Sciţilor dobrogeni, şi dat fiind marea asemănare a tipurilor lui monetare, cu ale monetelor cari poartă numele regilor Tanusa, Charaspes, Acrosas şi Sarias, autorul trage concluzia că toţi aceşti regi fac parte dintr'o dinastie care a stăpânit peste Sciţii din Dobrogea.

Autorii antici (Skymnus, Strabo) amintesc de aşezarea acestui popor în Dobrogea şi fixează chiar graniţele teritoriului ocupat de ei — dela Tomis până la Dionysopolis —; monetele la rândul lor ne descoperă numele a cinci dintre ei, ne indică timpul când au domnit (veacul III în d. Cr.) şi ne permit să constatăm intensiva influenţă a culturii greceşti asupra lor. Insoţită de frumoase tabele, cari conţin reproducerile tuturor monetelor acestor regi, cunoscute astăzi, lucrarea d-lui Sutzu constitue o nouă dovadă despre valoarea nepreţuită ce au monumentele monetare pentru istoria noastră. C. M.

N. DOCAN, *Exploraţiuni austriace pe Dunăre la sfârşitul veacului al XVIII* (Analele Academiei Române, XXXVI).

Tendinţele austriace de a pune stăpânire pe întreg cursul Dunărei, ca un mijloc de expanziunea în Orient, au avut pe lângă altele. ca urmare şi apariţia unor descrieri a cursului acestui fluviu însoţite de hărţi mai mult sau mai puţin amănunţite.

D-l Docan adună în acest memoriu toate aceste lucrări şi le studiază, complectând prin aceasta *Memoriul despre lucrările cartografice priritoare la războiul din 1787—1791*» publicat în Anale seria II Tom. XXXIV, mem. secţ. istorice.

Incepând cu Nikolaus Ernst Kleemanns, *Reisen von Wier über Belgrad bis Kiliavora* . . . (1773), urmând apoi cu însărcinările unor ofiţeri după războiul din 1768—1774 cari ridică un număr de hărţi a Moldovei. Basarabiei şi *Dobrogei*, memoriul D-lui Docan aduce prin publicarea acestor jurnale de călătorii şi câteva informaţiuni asupra malului *dobrogean* al Dunărei.

Hărţile lui *Lauterer* coprind şi Dunărea dela Rusciuk până la Marea-Neagră, neaducând totuşi pentru Dobrogea lucruri noi şi precise; memoriul care însoţeşte aceste planşe conţine însă o descriere a Sulinei. Informaţiuni mai preţioase aduce Jurnalul unui alt ofiţer austriac *Mihanovici*, cari în 1783 întreprinde o călătorie pe Dunăre dela Viena şi până la vărsarea Dunării în Mare. Pe lângă câte o schiţă de plan pe care o alcătueşte asupra cetăţii Brăila, a

cursului Siretului și Prutului se cercetează bralul Sulinei a cărui hartă o desemnează de asemenea, apoi coborî Dunărea pe brațul Sf. Gheorghe până la brațul Portița (gârla Dunavățul) de unde porni pe acest din urmă braț coborându-le până în lacul Razelm, din care plecă pe mare direct la Constantinopole...» Această descriere se află publicată în Memoriu (1647—1683). Din descrierea Dunărei dela Silistra spre guri ni se dau și unele amăuunte asupra localităților dobrogene; *Depren, Ienikoi,* (sat dispărut astăzi; pe locul lui se află actualul sat Mârleanu) *Rasovat* (Rașova), *Bogaskoi* (Cernavoda de azi), *Hasambeg* (sat dispărut, aproape de ruinele numite *Calachioi) Destarkoj* (sat dispărut, pe lângă Ghizdareștii de azi), *Discada* (sat dispărut, în ostrovul Gâsca), *Azaklu* (Azaclăul sat în fața Galațului) *Isaccea, Barik* (sat disparut astăzi, se află odinioară în apropierea Parcheușlui), *Tulcea, Preslow.* De aici spune el se desface Dunărea în două: spre dreapta apucă *Kidzelias Bogaz* (nota 5 de jos adaugă că i se mai spuneà și *Hidrelias Bogaz),* care nu e decât brațul Sf. Gheorghe, iar înnainte merge brațul Sulinei.

Cap. III «*Beschreibung des Porticza Bogaz oder des vierten Arms des Donau Strohms* însemnă satele: *Reslow, Pesrepe* (Beștepe) așezat pe inalțimile de pe partea dreaptă a acestui braț. Interesant pentru vechimea populațiunei românești prin aceste părți e că una din gârlele cari făceau legătura dintre brațul Sf. Gheorghe și Sulina se numeà — la 1783. căci atunci e redactat memoriul — *rusca vechia*». Pe brațul Dunavățul se vedeà satul *Dunavățul.* locuit de Cazaci ce pareà însă din cauza grupărei caselor, că ar fi format din patru sate.

Urmează analiza lucrărilor lui *Redange* cu care ocaziune se spune că el ar fi acela care a înduplecat pe Lipoveni, în 1783, să se mute dela gurile Dunărei in împărăția austriacă. Cei doi delegați cari trecură apoi prin Iași la Cernăuți, din partea familiilor lipovenești, arătară generalului Enzenberg că două mii de familii ar fi gata să se mute în Austria.

Pentru Dobrogea mai au interes încă și hărțile lui *Tauferer* dintre cari aceia a Dunărei, gravată de Mansfeld în 1789 în editura librarului Kurtzbek din Viena cuprinde în ediția a treia regiunile Hârșova-Isaccea și Isaccea-Sulina.

In partea a doua a acestei lucrări se dau extrase după unele din cele mai importante memorii făcute in cursul acestor explorațiuni.

A. P. A.

INDREPTĂRI ŞI ADAUSURI

Pag. 38 n. 3 în loc de: «E cunoscut căci din Cotel...» să se citească: «E cunoscut că...»

Pag. 38 n. 5 în loc de: Benndort, să se citească: Benndorf.

Pag. 42 rândul 22 în loc de: Lejean, să se citească: Le Jean.

Pag. 43 aliniatul ultim să se îndrepteze: De altminteri el, care a strabatut cu deamănuntul Dobrogea pentru studiile sale geologice şi care o cunoşteà aşa de amănunţit, nu ne dă macar o singură numire bulgărească de sat pentru această regiune.

Pag. 44 în loc de: Lejean, să se citească: Le Jean.

Peg. 44 n. 1 în loc de: Denkschriften der Königl. Kais. Akademie, să se citească: Denkschriften de Kais.-Königl.-Akademie.

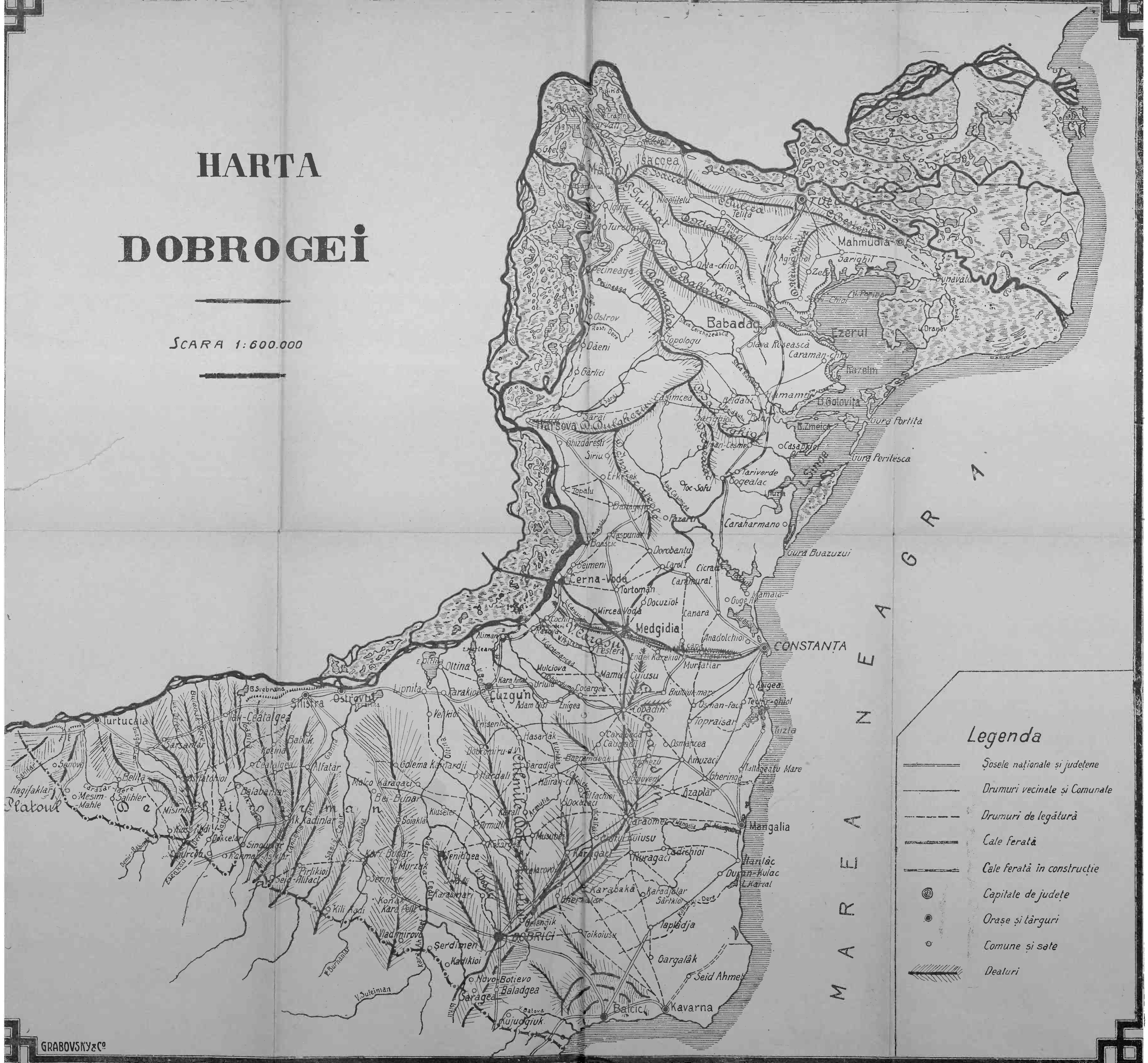
Numele Iirecek, să se îndrepteze în note Iireček (p. 38, 46).

Din motive tipografice, cuvintele străine, în special bulgăreşti şi sârbeşti, nu s'au putut scrie cu ortografia originala.

Pag. 55 rândul 24 în loc de K. von Peters, să se citească K. F. Peters.

Pag. 96 rândul 7 în loc de Nistru, să se citească Nipru.

CUPRINSUL

HARTA
DOBROGEI
SCARA 1:600.000
Legenda
Șosele naționale și județene
Drumuri vecinale și Comunale
Drumuri de legătură
Cale ferată
Cale ferată în construcție
Capitale de județe
Orașe și târguri
Comune și sate
Dealuri
MAREA NEAGRA
Tulcea
Isaccea
Măcin
Mahmudia
Babadag
Razelm
Ezerul
D. Golovița
Gura Portița
Gura Periteasca
Hârșova
Cerna-Voda
Medgidia
CONSTANȚA
Mangalia
Silistra
Ostrovul
Turtucaia
Cuzgun
Dobrici
Balcic
Kavarna
Carol I
Caramurat
Tortoman
Mircea Vodă
Platoul
GRABOVSKY & Co.